

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ОЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ
ДОСЯГНЕНЬ УЧНІВ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОГО
НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Київ-2015

УДК 377.091.26(072)
ББК 74.56
М 54

Рекомендовано до друку Вченою радою Інституту професійно-технічної освіти НАПН України (протокол № 11 від 09 листопада 2015 року)

Рецензенти:

Діденко Олександр Васильович – доктор педагогічних наук, професор,
Хмельницька академія прикордонної служби;

Орлов Валерій Федорович – доктор педагогічних наук, професор, провідний науковий співробітник лабораторії професійної кар'єри Інституту професійно-технічної освіти НАПН України;

Гоменюк Дмитро Васильович – кандидат педагогічних наук, директор Навчально-наукового центру професійно-технічної освіти НАПН України

Артюшина М.В., Дремова І.Б., Герлянд Т.М., Лузан П.Г., Мося І.А., Романов Л.А., Ростока М.Л., Слатвінська О.А., Сліпич О.О. Методичні рекомендації щодо оцінювання навчальних досягнень учнів професійно-технічного навчального закладу. – К.: ІПТО НАПН України, 2015. – 198 с.

У пропонованих методичних рекомендаціях висвітлено особливості сучасного контролю результатів навчання учнів ПТНЗ, положення чинного законодавства щодо його організації, основні функції, принципи, умови та типи. Охарактеризовано методики визначення складності контрольних завдань, тестового та рейтингового контролю навчальних досягнень учнів.

Призначено для педагогічних працівників професійно-технічних навчальних закладів; викладачів курсів підвищення кваліфікації педагогічних кадрів та всіх, хто цікавиться питаннями сучасної професійної освіти.

ЗМІСТ

Передмова	4
1. Організація контролю навчальних досягнень учнів професійно-технічного навчального закладу (<i>Ростока М.Л.</i>)	6
2. Контроль результатів навчання: суть та основні поняття (<i>Дремова І.Б.</i>)	19
3. Об'єкти оцінювання результатів навчання в контексті компетентнісного підходу (<i>Герлянд Т.М.</i>)	29
4. Основні функції контролю результатів навчання (<i>Сліпич О.О.</i>)	53
5. Основні принципи і умови контролю результатів навчання (<i>Мося І.А.</i>)	71
6. Види і типи контролю результатів навчання учнів (<i>Слатвінська О.А.</i>)	86
7. Форми і методи контролю навчальних досягнень учнів (<i>Слатвінська О.А.</i>).....	95
8. Методика визначення складності контрольних завдань (<i>Лузан П.Г.</i>)	120
9. Розроблення тестового контролю результатів навчання (<i>Романов Л.А.</i>)	131
10. Рейтингове оцінювання навчальних досягнень учнів (<i>Артюшина М.В.</i>)	142
11. Система контролю навчальних досягнень учнів (<i>Герлянд Т.М.</i>)	155
Список рекомендованої літератури	174
Додатки	176

ПЕРЕДМОВА

Підвищення технічного і технологічного рівня будь-якої галузі виробництва призводить до зміни вимог, що висуваються до якості підготовки майбутніх кваліфікованих робітників. Однією з цільових установок розвитку системи професійно-технічної освіти є курс на створення системи забезпечення її якості та оцінювання.

Якість освіти – це інтегральна характеристика, що відображає ступінь відповідності результатів і умов навчального процесу нормативним вимогам, соціальним і особистісним очікуванням учнів.

Перенесення акценту з предметних знань, вмінь і навичок учнів як основної мети навчання на формування їхньої компетентності та розвитку самостійності передбачає і зміну системи оцінювання. Необхідним стає пошук принципово інших його способів, який би дозволив усунути негативні моменти в навчанні, сприяв підвищенню навчальної мотивації і навчальної самостійності учнів професійно-технічних навчальних закладів (ПТНЗ).

Контроль знань дає можливість: дізнатися про наявність прогалин у знаннях учнів (оскільки вони є і прогалинами в діяльності педагога, то він має можливість дізнаватися про свої особисті недоліки); виявити помилкове або неточне розуміння вивченого; перевірити повноту знань, усвідомленість і міцність їх засвоєння, уміння їх застосовувати; засвоїти динаміку успішності; привчити учнів до самоконтролю і раціональної організації праці; стимулювати розумову активність учнів; виробити в них навички синтезування і систематизації навчального матеріалу; привчити учнів до наполегливості й відповідальності в навчальній діяльності; забезпечити оперативний зовнішній і внутрішній зворотний зв'язок у навчанні; визначити продуктивність використання педагогом навчального посібника, методу чи прийому навчання; зіставити ефективність праці викладачів, оцінити роботу навчального закладу за якістю навчання і підготовки спеціалістів.

Для закладів професійно-технічної освіти завдання контролю якості навчальних досягнень учнів ускладнюється тим, що необхідно перевіряти не тільки

теоретичну, але й практичну підготовку учнів, а це значно підвищує загальний обсяг заходів контролю навчальних досягнень і відповідно ускладнює саму процедур контролю.

Тому викладачі, майстри виробничого навчання потребують опанування методикою оцінювання навчальних досягнень учнів ПТНЗ. Для цього слід визначити сутність педагогічного контролю, його функції, принципи, види, у відповідності до чинного законодавства системи професійно-технічної освіти (ПТО), нормативно-правових актів Міністерства освіти і науки України та ефективні шляхи його реалізації.

Авторським колективом лабораторії технологій професійного навчання Інституту професійно-технічної освіти НАПН України розроблені методичні рекомендації щодо оцінювання навчальних досягнень учнів ПТНЗ. Мета цього видання – висвітлення теоретичних аспектів контролю, основних його функцій, типів, методики здійснення тощо. Оволодіння методами якісного контролю буде сприяти якісній організації педагогічними працівниками навчально-виробничого процесу в ПТНЗ.

Сподіваємося, що наші методичні рекомендації стануть в нагоді всім тим, хто здійснює педагогічну діяльність у сфері професійно-технічної освіти.

РОЗДІЛ 1

ОРГАНІЗАЦІЯ КОНТРОЛЮ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ УЧНІВ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Найважливішою передумовою, яка впливає на якісну підготовку майбутнього кваліфікованого робітника, молодшого спеціаліста, фахівця у професійному навчальному закладі є управління їхньою повноцінною навчально-пізнавальною діяльністю. Ця діяльність, в свою чергу, націлена на засвоєння системи знань, умінь та навичок, оволодіння досвідом самостійної роботи, набуття певних професійних компетенцій.

Система професійно-технічної освіти є ланкою між середньою і вищою освітою. Її метою є підготовка висококваліфікованих робітників для усіх галузей економіки. Зміст ПТО зумовлюється вимогами до рівня кваліфікації робітничих кадрів на певному етапі розвитку суспільства і визначається державними стандартами професійно-технічної освіти. Згідно з навчальним планом професійна підготовка спеціалістів здійснюється за безперервною наскрізною програмою практичного навчання. Вона складається з виробничого навчання в майстернях, виробничої та переддипломної практики, під час якої в учнів формуються професійні навички і вміння відповідно кваліфікаційній характеристиці.

У сукупності засобів, що забезпечують функціонування системи управління якістю підготовки кваліфікованих кадрів, важлива роль належить науково-обґрунтованому, ретельно спланованому й раціонально організованому контролю за процесом і результатами навчання учнів.

Вимоги до підвищення рівня підготовленості майбутніх кваліфікованих робітників у професійно-технічних навчальних закладах обумовлюють необхідність продовження пошуку інноваційних напрямів до організації контролю та оцінювання їхніх знань, умінь і навичок на засадах компетентнісного підходу.

Переважна більшість педагогів асоціюють контроль лише з перевіркою знань й вмінь учнів. Тим часом особливо важливо, щоб при контролі навчально-пізнавальної діяльності учнів враховувалися всі компоненти педагогічного процесу, що спрямований на формування професійної компетентності майбутніх кваліфікованих робітників.

Здійснення навчально-виробничого процесу у професійно-технічному навчальному закладі регламентовано Законом України «Про професійно-технічну освіту» від 10.02.1998 № 103/98-ВР [2].

Професійно-технічний навчальний заклад (ПТНЗ) – це заклад освіти, що забезпечує реалізацію потреб громадян у професійно-технічній освіті, оволодінні робітничими професіями, спеціальностями, кваліфікацією відповідно до їх інтересів, здібностей, стану здоров'я.

У Концепції розвитку професійно-технічної освіти України зазначається, що навчання майбутніх кваліфікованих робітників має здійснюватися за умов інтеграції певних видів підготовки. Підготовка кваліфікованих робітників у ПТНЗ України за останні роки зазнає суттєвих змін, які пов'язані з появою нових професій і формуванням сучасного ринку праці, інтеграцією знань із суміжних галузей діяльності людини, впровадженням і використанням інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ). Підготовка за професією вимагає узгодженості знань, які стосуються техніки, технології та економіки сучасного виробництва, набуття певних ключових компетентностей. Це, передусім, передбачає науково обґрунтоване проектування навчальних планів і програм, забезпечення їх раціональної структури, дидактично доцільного поєднання загальноосвітніх, загальнопрофесійних, професійно-орієнтованих (спеціальних) предметів, узгодженості програм взаємопов'язаних дисциплін, професійної спрямованості навчання на засадах компетентнісного підходу.

З огляду на це специфіка навчально-виробничого процесу в ПТНЗ полягає в тому, що важлива роль відводиться міжпредметним зв'язкам, а саме інтеграції фундаментальних та спеціальних знань. Їх встановлення та реалізація забезпечує виконання основних завдань системи ПТО щодо підвищення рівня

загальної освіченості учнів ПТНЗ та сформованості їхньої професійної компетентності на відповідному освітньому рівні.

Освітні кваліфікаційні рівні відображені у Національній рамці кваліфікації (стаття 8) і Законопроекту «Про професійну освіту» [2]:

1. Структура професійної освіти складається з освітньо-професійних рівнів та ступенів професійної освіти.

2. Професійна освіта включає такі освітньо-професійні рівні:

перший – відповідає першому кваліфікаційному рівню Національної рамки кваліфікацій і передбачає здобуття освітньої кваліфікації, що підтверджує здатність особи виконувати прості завдання під безпосереднім керівництвом у типових ситуаціях у чітко визначеній структурованій сфері роботи з використанням простих інструментів. Кваліфікації першого освітньо-професійного рівня ґрунтуються на елементарних фактологічних знаннях;

другий – відповідає другому кваліфікаційному рівню Національної рамки кваліфікацій і передбачає здобуття освітньої кваліфікації, що підтверджує здатність особи виконувати типові нескладні завдання за визначеними правилами та інструкціями під керівництвом у різних типових ситуаціях з використанням інструментів у чітко визначеній структурованій сфері роботи, а також спроможність оцінювати результати виконання завдань відповідно до установлених критеріїв та індивідуальну відповідальність. Кваліфікації другого освітньо-професійного рівня ґрунтуються на базових фактологічних знаннях, набутих у процесі навчання та/або трудової діяльності;

третій – відповідає третьому кваліфікаційному рівню Національної рамки кваліфікацій і передбачає здобуття освітньої кваліфікації, що підтверджує здатність особи до самостійного виконання виробничих завдань середньої складності у різних ситуаціях, шляхом вибору і застосування основних методів, інструментів, матеріалів та інформації за визначеними алгоритмами, встановленими нормами часу і якості, під мінімальним керівництвом з повною відповідальністю за результати виконання завдань та вмінням оцінювати результати виконання завдань відповідно до критеріїв.

Кваліфікації третього освітньо-професійного рівня потребують наявності загальних систематизованих знань та розуміння основних (загальних) принципів, процесів і понять у навчанні та професійній діяльності;

четвертий – відповідає четвертому кваліфікаційному рівню Національної рамки кваліфікацій і передбачає здобуття освітньої кваліфікації, що підтверджує здатність особи до самостійного виконання спеціалізованих виробничих завдань у певній галузі професійної діяльності, зокрема в нестандартних ситуаціях, що передбачає самостійне прийняття рішень та відповідальність за результати власної професійної діяльності, планування власної роботи та організацію, контроль, оцінювання та коригування роботи інших, в обмеженому контексті, з обмеженою відповідальністю за результати роботи інших. Кваліфікації четвертого освітньо-професійного рівня потребують наявності спеціалізованих фактологічних та теоретичних знань, набутих у процесі навчання та/або професійної діяльності, а також розуміння принципів, методів, процесів у професійній діяльності;

п'ятий – відповідає п'ятому кваліфікаційному рівню Національної рамки кваліфікацій і передбачає здобуття освітньої кваліфікації, що підтверджує здатність особи до виконання типових спеціалізованих завдань у певній галузі професійної діяльності, пов'язаних з виконанням виробничих завдань підвищеної складності та/або здійсненням обмежених управлінських функцій, що характеризуються певною невизначеністю умов та потребують застосування положень і методів відповідної науки, що включають планування, зокрема розподіл ресурсів, аналіз, контроль та оцінювання власної роботи та роботи інших осіб. Кваліфікації п'ятого освітньо-професійного рівня потребують наявності широких спеціалізованих фактологічних та теоретичних знань, набутих у процесі навчання та/або професійної діяльності, розуміння (усвідомлення) рівня таких знань.

Освітні програми кожного освітньо-професійного рівня формують здатність особистості до подальшого її навчання.

3. Професійна освіта має два ступені:

кваліфікований робітник – присвоюється особі, яка успішно виконала освітню програму та досягла компетентностей (результатів навчання) відповідно до стандартів професійної освіти, що відповідають одному чи кільком (з першого по четвертий) освітньо-професійним рівням професійної освіти;

молодший спеціаліст – присвоюється особі, яка успішно виконала освітню програму та досягла компетентностей (результатів навчання) відповідно до стандартів професійної освіти, що відповідають п'ятому освітньо-професійному рівню професійної освіти.

Цим документом визначаються також види та форми професійної освіти (стаття 9):

первинна професійна підготовка – отримання професії чи спеціальності певного ступеня у закладах професійної освіти, яку особи здобувають вперше;

професійна перепідготовка – отримання іншої професії чи спеціальності особами, які вже здобули певний ступінь професійної освіти за професією чи спеціальністю;

підвищення кваліфікації – професійне навчання осіб для здобуття ними кваліфікації на вищих освітньо-професійних рівнях;

короткострокове професійне навчання – здобуття особами професійних знань, умінь і навичок, розширення, удосконалення, спеціалізація наявної кваліфікації у формі практикумів, семінарів, курсів, тренінгів, стажування тощо.

Формами професійної освіти є денна, вечірня (змінна), очно-заочна, дистанційна, дуальна, індивідуальна, екстернатна, з відривом і без відриву від виробництва, шляхом наставництва безпосередньо на підприємствах, в установах та організаціях. Форми професійної освіти в межах навчального процесу можуть бути поєднані.

Дуальна форма професійної освіти передбачає поєднання навчання осіб у закладах професійної освіти з навчанням на робочих місцях на підприємствах, в установах та організаціях для набуття професійної кваліфікації.

Професійна освіта передбачає професійно-теоретичну та професійно-практичну підготовку і може включати загальнопрофесійну, загальноосвітню, фізичну та інші види підготовки.

Форми організації навчального процесу в ПТНЗ прописано у статті 25 Закону України «Про професійно-технічну освіту» та передбачають: природничо-математичну, суспільно-гуманітарну, фізичну, загальнотехнічну, професійно-теоретичну і професійно-практичну підготовку. Їх здійснення цих підготовок відбувається в спеціалізованих навчальних кабінетах, аудиторіях, лабораторіях і проводиться у таких формах: різні типи уроків, лекція, теоретичний семінар, практичний семінар, лабораторно-практичне заняття тощо; індивідуальне заняття учнів, слухачів; виконання учнями, слухачами індивідуальних завдань (реферат, розрахункова робота, курсовий проект, випускна та проміжна етапна кваліфікаційна робота, дипломний проект); навчальна екскурсія; інші форми організації теоретичного навчання.

Професійно-теоретична підготовка забезпечується шляхом вивчення спеціальних технологій, які є джерелом навчальної інформації для оволодіння певною професією. Учні отримують відомості про дану галузь виробництва і перспективи її розвитку; принципи дії і найбільш ефективні способи використання сучасної техніки; сучасні технологічні процеси і найбільш ефективні методи і прийоми виконання виробничих операцій на рівні новітніх технологій; про основи культури праці та ін.

Професійно-теоретична, загальнопрофесійна та професійно-практична підготовка студентів, курсантів, слухачів здійснюється на базі закладів професійної освіти, а також на підприємствах, в установах, організаціях.

Професійно-практична підготовка проводиться у навчальних майстернях, на полігонах, на тренажерах, автодромах, трактородромах, у навчально-виробничих підрозділах, навчальних господарствах, а також на робочих місцях на виробництві чи в сфері послуг у таких формах: урок виробничого навчання в навчальному закладі; урок виробничого навчання на виробництві чи в сфері послуг; виробнича практика на робочих місцях на

виробництві чи в сфері послуг; переддипломна (передвипускна) практика на виробництві чи в сфері послуг; інші форми професійної практичної підготовки.

Професійно-практична підготовка учнів, слухачів здійснюється у тісному поєднанні з виготовленням корисної продукції, наданням послуг, що оплачуються згідно законодавству.

Професійно-практична підготовка студентів, курсантів, слухачів на підприємствах, в установах та організаціях здійснюється під керівництвом майстрів виробничого навчання закладу професійної освіти та/або наставників. Кандидатури наставників визначаються роботодавцем разом із закладом професійної освіти. Умови оплати праці за наставництво визначаються Кабінетом Міністрів України.

Загальноосвітня підготовка у ПТНЗ здійснюється відповідно Наказу Міністерства освіти і науки України «Про затвердження типової базисної структури навчальних планів для підготовки кваліфікованих робітників у професійно-технічних навчальних закладах» (наказ № 947 від 13.10.2010 року) [3]. Відповідно до нього перед початком кожного навчального року видається лист Міністерства освіти і науки «Про навчальні плани загальноосвітніх закладів на поточний рік».

У сучасних ПТНЗ загальноосвітня підготовка здійснюється з природничо-математичних та суспільно-гуманітарних предметів, що відповідає стандарту Типових навчальних планів загальноосвітніх навчальних закладів III ступеню, затверджених наказом Міністерства освіти і науки (наказ № 834 від 27.08.2010 року) [2].

Відповідно до форм організації навчального процесу у ПТНЗ статтею 26 згаданого вище Закону України «Про професійно-технічну освіту» встановлені відповідні види контролю знань, умінь та навичок учнів, слухачів, їх кваліфікаційна атестація.

Вихідний контроль здійснюється у формі кваліфікаційної атестації.

Порядок проведення кваліфікаційної атестації, а також порядок і вимоги щодо формування кваліфікаційної комісії затверджуються центральним

органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері освіти.

Професійно-технічні навчальні заклади, органи управління освітою, засновники здійснюють *поточний, тематичний, проміжний і вихідний контроль знань, умінь та навичок учнів, слухачів, їх кваліфікаційну атестацію*. (Частина перша статті 26 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1158-IV від 11.09.2003 «Про професійну освіту»).

Поточний контроль передбачає: поурочне опитування учнів, слухачів; контрольні та перевірні роботи; інші форми контролю, що не суперечать етичним та методико-педагогічним нормам (Абзац четвертий частини другої статті 26 на підставі Закону № 1158-IV від 11.09.2003).

Тематичний контроль передбачає тематичне опитування або тестування учнів, слухачів (Стаття 26 доповнена частиною третьою згідно із Законом № 1158-IV від 11.09.2003).

Педагогічні працівники, органи управління освітою, засновники самостійно обирають форми поточного та тематичного контролю знань, умінь та навичок учнів, слухачів (Частина четверта статті 26 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1158-IV від 11.09.2003).

Проміжний контроль передбачає: семестрові заліки; семестрову атестацію; річні підсумкові заліки; річну підсумкову атестацію; кваліфікаційну атестацію; індивідуальні завдання учням, слухачам (Частина п'ята статті 26 в редакції Закону № 1158-IV від 11.09.2003).

Форми та періодичність проміжного контролю визначаються навчальним планом. Дотримання зазначених у навчальному плані конкретних форм проміжного контролю та їх періодичності є обов'язковим.

Вихідний контроль передбачає державну кваліфікаційну атестацію, яка включає: кваліфікаційну пробну роботу, що відповідає певним вимогам освітньо-кваліфікаційної характеристики випускника професійно-технічного навчального закладу відповідного атестаційного рівня; захист дипломної

роботи, проекту чи творчої роботи, що їх замінює (Частина восьма статті 26 в редакції Закону № 1158-IV від 11.09.2003).

Форми та періодичність вихідного контролю визначаються навчальним планом. Дотримання зазначених у навчальному плані конкретних форм вихідного контролю, їх періодичності є обов'язковим.

Кваліфікаційна атестація учнів, слухачів здійснюється професійно-технічним навчальним закладом з участю представників підприємств, установ, організацій-замовників підготовки кадрів після кожного ступеня навчання та після закінчення повного курсу навчання. Результатом кваліфікаційної атестації є присвоєння учням, слухачам кваліфікації відповідного рівня, про що вноситься запис у документ про професійно-технічну освіту. Порядок кваліфікаційної атестації учнів, слухачів та присвоєння їм кваліфікації визначається Міністерством праці та соціальної політики України за погодженням із спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у сфері професійно-технічної освіти.

Контроль і оцінювання знань майбутніх кваліфікованих робітників є невід'ємним елементом управління навчально-виробничим процесом їхньої професійної підготовки.

Контроль забезпечує визначенню обсягу, рівня і якості засвоєння навчального матеріалу, визначенню успіхів у навчанні, прогалин в знаннях для корегування їх у процесі навчання, удосконалення змісту, методів, засобів і форм організації навчання. Він передбачає підвищення рівня відповідальності за роботу, яку виконують як педагог, так і учень, та спонукає до систематизації співпраці й охайності у виконанні завдань, формування позитивних моральних якостей та рис інформаційно-технологічної та професійної культури майбутнього фахівця.

В основі перевірки і оцінювання знань учнів завжди присутні основні принципи дидактики, оскільки вони виявляються та реалізуються у всіх елементах навчального процесу.

Так, навчання учнів ПТНЗ передбачає їхню активність й самостійність у навчальному процесі, що також вимагає від викладача відповідної організації систематичного педагогічного контролю.

Педагогічний контроль – це найкращий спосіб отримання інформації про якісний стан навчально–виробничого процесу в умовах формування професійної компетентності майбутніх фахівців. Контроль педагога за процесом й результатом навчання спрямований як на діяльність учнів, так і на власну діяльність, на взаємодію суб'єктів навчально–виробничого процесу – учнів і педагога.

Освітня установа самостійна у виборі системи оцінювання, форми, порядку і періодичності атестації учнів. Однак практика показує, що є необхідність в упровадженні в освітній процес ПТНЗ інноваційних форм контролю.

Процес навчання не може успішно проходити без завдань, які допомагають вирішувати такі навчальні задачі, як актуалізація, закріплення, корегування, повторення, систематизація, узагальнення знань. Саме у ході рішення цих задач і відбувається процес формування знань, а на їх основі – формування умінь правильного застосування знань при розв'язуванні професійних завдань. Для вирішення кожної задачі має місце певний етап контролю, через який проходить навчання. Використання спеціальних завдань на кожному етапі навчального процесу допомагає організувати навчальну діяльність таким чином, щоб прогалини в знаннях й уміннях своєчасно усувалися.

Крім того, поетапне відстеження досягнень учнів дає змогу зробити навчання індивідуальним: кожен має можливість самостійно визначати темп свого навчання і той зміст, який необхідно додатково опрацювати для кращого засвоєння.

Контроль у дидактиці розуміють як перевірку, оцінювання і облік успішності учнів. Крім того, контрольні заходи дають можливість викладачеві отримати дані про результати своєї праці, вчасно внести корективи в методику

викладання, а учневі – забезпечує обізнаність з вимогами до рівня знань, умінь та навичок, про їх якість тощо. Контроль стає найактуальнішим, якщо мова йде про професійну підготовку на компетентнісній основі, тобто є сенс визначати свій рівень професійного зростання, набуття професійних компетенцій.

Контроль та оцінювання учнів відбувається з дотриманням відповідних педагогічних умов, а саме об'єктивності оцінювання знань, умінь та навичок; передбачає правильне застосування встановлених критеріїв, єдиних норм оцінювання.

Результати навчально–пізнавальної діяльності учнів навчального закладу відображаються в оцінках. Так, облік навчальної роботи є осмисленням кількісних підсумків навчальної діяльності учнів за певний період. Основою цього обліку слугує фіксація результатів усіх видів контролю, яка виражається у вигляді відміток у класних (групових) журналах та інших формах документації. Оцінка, як і контроль, має освітнє та виховне значення. При перевірці знань, умінь і навичок учнів має бути об'єктивна оцінка навчальних досягнень. При оцінюванні необхідно дотримуватися тих загальних критеріїв, які знаходяться в основі оцінювання знань учнів з певного навчального предмету.

Загальнодидактичні критерії оцінювання знань конкретизуються у певних методиках. Для кожної навчальної дисципліни існують рекомендації: як оцінювати відповіді та письмові роботи. Оцінювання рівня навчальних досягнень проводиться згідно встановлених критеріїв, показників та рівнів сформованості професійної компетентності.

При оцінюванні мають враховуватись повнота знань і рівень вірогідної відповіді на кожне питання, знання термінології і нормативно–законодавчої бази, а також здатність учня застосовувати теоретичні знання в конкретних ситуаціях, наприклад, при розв'язуванні задач чи характеристиках певних технологічних процесів здійснення професійної діяльності.

У наступному розділі розглянемо основні сутнісні характеристики системи контролю у професійно–технічних навчальних закладах.

Література:

1. Герлянд Т. М. Дидактичний аспект загальноосвітньої підготовки учнів ПТНЗ аграрного профілю / Т.М. Герлянд // Проблеми сучасної педагогічної освіти. Серія: Педагогіка і психологія. – Зб. статей. – Ялта: РВВ КГУ, 2013. Вип. 39. – Ч.1. – С. 140-146.

2. Закон України «Про професійно-технічну освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/103/98>

3. Ростока М. Л. Комплексна контрольна робота з дисципліни «Бухгалтерський облік». Професійна підготовка молодших спеціалістів зі спеціальності 5.03050901 – Бухгалтерський облік (кваліфікація – бухгалтер): методичні рекомендації / М. Л. Ростока – К.: Вид-во Інституту професійно-технічної освіти НАПН України, 2012. – 35 с.

3. Наказ Міністерства № 834 від 27.08.2010 «Про затвердження Типових навчальних планів загальноосвітніх навчальних закладів III ступеню» [Електронний ресурс]. Режим доступу ресурсу: http://ukrstat.gov.ua.lyceum.in.ua/?page_id=1404.

4. Наказ МОНУ від 13.10.2010 № 947 «Про затвердження Типової базисної структури навчальних планів для підготовки кваліфікованих робітників у професійно-технічних навчальних закладах» [Електронний ресурс]. Режим доступу ресурсу: <http://ukrstat.gov.ua.ptoprof.narod.ru/docs.html>

5. Професійно-теоретична підготовка [Електронний ресурс]. – Режим доступу ресурсу: <http://tvpu4.te.ua/navchalnyj-protses/profesijno-teoretychna-pidhotovka/>

Матеріали для самоперевірки:

I. Опанування основних аспектів законодавчої бази щодо організації контролю навчальних досягнень учнів професійно-технічного навчального закладу.

Мета: проаналізувати основні нормативно-законодавчі акти і положення з питань організації контролю навчальних досягнень учнів ПТНЗ.

Завдання:

1. Дослідити законодавчу базу щодо організації контролю навчальних досягнень учнів у ПТНЗ України: Закони України «Про освіту», «Про професійно-технічну освіту»; Національну рамку кваліфікації, Довідник кваліфікаційних характеристик, Державний стандарт ПТО щодо набуття професій майбутніми кваліфікованими робітниками тощо.

2. Підготувати відповіді на запитання:

– в якому значенні згідно Законів України «Про освіту», «Про професійно-технічну освіту» подаються основні терміни щодо організації контролю навчальних досягнень учнів у ПТНЗ?

– якими є особливості визначення освітньо-кваліфікаційних рівнів за Національною рамкою кваліфікації?

– розкрийте сутність понять «кваліфікація», «компетентність», «компетенція», «освітньо-кваліфікаційний рівень», «рівень сформованості професійної компетентності»;

3. Створити власне Портфоліо і розробити у ньому розділ «Нормативно-законодавча документація» (перелік документації, на яку Ви скеровуєтесь, коли здійснюєте контроль навчальних досягнень учнів під час своєї роботи).

II. Розглянути основні терміни та поняття контролю навчальних досягнень учнів.

Мета: сформувати термінологічну базу щодо організації контролю навчальних досягнень учнів у ПТНЗ.

Завдання:

1. Визначитись з поняттями згідно нормативно-законодавчих документів: «контроль», «оцінювання», «методи контролю», «методи оцінювання», «комплексна контрольна робота», «перевірочна робота», «тематична атестація», «тестовий контроль», «кваліфікаційна атестація», «курсова робота», «дипломна робота», «семестровий залік», «екзамен».

2. Скласти короткий термінологічний словник цих термінів.

РОЗДІЛ 2

КОНТРОЛЬ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ: СУТНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ

Як було зазначено вище, однією з найважливіших функцій керування навчальним процесом в закладах сучасної професійно-технічної освіти є педагогічний контроль. Його якість багато в чому визначається науковим обґрунтуванням ефективності досягнення дидактичних цілей, технологічністю засобів, що використовуються під час його проведення. Цей метод – спосіб, за допомогою якого визначається результативність навчально-пізнавальної діяльності учнів і педагогічної роботи педагога.

Нагадаємо, що традиційними методами контролю в навчальних закладах є методи усного контролю й опитування учнів, контрольне читання; письмового контролю, класні й домашні роботи, письмові відповіді на питання, вирішення різних задач і виконання вправ; практичного контролю: розв'язування експериментальних задач, постановка і проведення нескладних досліджень, спостережень, заліки тощо.

Контроль за засвоєнням знань виступає стимулюючим фактором в оволодінні учнями навчальним матеріалом у тому випадку, якщо він здійснюватиметься з використанням раціональних методів і прийомів навчання, які, у свою чергу, активізуватимуть навчальну діяльність учнів. Основною метою контролю є забезпечення зворотного зв'язку між педагогом і учнем, одержання педагогом об'єктивної інформації про рівень засвоєння останнім навчального матеріалу, своєчасне виявлення недоліків і прогалин у знаннях.

Наприклад, у загальноосвітньому циклі, щоб досягти поставлених цілей навчання, під час планування, організації і проведення контролю, слід враховувати, що він має бути:

– *спланованим і систематичним*, тобто здійснюватися у відповідності із запланованим навчально-виробничим процесом, що складає його органічну

частину і будуватися на програмі навчання. Регулярність контролю дозволяє виявляти, виправляти помилки, застосовувати заходи щодо їх усунення, тим самим удосконалюючи навчально-виробничий процес у ПТНЗ;

– *об'єктивним*, що дозволяє реально і порівняльно оцінити успіхи і недоліки навчальної діяльності учнів, правильно встановити ступінь оволодіння ними знаннями і вміннями, тобто таким, що виключає оціночні судження недостатнього виваження відповіді. Об'єктивність перевірки встановлюється наступними чинниками: науковою обґрунтованістю і опрацюванням цілей і змісту навчання, відповідних вимог до знань, навичок і вмінь учнів, відбору об'єктів і змісту перевірки, відповідністю змісту перевірочних завдань цілям контролю;

– *всебічним*, тобто найповніше встановлювати фактичний рівень засвоєння учнями навчальної інформації, охоплювати всі розділи програми, забезпечувати перевірку не лише предметних знань, а й засвоєння світоглядних ідей, загальнонаукових і спеціальних умінь і навичок. Контроль не обмежуватиметься з'ясуванням того, чи знають і вміють учні відтворити засвоєну ними інформацію, чи вміють вони визначати та використовувати цю інформацію для вирішення навчальних і практичних завдань. У цьому випадку контроль забезпечить перевірку рівня формування в учнів майбутньої професійної діяльності (або основ цієї діяльності);

– *індивідуальним*. Кожен учень засвоює знання і вміння у відповідності зі своїми психолого-фізіологічними особливостями. До всіх учнів ставляться однакові вимоги щодо об'єму і якості знань, рівня сформованості вмінь та інших компетентностей. Та все ж, у деяких випадках, слід враховувати й індивідуальні якості учнів, такі як: природна повільність виконання дій, нерішучість, самовпевненість, надлишкова сором'язливість, фізичні вади тощо;

– *економічним* за витратами часу педагога і учнів, що забезпечує належний аналіз перевірочних робіт, їх ґрунтовну оцінку за короткий час;

– *педагогічно тактичним*, який здійснюється у спокійній, діловій атмосфері. Не слід підганяти учнів з відповіддю, переривати її. Всі зауваження, вказівки, оцінки треба робити в тактичній і доброзичливій формі.

Тобто, педагогічний контроль у загальноосвітньому циклі являє собою перевірку і оцінювання знань, вмінь, результатів навчальної діяльності учнів ПТНЗ. Визначаються результати навчальної діяльності за допомогою наступних засобів контролю: опитувань, завдань, педагогічних тестів тощо. Ці результати вимірюються у відповідності до вимог державних стандартів, що відображаються в навчально-програмній документації для закладів ПТО.

У перевірці завдань виробничого циклу під поняттям «*контроль*» розуміють виявлення, вимір і оцінку результатів навчально-пізнавальної діяльності учнів у межах їхньої майбутньої професійної діяльності.

Процедуру виявлення і виміру називають *перевіркою*, а роботи, за допомогою яких здійснюється перевірка, – *перевірочними*.

Перевірочні роботи – різновид періодичного контролю навчання учнів. Вони проводяться в навчальній групі з метою підведення підсумків за кожне навчальне півріччя [2, с. 110].

В завданнях для перевірки знань, вмінь і навичок у виконанні робіт виробничого циклу навчання, закладається добірка найбільш типових виробничих робіт, які вимагають застосування засвоєних раніше трудових прийомів і операцій, способів, функцій та ін. Норма часу (виробітку) для виконання перевірочних робіт встановлюється для поточних навчально-виробничих робіт з врахуванням коефіцієнтів, що відповідають часу проведення цих робіт, та їх складності. Для проведення перевірочних робіт в навчальному закладі визначається комісія, яку очолює, як правило, заступник директора з навчально-виробничого навчання. До складу комісії включають майстра виробничого навчання відповідних навчальних груп, робітника технічного контролю, представників методичних комісій з професій, представників базового підприємства. Кожному майстру для проведення перевірочних робіт призначається асистент з цієї або спорідненої професії. Перевірочні роботи виконуються учнями самостійно. Результати аналізуються

майстром і асистентом в присутності учнів. Оцінюючи виконання робіт, майстер і асистент враховують якість виконання роботи і продуктивність праці, дотримання раціональної технології виконання роботи, правильність трудових прийомів, організацію і культуру праці, вміння правильно використовувати обладнання, інструменти, пристрої, прилади, дотримання норм і правил безпеки і охорони праці, вміння застосовувати свої знання на практиці. Оцінка за перевірою роботи по представленню майстра визначається комісією, заноситься в журнал обліку виробничого навчання і враховується при визначенні загальної оцінки учнів за відповідний період виробничого навчання. За підсумками виконання перевірою робіт при підготовці майбутніх кваліфікованих робітників, рівень кваліфікації яких характеризується розрядами, класами, категоріями, професійно-технічні навчальні заклади можуть у будь-яких випадках, починаючи з другого півріччя першого курсу, проводити поетапну атестацію учнів про присвоєння їм розряду, класу, категорії [4, с. 98].

Отже, перевірка знань, вмінь, навичок учнів – складова частина процесу навчання, що слугує для з'ясування викладачем рівня (ступеня) засвоєння учнями навчального матеріалу. В окремих випадках, перевірка проводиться з цією ж метою, але за межами процесу навчання. Вона виступає ефективним засобом контролю за навчально-виробничим процесом у ПТНЗ. При цьому метою перевірки є визначення рівня і якості навчальних досягнень учнів, а не лише фіксація їх невдач.

Діагностика, контроль, перевірка й оцінювання знань, умінь учнів проводяться у тій же логічній послідовності, що й навчання. Основними ланками перевірки є попередня, поточна, повторна, періодична, підсумкова.

Попередня перевірка проводиться перед вивченням нового курсу або нового його розділу з метою визначення знань учнів з найважливішого матеріалу попереднього навчального року, півріччя. Попередня перевірка поєднується з так званим компенсаційним (реабілітаційним) навчанням, спрямованим на ліквідацію прогалин у знаннях, вміннях учнів.

Поточна перевірка здійснюється педагогами в процесі вивчення кожної теми. При цьому діагностується засвоєння учнем лише окремих елементів навчальної програми. Основні функції поточної перевірки — навчаюча, стимулююча.

Повторна перевірка проводиться з метою повторення матеріалу, що вивчався раніше. Вона сприяє зміцненню знань, але не надає можливості педагогу побачити динаміку навчальної роботи.

Періодична перевірка проводиться, здебільшого, після вивчення частини, розділу програми або великої теми. Її метою є діагностування якості засвоєння учнями взаємозв'язків між структурними елементами навчального матеріалу, що вивчався в різних частинах курсу, їх систематизація й узагальнення.

Підсумкова перевірка здійснюється в кінці кожного семестру і навчального року. Її мета — діагностування рівня (якості) фактичної успішності учнів відповідно до поставленої на конкретному етапі мети навчання.

Контроль містить у своїй структурі оцінювання (як процес) і оцінку (як результат) перевірки. Оцінювання – вираження висновку про навчальні досягнення учня, за допомогою слів або оціночних балів – оцінок. Воно виконується викладачами, майстрами виробничого навчання, контролюючими робітниками виробництв, учнівським колективом, усвідомлюється самими учнями [3, с. 336].

Оцінювання – комплекс методів та процесів, що використовують для визначення рівня досягнень (знань, навичок та компетентностей) особистості, із наступним присвоєнням кваліфікації відповідного рівня (надання сертифікату). Основою для оцінки навчальних досягнень учня є підсумки контролю.

Оцінити результати навчальної діяльності учнів – означає встановити ступінь їх відповідності вимогам навчальних стандартів. Результат оцінювання навчальних досягнень учнів називається «оцінкою».

Грунтуючись на роботах вчених [1-4], пропонуємо такі визначення: *оцінювання* – процес установлення відповідності рівня засвоєних учнем знань, умінь і навичок меті та завданням навчання і виховання; *якісна оцінка* –

розгорнуте, мотивоване судження про результат навчальної діяльності учня; *оцінка* – кількісний вимір виявленого результату оцінювання, виражений у балах. Отже, оцінка – складова оцінювання, тобто його результат. Це загальний термін, прийнятий для характеристики навчальної діяльності учнів за критеріями їх відповідності встановленим вимогам.

Дескриптор – опис результатів навчання, що встановлюється оцінюванням досягнень у виконанні його завдань, тобто їх опис, об'єднаних загальними характеристиками і рівнями.

Обґрунтування оцінки в педагогічній літературі називають по-різному: мотивуванням (Л. Занков), вказівкою (Т. Ільїна), аналізом (Л. Рувінський), рецензією (Н. Дайрі), розподілом позитивного та негативного у знаннях учнів (М. Болдирєв), коментуванням (Г. Щукіна), оцінним судженням (А. Петровський).

Для особистісного розвитку учня важливішою виявляється якісна оцінка – обґрунтування оцінки його діяльності педагогом, бо вона характеризує якість роботи учня. Як вважає Ю. Бабанський, в обґрунтуванні треба надати можливість зрозуміти учневі стан його знань, позбавити його ілюзій, якщо він переоцінює себе, або навіяти віру у власні сили, якщо він занадто нерішучий, не бачить своїх можливостей, і, зрозуміло, закріпити в кожного учня його здобутки, надати йому впевненого ходу в майбутнє. Це вимагає педагогічної майстерності педагога, аби забезпечити спрямоване керівництво пізнавальною діяльністю учня в ході навчального процесу, допомагати йому зрозуміти, за що поставлена оцінка і як її можна виправити, а також формувати його адекватну самооцінку [1, с. 97].

Таким чином, головне завдання обґрунтування оцінки учня – окреслити найближчу перспективу його подальшого росту та озброїти практичною методикою роботи у цьому напрямі.

З погляду на результат навчально-пізнавальної діяльності учня, ми вважаємо, що більш дієвою виявляється не сама оцінка, а розгорнуте, глибоко мотивоване ставлення педагога до результатів досягнень кожного учня, бо саме воно спонукає вихованця до вдосконалення своїх знань, умінь, особистісних

якостей, до вироблення правильних оцінних суджень і до адекватної самооцінки своєї праці.

Окреслимо деякі загальні вимоги педагога щодо оцінювання навчальних досягнень учнів:

1. Оцінювання може бути лише критеріальним;
2. Оцінюватися можуть лише результати навчальної діяльності учнів, а не їхні особисті якості;
3. Оцінювати слід лише те, що раніше пояснювалося, у відповідності до навчальних програм;
4. Критерії оцінювання й алгоритм виставляння оцінок мають бути заздалегідь відомі педагогам і учням;
5. Система оцінювання вибудовується таким чином, щоб учні включалися в контрольну-оцінювальну діяльність, набували навичок і звичок до самооцінки.

Тобто, оцінка не обмежується тільки констатацією рівня досягнень. Вона є засобом стимулювання учіння. Під впливом об'єктивного оцінювання в учнів формується їхня адекватна самооцінка, критичне ставлення до своїх успіхів.

Під час оцінювання результатів навчальної діяльності учнів використовуються якісні та кількісні показники. Перші – це оціночні судження (наприклад, «добре!», «молодець!», «вже краще!» тощо). Другі – фіксуються в балах. Показники оцінки навчальних досягнень учнів мають відповідати певним критеріям, тобто ознаці, на підставі якої здійснюється оцінка.

Але необхідною є істотна перебудова психолого-педагогічних, методичних засад діагностування навчальних досягнень учнів, оскільки в традиційній технології підготовки кваліфікованих робітників утворилася ціла низка недоліків, зокрема:

– контролю часто бракує системного характеру, коли методи і форми оцінювання навчальних досягнень учнів застосовуються без урахування педагогічних цілей, розраховані виключно на пам'ять і вимагають репродуктивної діяльності за певним зразком чи алгоритмом;

– усне опитування досить часто перетворюється на діалог між тим, хто відповідає і педагогом при пасивному спогляданні інших учнів; при письмовому контролі слабо реалізується його навчальна функція, коли учень, так і залишається зі своїми помилками в знаннях, без вчасної їх корекції та вдосконалення;

– контрольні заходи часто зводяться до реєстрації незнання учнем навчального матеріалу, а не до оцінювання його навчальних досягнень як результату його старанності в пізнавальній діяльності;

– при оцінюванні переважно реєструються нижчі рівні засвоєння знань (впізнавання, репродуктивний, розуміння), лишаючи поза обліком реконструктивний та творчий рівні володіння знаннями;

– контроль іноді зводиться до накопичення позитивних оцінок, перетворюючи це в мету учня, тобто не орієнтує тих, хто навчається, на ґрунтовні знання;

– інноваційні методики контролю навчальних досягнень учнів (рейтингова, тестова тощо) у своєму прикладному застосуванні не мають достатньої психолого-педагогічної підтримки, оскільки не враховують пізнавальних можливостей учнів, розробляються викладачами без перевірки на валідність, надійність тощо.

У наступному підрозділі розкриємо основні вимоги до об'єктів оцінювання у контексті компетентнісного підходу в освіті.

Література:

1. Бабанский Ю. К. Оптимизация учебно-воспитательного процесса / Ю. К. Бабанский. – М.: Просвещение, 1982. – 196 с
2. Батышев С.Я. Профессиональная педагогика: Учебник для студентов, обучающихся по педагогическим специальностям и направлениям / Под ред. Батышева С.Я., Новикова А.М. – Издание 3-е, переработанное. – М.: Из-во ЭГВЕС, 2009. – 456 с.
3. Батышев С.Я. Энциклопедия профессионального образования: В 3-х томах. – Т. 2. (М – П) / Под ред. С.Я. Батышева и др. – М. : АПО, 1999. – 440 с.

4. Скакун С.А., Тамарин Н.И., Шафаренко М.С. Справочная книга мастера производственного обучения / С.А. Скакун, Н.И. Тамарин, М.С. Шафаренко. – М.: Высшая школа, 1988. – 206 с.

Завдання для самоперевірки:

I. Визначити основні вимоги до контролю загальноосвітнього та виробничого циклів.

Мета: проаналізувати існуючі основні вимоги до контролю навчальних досягнень учнів ПТНЗ.

Завдання:

Опрацювати документацію щодо основних вимог до контролю учнів професійно-технічних навчальних закладів («Контроль навчально-виробничого процесу у ПТНЗ», «Положення про організацію навчально-виробничого процесу у професійно-технічних навчальних закладах» (Наказ МОН № 419 зі змінами), робочі навчальні плани за професіями для певного ступеня професійно-технічної освіти; робочі навчальні програми з навчальних предметів та професійно-практичної підготовки, що передбачені робочими навчальними планами; поурочно-тематичні плани з навчальних предметів; перелік навчально-виробничих робіт з професії на семестр чи курс навчання.

II. Розглянути основні сутнісні характеристики поняття «контролю» та його вимоги.

Мета: дослідити термінологічну базу щодо вимог до контролю навчальних досягнень учнів у ПТНЗ.

Завдання:

Визначитись з поняттями згідно нормативно-законодавчих документів: «контроль», «перевірка», «попередня перевірка», «періодична перевірка», «повторна перевірка», «поточна перевірка», «підсумкова перевірка», «навчальні плани», «контроль за організацією навчально-виробничого процесу».

У чому подібність та відмінність цих понять? Які з них Ви використовуєте у власній практиці?

РОЗДІЛ 3

ОБ'ЄКТИ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ В КОНТЕКСТІ КОМПЕТЕНТІСНОГО ПІДХОДУ

Отже, сьогодні, основною метою професійно-технічної освіти є підготовка майбутнього кваліфікованого робітника відповідного рівня і профілю, конкурентоздатного на ринку праці, компетентного, який вільно володіє своєю професією і орієнтується в суміжних галузях діяльності, готового до постійного професійного зростання, соціальної та професійної мобільності.

Впровадження компетентісного підходу в сучасну систему професійно-технічної освіти України спрямоване на поліпшення взаємодії з ринком праці, підвищення конкурентоспроможності майбутніх фахівців, оновлення змісту, методології та відповідного середовища навчання у професійно-технічному навчальному закладі.

Поняття «компетентісний підхід» набуло поширення на початку ХХІ століття у контексті дискусій про проблеми та шляхи модернізації освіти. Цей підхід передбачає не засвоєння учнем окремих один від одного знань і вмінь, а оволодіння ними у комплексі. У зв'язку з цим по-іншому визначається система методів навчання.

Дослідники компетентісного підходу (І. Зимняя, А. Каспржак, В. Кремень, О. Овчарук, О. Пометун, А. Хуторської, М. Чошанов, С. Шишов та ін.) відзначають, що відмінність компетентного фахівця від кваліфікованого в тому, що перший не тільки володіє певним рівнем знань, умінь, навичок, але здатний успішно реалізувати їх у своїй професійній діяльності.

Аналіз наукових досліджень дозволив нам виявити різноманітні погляди вчених на сутність компетентісного підходу в освіті.

Так, Є. Коган [7, с. 24] вважає, що це принципово новий підхід, який вимагає перегляду ставлення викладача до навчання учнів; цей підхід повинен призвести до глобальних змін – від зміни свідомості до зміни методичної бази.

А. Бермус [1] підкреслює, що компетентнісний підхід розглядається як сучасний корелят безлічі більш традиційних підходів (культурологічного, науково-освітнього, дидактоцентричного, функціонально-комунікативного та ін.); компетентнісний підхід, стосовно до теорії та практики освіти, не утворює власну концепцію і логіку, але припускає опору або запозичення понятійного і методологічного апарату з вже сформованих наукових дисциплін (зокрема, лінгвістики, юриспруденції, соціології та інших наук).

У свою чергу, Д. Іванов [5, с. 24] зазначає, що компетентнісний підхід – це спроба привести у відповідність масову школу та інші освітні заклади з потребами ринку праці, акцент перенесено на результат освіти, причому в якості результату розглядається не сума засвоєної інформації, а здатність людини діяти за різних ситуацій.

Компетентнісний підхід, на думку О. Лебедева [8, с. 5], – це сукупність загальних принципів визначення цілей освіти, відбору її змісту, організація освітнього процесу та оцінки його результатів. До таких принципів належать наступні положення: сенс освіти полягає у розвитку в учнів здатності самостійно вирішувати проблеми в різних сферах і видах діяльності на основі використання соціального досвіду, елементом якого є власний досвід учнів; зміст освіти являє собою дидактично адаптований соціальний досвід вирішення пізнавальних, світоглядних, моральних, політичних та інших проблем; сенс організації освітнього процесу полягає у створенні належних умов для формування в учнів досвіду самостійного вирішення пізнавальних, комунікативних, організаційних та інших проблем, що становлять зміст самої освіти.

В основі відбору і конструювання методів навчання знаходиться структура відповідних компетентностей і функції, які вони виконують в освіті. Загальноосвітня школа не спроможна сформувати рівень компетентності учнів, достатній для ефективного вирішення проблем у всіх сферах діяльності, у всіх конкретних ситуаціях, тим більше в умовах швидко мінливого суспільства, в якому з'являються нові сфери діяльності, ситуації.

Стратегія модернізації сучасної професійно-технічної освіти передбачає, що в основу оновленого змісту загальної освіти будуть покладені «ключові компетентності». Передбачається, що до сформованих і розвинутих у загальноосвітній школі ключових компетентностей повинні увійти інформаційна, освітня, комунікативна та інші.

Цей підхід до визначення ключових компетентностей відповідає розумінню фундаментальних цілей загальної освіти, сформульованих у документах ЮНЕСКО, а саме:

- навчити отримувати знання (вчити вчитися);
- навчити працювати і заробляти (вчитися для праці);
- навчити жити (вчитися для існування в соціумі);
- навчити жити разом (вчитися для спільного життя).

Національна система кваліфікацій (НСК) в Україні, перелік галузей, напрямів, спеціальностей професійно-технічної освіти на сьогодні не відповідає сучасним вимогам. Немає законодавчо встановлених стандартизованих освітніх рівнів, відсутні стандартизовані галузі, напрями і спеціальності цієї освіти, які б узгоджувалися з Міжнародною стандартною класифікацією освіти, іншими відповідними світовими й європейськими нормами. У вирішенні цього питання Україна суттєво відстала від багатьох передових країн світу. Наприклад, перелік професій, за якими здійснюється навчання в ПТНЗ України перевищує подібний перелік у Німеччині. Відтак, кваліфікації, яких набуває українська молодь, дедалі більше не влаштовують роботодавців і не отримують визнання за кордоном.

На сьогодні в Україні прийнято ряд нормативних документів, які свідчать про певні зрушення у вирішенні цієї проблеми: (Розпорядження Кабінету Міністрів України від 27 серпня 2010 р. № 1727-р «Деякі питання розроблення Національної рамки кваліфікацій»; Постанова Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2010 р. № 1225 «Про утворення міжвідомчої робочої групи з питань розроблення та впровадження Національної рамки кваліфікацій»; Постанова Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р.

№ 1341 «Про затвердження Національної рамки кваліфікацій»; Наказ Міністерства освіти і науки України та Міністерства соціальної політики України «Про затвердження Плану заходів щодо впровадження Національної рамки кваліфікацій» від 20 квітня 2012 р. № 488/225). Прийняття цих документів свідчить про усвідомлення важливості проблеми, тому актуальною є потреба чіткого визначення вихідних принципів формування Національної системи кваліфікацій з урахуванням сучасних вимог і поточного європейського досвіду.

У міжнародних інтеграційних процесах в освіті національні рамки кваліфікацій (National Framework for Qualification), сформульовані у термінах результатів навчання, вважаються ключовим інструментом забезпечення порівняння та прозорості освітніх систем європейських країн. З позицій європейської політики добросусідства увага до прогресу у створенні інтегрального підходу при формуванні національних систем кваліфікацій у країнах-сусідах є логічним розширенням сфери діяльності Європейського Союзу.

Кваліфікація визначається експертами Європейського фонду освіти (European Training Foundation) як підтверджена уповноваженим органом наявність у людини знань, умінь і широких компетентностей відповідно до прийнятих стандартів.

Рамка кваліфікацій – це інструмент класифікації та визначення кваліфікацій, поданих у вигляді переліків дескрипторів – узагальнених описів результатів навчання, що містять чітко сформульовані критерії приналежності до кваліфікацій [6].

Структура кваліфікацій є однією з характеристик системи кваліфікацій. Вона розглядається як інструмент розвитку та класифікації кваліфікацій відповідно до набору встановлених для визначення рівнів навчання критеріїв, поданих у вигляді переліків дескрипторів (опцій). Кваліфікаційні структури розрізняються за наборами конструктивних елементів і ступенем їх взаємодії, вони можуть бути оформлені законодавчо або функціонувати на основі

консенсусу соціальних партнерів. Проте всі структури формують основу для підвищення якості, доступності, взаємозв'язку, визнання кваліфікацій у суспільстві й на ринку праці як в межах країни, так і за кордоном [4, с. 35].

Система кваліфікацій утворюється структурами і процесами, що сприяють присвоєнню кваліфікацій. Елементами цієї системи є: рамка кваліфікацій, професійні й освітні стандарти, критерії та порядок оцінювання, уповноважені органи, схема фінансування та будь-які інституціональні інфраструктури, характерні для конкретної країни та її культурного контексту.

Національна структура кваліфікацій визначається болонськими експертами як єдиний опис на рівні національної освітньої системи логічно співвіднесених кваліфікацій та інших досягнень вищої освіти з чітко визначеними зв'язками між ними. Національні структури кваліфікацій слугують завданням забезпечення якості та розвитку. Зміст кваліфікацій однаково тлумачиться усіма зацікавленими особами в міжнародному масштабі.

Усі національні освітні системи мають рамки кваліфікацій – у протилежному випадку не було б можливості сертифікувати досягнення учнів. Але, на думку експертів Болонського процесу, більшість існуючих національних рамок кваліфікацій (НРК) характеризуються в термінах процедур і формальних вимог, а не результатів навчання. Керівник департаменту вищої освіти при Раді Європи Сьюр Берген наголошує, що національні структури кваліфікацій часто не виконують функції, які покладаються на них в сучасних умовах, що проявляється у таких тенденціях:

- окремі кваліфікації описуються ізольовано, а не в рамках логічно вибудованої системи з визначенням зв'язків між різними кваліфікаціями;
- просування від однієї кваліфікації до іншої розуміється виключно як рух від нижчого до більш високого рівня без належної уваги до взаємодії між кваліфікаціями одного рівня;
- кваліфікації характеризуються в термінах процедур і формальних вимог, а не в термінах результатів [6].

Складовими блоками Болонського пакету освітніх реформ є результати навчання. Отже, логічно, що саме вони є головним критерієм класифікації кваліфікацій. На думку Майка Коулза, міжнародного експерта з питань кваліфікаційних рамок, використання результатів навчання як основи для опису кваліфікацій сприяє:

- формулюванню вичерпного набору тверджень стосовно того, чого досягне особа, що навчається, після успішного завершення навчання;
- підвищенню прозорості та порівнянності стандартів як усередині, так і між кваліфікаціями;
- забезпеченню єдиного формату для різних форм навчання;
- точному визначенню ключових завдань освітньої програми;
- забезпеченню взаємодії між викладанням, навчанням та оцінюванням;
- подальшій розробці питань, пов'язаних з оцінюванням, розробці відповідних критеріїв, підвищенню ефективності й варіативності оцінювання;
- забезпеченню системи координат для розробки та оцінювання стандартів як на національному, так і міжнародному рівнях;
- чіткому формулюванню досягнень та якостей, які забезпечують кваліфікаціями, що відповідає інтересам роботодавців, навчальних закладів і суспільства;
- розвитку процесу офіційного визнання кваліфікацій і підвищенню прозорості кваліфікацій, що буде сприяти розвитку мобільності тих, хто навчається [6].

Потрібно враховувати, що в Європі поряд з Болонським відбувається Копенгагенський процес. По суті, обидва процеси є аналогічними, але спрямованими на реформування освітніх систем різного рівня: Болонський – вищої професійної освіти, Копенгагенський – початкової та середньої ланки професійної освіти і підготовки. Аби привести до загального знаменника національні рамки кваліфікацій країн-учасниць кожного процесу, а потім коректно їх зіставляти, розроблено два еталони.

За версією Болонського процесу еталонний опис кваліфікацій має назву «Всеосяжна рамка кваліфікацій для Європейського простору вищої освіти» (the Overarching Framework for Qualifications in the European Higher Education Area – QF-EHEA). Основою болонського еталону є дублінська модель універсальних описів результатів навчання (Dublin Descriptor). Дублінські дескриптори описують сутність і природу кваліфікації в цілому за такими критеріями: знання та розуміння; застосування знань та розуміння; формулювання суджень; комунікативні навички; здатність до самостійного навчання. Об'єктом оцінки особистісних результатів є:

- сформованість внутрішньої позиції учня, яка знаходить відображення в емоційно-позитивному його ставленні до освітньої установи,

- орієнтація на змістовні моменти освітнього процесу – уроки, пізнання нового, оволодіння вміннями і новими компетентностями, характер навчального співробітництва з викладачами та однокласниками – і орієнтації на зразок поведінки «старанного учня» як приклад для наслідування;

- сформованість основ громадянської ідентичності – почуття гордості за свою Батьківщину, знання знаменних для Вітчизни історичних подій, любові до свого краю, усвідомлення своєї національності, поваги культури і традицій народів України і світу, розвитку довіри і здатності до розуміння і співпереживання почуттів інших людей (емпатія);

- сформованість самооцінки, включаючи усвідомлення власних можливостей у навчанні, здатності адекватно судити про причини свого успіху/невдачі в навчанні; вміння бачити власні переваги і недоліки, поважати себе і вірити в успіх;

- сформованість мотивації до навчальної діяльності, включаючи соціальні, навчально-пізнавальні та зовнішні мотиви, допитливість та інтерес до нового змісту і способів вирішення проблем, придбання нових знань і вмінь, мотивації досягнення результату, прагнення до вдосконалення власних здібностей.

Оцінка освітніх результатів ґрунтується на аналізі рівнів освіченості, досягнутих учнями на певному етапі навчання. Компетентнісний підхід не прирівнюється до психолого-орієнтованого компоненту, а передбачає цілісний досвід вирішення життєвих проблем, виконання професійних і ключових функцій, соціальних ролей, формування ключових компетентностей.

Значущі елементи компетентнісного підходу в освіті [10, с. 59] наступні:

– передумови сучасних уявлень компетентнісного підходу – ідеї загального і особистісного розвитку, сформульовані в контексті психолого-педагогічних концепцій розвивальної та особистісно орієнтованої освіти;

– компетентності розглядаються як наскрізні, поза- над- і метапредметні, що інтегрують як традиційні знання, так і різноманітні узагальнені (інтелектуальні, комунікативні, креативні, методологічні, світоглядні та ін.) вміння;

– категоріальна база компетентнісного підходу безпосередньо пов'язана з ідеєю цілеспрямованості освітнього процесу, при якому компетентності задають вищий, узагальнений рівень умінь і навичок учня, а зміст освіти визначається чотирьох компонентною моделлю змісту освіти (знання, вміння, досвід творчої діяльності і досвід ціннісного ставлення);

– всередині компетентнісного підходу виділяються два базових поняття: компетенція (сукупність взаємопов'язаних якостей особистості, що задаються стосовно до певного кола предметів та обов'язків) і компетентність (володіння людиною відповідною компетенцією, що включає її особистісне ставлення до неї і предмету діяльності);

– освітня компетентність розуміється як сукупність смислових орієнтацій, знань, умінь, навичок і досвіду діяльності учня стосовно певного кола об'єктів реальної дійсності, необхідних для здійснення особистісно і соціально-значущої продуктивної діяльності у навчанні;

– диференціація освітніх компетентностей: ключові (реалізовані на метапредметному, тобто загальному для всіх предметів змісті);

загальнопредметні (реалізовані на інтегративному підході у освітній галузі); предметні (що формуються у межах окремих предметів);

– формулювання ключових компетентностей становить найбільшу суперечку учених; при цьому використовуються і європейська система переліку ключових компетентностей, так і власне авторські класифікації, у складі яких представлені ціннісно-сміслова, загальнокультурна, навчально-пізнавальна, інформаційна, комунікативна, професійна та інші компетентності.

До сутнісних характеристик компетентності дослідники (Л. Алексєєва, Л. Давидов, Н. Кузьміна, А. Маркова, Л. Мітіна, Л. Петровська, Н. Шаблігіна та ін.) відносять наступні:

– компетентність висвітлює значення традиційної тріади «знання, уміння, навички» і слугує сполучною ланкою між її компонентами; компетентність, у широкому сенсі, може бути визначена як поглиблене знання предмета або освоєне уміння;

– компетентність передбачає постійне оновлення знань, володіння новою інформацією для успішного вирішення професійних завдань за конкретних умов;

– компетентність включає в себе як змістовний (знання), так і процесуальний (вміння) компоненти.

Введення поняття «компетентність» у практику ПТО дозволить вирішити типову для української професійної школи проблему, коли учні ПТНЗ, опанувавши набором теоретичних знань, відчувають значні труднощі в їх реалізації при вирішенні конкретних завдань або проблемних ситуацій. Освітня компетентність передбачає не засвоєння учнями окремих знань і вмінь, а оволодіння ними комплексною процедурою, в якій для кожного виділеного напрямку визначена відповідна сукупність освітніх компонентів. Особливість педагогічних цілей з розвитку компетентностей полягає в тому, що вони формуються не у вигляді дій викладача, а з точки зору результатів діяльності учня, його просування та розвитку в процесі засвоєння певного соціального досвіду [8, с. 10].

Для реалізації компетентнісного підходу необхідно розробити відповідну модель формування загальних компетентностей. Так, у роботі Л. Давидова [3], наприклад, представлено модель формування професійної компетентності, що охоплює змістовий, процесуальний і результативний блоки.

Змістовний блок включає: визначення вимог, пропонованих до фахівця (в тому числі з боку роботодавця): вимоги до змісту знань, умінь і навичок, необхідних для компетентного виконання професійної діяльності за рівнями (загальнопрофесійний, професійний, спеціальний); визначення структури та складу компетентностей та якостей; конструювання навчальних планів, програм; визначення технологій формування компетентностей; розробка моніторингу освітнього процесу щодо сформованості компетентностей учнів.

Відбір і структурування навчального матеріалу здійснюється, виходячи з аналізу видів професійної діяльності, кожна з яких конкретизується за допомогою дій та операцій. Сукупність теоретичних знань вибудовується після детального опису всіх складових діяльності та виділення базових компонентів (знань, умінь і навичок за фахом), з предметів професійного циклу, за змістом і організацією практичної діяльності учнів. Потім відбувається уточнення і коректування навчальних планів, програм.

Процес формування професійної компетентності передбачає визначення принципів, умов, технологій, факторів, підходів, які дозволяють визначити, конкретизувати і співвіднести, вимоги кваліфікаційних характеристик, стандартів освіти, компонентів професійної діяльності, її домінуючих видів, професійно важливих якостей, значущих особистісних якостей, інтересів, схильностей, здібностей майбутніх фахівців. Крім цього визначаються технології контролю розвитку компонентів професійної компетентності учнів.

Процесуальний блок орієнтований на здійснення педагогічної діяльності з формування ключових компетентностей учнів, на реалізацію принципів, педагогічних умов, використання технологічних підходів у навчанні, зовнішніх і внутрішніх факторів, які забезпечать реалізацію поставленої мети. Необхідно розробити діяльнісну складову і забезпечити методи і форми контролю

сформованості компонентів ключових компетентностей учнів ПТНЗ. Найбільш пріоритетним способом трансформації теоретичних знань у вміння є практика. Виконання професійних завдань саме на практиці передбачено протягом усієї професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників.

Діагностичний блок включає проведення моніторингу динаміки формування ключових компетентностей. Для цього необхідно визначити критерії по всіх їх видах, показники володіння узагальненої структурою професійної діяльності та встановити рівні сформованості компетентності учнів.

У межах забезпечення якості підготовки випускників ПТНЗ доцільно розробляти компетентнісно орієнтовані навчально-методичні комплекси, що дозволяють вибудувати освітній процес з урахуванням Концепції професійно-технічної освіти. Реалізація компетентнісного підходу дозволить вирішити протиріччя між вимогами до якості цієї освіти, пропоновані державою, суспільством, роботодавцем, та її результатами.

Об'єктом оцінювання навчальних досягнень учнів є знання, вміння та навички, досвід творчої діяльності, емоційно-ціннісне ставлення до навколишньої дійсності.

Успіхи навчально-пізнавальної діяльності учнів характеризуються кількісними та якісними показниками, що виявляються й фіксуються в оцінці успішності – системі певних показників, що відображають об'єктивні знання, вміння і навички.

Оцінювання знань – визначення в умовних одиницях (балах), а також в оціночних судженнях педагога знань, умінь і навичок учнів відповідно до вимог освітніх програм.

З метою забезпечення об'єктивного оцінювання знань учнів введено 12-бальну шкалу, побудовану за принципом урахування їх особистих досягнень (**Додаток 2**). При визначенні навчальних досягнень учнів аналізу підлягають:

– характеристики відповіді учня: елементарна, фрагментарна, неповна, повна, логічна, доказова, обґрунтована, творча;

- якість знань: правильність, повнота, осмисленість, глибина, гнучкість, дієвість, системність, узагальненість, міцність;
- ступінь сформованості загально-навчальних і предметних умінь і навичок;
- рівень оволодіння розумовими операціями: вміння аналізувати, синтезувати, порівнювати, абстрагувати, узагальнювати, робити висновки та ін.;
- досвід творчої діяльності (вміння виявляти і вирішувати проблеми, формулювати гіпотези);
- самостійність оцінних суджень.

На основі цих орієнтирів виділяють чотири рівні навчальних досягнень учнів, які характеризуються такими показниками:

1) *початковий рівень*. Відповідь учня при відтворенні навчального матеріалу – елементарна, фрагментарна, обумовлена початковими уявленнями про предмет вивчення;

2) *середній рівень*. Учень відтворює основний навчальний матеріал, здатний вирішувати завдання за зразком, володіє елементарними вміннями навчальної діяльності;

3) *достатній рівень*. Учень знає істотні ознаки понять, явищ, закономірностей, зв'язків між ними, самостійно засвоює знання в стандартних ситуаціях, володіє розумовими операціями (аналіз, абстрагування, узагальнення та ін.), вміє робити висновки, виправляти допущені помилки Його відповідь повна, правильна, логічна, обґрунтована, хоча вистачає власних суджень;

4) *високий рівень*. Знання учня є глибокими, міцними, узагальненими, системними, він уміє застосовувати знання творчо, його навчальна діяльність має характер, позначений вмінням самостійно оцінювати різні життєві ситуації, явища, факти, виявляти і відстоювати особисту позицію.

Зазначеним рівням відповідають критерії оцінки навчальних досягнень. У процесі формування навчальної діяльності, спираючись на конкретні фактичні дані, виділено три основних етапи.

На першому учні, при оволодінні будь-якими практичними діями (наприклад, читанням, письмом, рахунком), перетворюють практичну задачу в навчально-практичну. Так, завдання прочитати слово, знайти суму чисел тощо в силу конкретно-речового характеру її кінцевого результату сприймається учнями як задача практична. Для її перетворення у завдання навчально-практичне необхідний перелік передумов: членування об'єкта дії (слова, величини) і тих його елементів, які визначають спосіб здійснення цієї дії. Але ці передумови не змінюють практичного характеру вихідної задачі. Вони лише дозволяють поставити учнів перед необхідністю з'ясувати зв'язок між умовами і способами отримання результату, тобто виділити в діяльності проміжну мету.

Якщо актуальність цієї мети підтримується шляхом ускладнення умов виконання дії і якщо саме її досягнення (а не отримання кінцевого результату) стає основним об'єктом контролю і оцінки з боку викладача, то вона набуває відносної самостійності, перетворюється в навчально-практичну, і в діяльності учня з'являється нова дія пізнавального характеру.

У цих умовах учні виділяють, інтенсивно засвоюють основні навчальні дії – перетворення ситуації конкретного завдання та моделювання. Тим самим способи здійснення сформованої практичної дії виявляють змогу об'єктивуватися і узагальнюватися. Необхідність їх конкретизації при вирішенні завдань підтримує інтерес до них, хоча останній буває ситуаційним і нестійким. Проте виникнення інтересу (поряд з оволодінням способами здійснення навчальних дій) значно розширює можливості цілепокладання, що надає проміжним (власне навчальним) цілям відносну самостійність і послаблює їх зв'язок з кінцевою (практичною) «метою-мотивом».

Перетворення вихідної практичної задачі в навчально-практичну можливе лише в процесі спільного розподілу діяльності учнів і викладача. Перерахуємо її основні структурні елементи:

- 1) постановка практичної задачі, що вимагає оволодіння новим способом дії;
- 2) спільний аналіз умов, що визначають необхідність нового способу дії;
- 3) спільне виділення проміжної (тобто, навчальної) мети та способів її досягнення;
- 4) фіксація в моделі умов і способів здійснення виділеної навчальної дії;
- 5) постановка навчально-практичного завдання, що вимагає відтворення та конкретизації навчальної дії;
- 6) аналіз на основі моделі умов конкретної задачі, відтворення (конкретизація) дії;
- 7) спільне здійснення контролю і оцінка відтвореної дії.

Випадання окремих ланок або перенесення акцентів в одній з них (наприклад, оцінка кінцевих результатів дії замість оцінки його способів) руйнують цілісну структуру діяльнісного акту, перетворюючи його в набір пересічних дій учнів і викладача.

Кульмінаційний момент у виділенні власне навчальних дій – включення у діяльність навчальних понять. Оскільки навчальні дії виділяються як компонент формованих практичних умінь, питання про те, коли і як можуть бути включені в цей процес навчальні поняття, не можна вирішуватися без урахування логіки формування способів здійснення практичної дії. Вирішення цього питання для кожного навчального предмета представляє спеціальну проблему.

На другому етапі формування навчальної діяльності поняття включається в ситуацію навчально-практичного завдання, що якісно змінює його предметний зміст та психологічну структуру. Щоб вирішити навчальну задачу, учень змушений дослідити її умови з позиції і за допомогою введеного поняття: вичленувати в об'єкті відповідні елементи, проаналізувати їх. Іншими словами, розгортаються предметно-перетворювальні проби і моделювання. Між ними встановлюються зв'язки як між компонентами способу вирішення навчально-дослідного завдання.

Рішення окремої практичної задачі на основі результатів дослідження, в значній мірі, втрачає свою самостійність, перетворюючись на операцію. Але актуальність цього завдання зберігається: його результат розглядається як підґрунтя для оцінки проведеного аналізу і, якщо ця оцінка негативна, до повторного його виконання та контролю.

Аналіз поняття дозволяє виділити в об'єкті такі його елементи і відносини між ними, які, по-перше, принципово нові для учнів і, по-друге, забезпечують вирішення широкого кола практичних завдань. Внаслідок цього фокус інтересу учня зміщується зі способів здійснення практичної дії на способи його дослідження, тобто інтерес набуває навчально-пізнавального характеру.

Виділення способів дослідження і розвиток інтересу обумовлюють формування механізму навчального цілепокладання. Учень спроможний не тільки прийняти поставлену викладачем практичну задачу, а й самостійно визначити систему проміжних (навчальних) цілей і способів їх досягнення, тобто побудувати план своєї навчальної діяльності. Останній слугує засобом здійснення поточного контролю за навчальними діями, забезпечуючи можливість їх уважного виконання. У разі негативної оцінки результатів цей план виступає об'єктом рефлексивного контролю, який стає формою прояву рефлексії в навчальній діяльності.

Інтеграція діяльності навколо навчально-дослідного завдання означає перебудову її всієї психологічної структури. Хоча, як і раніше, деякі її ланки (постановка навчальної задачі, оцінка кінцевих результатів та ін.) залишаються розподіленими між учнем і викладачем, тобто виконуються на психічному рівні, однак такі ключові моменти, як побудова плану, виконання і контроль навчальних дій, а також, в значній мірі, оцінка і контроль рефлексії, виявляються і виробляються вже на цьому рівні. При цьому змінюється характер компонентів діяльності. Так, викладач отримує можливість «спрямовувати» учнів на способи вирішення завдань або критерії оцінки, а не лише демонструвати їх.

Третій етап формування навчальної діяльності пов'язаний з переходом до аналізу поняття. Такий перехід диктується логікою формування практичної дії, необхідністю конкретизації способів її здійснення. Досліджуючи умови планомірно розширюваної системи практичних завдань, учень повинен вивести систему понять, що означає виділення в діяльності навчально-теоретичної задачі. У міру освоєння способів виведення системи понять поступово перебудовуються психологічні умови і механізми навчальної діяльності.

Відбувається подальше перетворення практичної дії в операцію. Практичне завдання, значною мірою, втрачає той характер, який воно мало в процесі вирішення навчально-дослідницьких завдань. В якості критерію правильності аналізу виступає ототожнення його результатів з однією раніше побудованих моделей. Відхилення від неї – підстава для негативної оцінки проведеного аналізу та відповідності його способів фактичним умовам завдання. За ступенем розвитку розумового плану дій така оцінка здійснюється на основі прогнозованих результатів аналізу. Її негативний характер слугує показником того, що реальна ситуація вимагає додаткового аналізу та конкретизації способів її вирішення. Тим самим учень формулює нове завдання, що означає його перехід на новий рівень навчальної діяльності.

На цей рівень піднімається і навчально-пізнавальний інтерес, який остаточно «відмежовується» від приватних ситуацій, отримуючи більшу узагальненість і стійкість. Завдяки цьому він починає виступати у функції спонукального мотиву, так що учень не тільки приймає, але й самостійно шукає ситуації, в яких засвоєне поняття може отримати подальший розвиток. Це свідчить про достатньо високий рівень сформованості потреби в засвоєнні теоретичних знань.

На цьому етапі, в основному, долається фрагментарність навчальної діяльності, яка набуває специфічних мотивів, цілей і способів здійснення дій. Разом з тим, якісно перебудовується і характер взаємодії учнів з викладачем. На зміну кооперації окремих дій в процесі вирішення завдань приходить справжній «обмін діяльностями», що переростає в спілкування про результати

контролю навчально-пізнавальної діяльності учнів, що втілюється у певній оцінці. У широкому значенні слова «оцінкою» називають характеристику цінності, рівня або значення певних об'єктів або процесів. Оцінити – означає встановити рівень, ступінь чи якість чого-небудь. Стосовно до навчально-пізнавальної діяльності «оцінка» означає встановлення ступеню виконання учнями завдань, поставлених перед ними в процесі навчання, рівня їх підготовки та розвитку, якості набутих знань, сформованих умінь і навичок. Оскільки оцінка тісно пов'язана з контролем, тобто є його наслідком, до неї, в повній мірі, відносяться зазначені вище педагогічні вимоги, пропоновані до контролю, а також об'єктивність, систематичність, індивідуальний підхід, педагогічний такт викладача та ін. Ґрунтуючись на результатах контролю, оцінка повинна враховувати результативність усіх видів навчально-пізнавальної діяльності учня (з урахуванням вимог навчальних програм), характеризувати повноту і якість засвоєння учнем знань, свідомість їх засвоєння, наявність загально-навчальних і специфічних для певного предмета умінь і навичок.

Оцінка повинна бути відкритою, достатньо вмотивованою і переконливою, правильно співвідноситися з самооцінкою і думкою учнівського колективу. Як і контроль, оцінка навчальної діяльності учнів має велике освітнє і виховне значення, бо зразкова роль оцінки полягає в тому, що учні отримують об'єктивну інформацію про результати своєї навчальної роботи, доповнювалися їхньою самооцінкою, бо оцінка викладача вказує на досягнення учня в оволодінні знаннями, вміннями і навичками, а також на недоліки, прогалини, упущення та шляхи їх усунення. Виховна роль оцінки полягає в усвідомленні учнями способів вдосконалення різних видів навчальної діяльності та шляхів підвищення ефективності власного навчання.

Правильно встановлена і виражена оцінка навчальної діяльності учнів слугує важливим стимулом формування і розвитку пізнавальних інтересів, позитивних якостей особистості: колективізму, чесності, працьовитості, активності, самостійності, відповідальності за виконання своїх обов'язків,

уміння долати труднощі та ін. І, навпаки, помилка в оцінці викликає, зазвичай, серйозні ускладнення у навчанні, вихованні та розвитку учнів, негативно впливаючи на результативність навчально-виробничого процесу в ПТНЗ. Правильна оцінка діяльності учнів, встановлена на основі дотримання зазначених вище педагогічних вимог, об'єктивно свідчить про успіх і недоліки в роботі вчителя, групи та ПТНЗ в цілому. Недотримання основних критеріїв, що визначають об'єктивність виставлених оцінок, і прояв вчителем неухважного ставлення до їх об'єктивності, слугує основою формалізму в оцінці результатів навчання учнів.

Оцінка навчально-пізнавальної діяльності учнів ПТНЗ виражається в оціночних судженнях і висновках вчителя, які можуть бути зроблені як в усній, так і в письмовій формі. У цих судженнях дається коротка характеристика (в якісному плані) успіхів і недоліків у навчальній діяльності учня, а також шляхи її вдосконалення.

Які ж способи вираження оцінки? Кількісним виразом оцінки є «відмітка». До теперішнього часу не тільки в педагогічній практиці, але і в дидактичній та методичній літературі, в різних нормативних документах, допускається синонімічне розуміння термінології «оцінка» та «відмітка». Так, майже завжди, коли мається на увазі поняття «відмітка», йдеться про «виставлення оцінок», про «систему оцінок», про «норми оцінок» та ін.

Тим часом «оцінка» і «відмітка» – поняття хоч і тотожні, але не ідентичні. Остання умовно виражає кількісну оцінку знань, умінь і навичок учнів у цифрах або у балах. У різних країнах світу застосовуються різні системи для кількісного вираження навчальної діяльності учнів у балах. В Італії, наприклад, прийнята одинадцятибальна система, в Голландії – десятибальна, в інших країнах (Чехії, Венгрії) – п'ятибальна. У радянській школі застосовувалася також п'ятибальна система оцінок, причому вищим балом вважається «5», а нижчим «1» (у деяких країнах, наприклад у Німеччині, навпаки). Об'єктивність і точність виставлених учням відміток при оцінці результатів їх навчальної діяльності забезпечувалася встановленням

відповідних критеріїв. По окремих предметах навчального плану були також розроблені конкретні, специфічні критерії оцінок (що отримали за вказаною вище причини назву «зразкових норм оцінок»).

У них вказувалося, яким вимогам повинна відповідати усна чи письмова відповідь учня для атестації його відповідним балом. Ці приблизні норми оцінок основних знань, умінь і навичок тепер включені в зміст шкільних навчальних програм. Чітке їх знання і використання в повсякденній роботі є обов'язком кожного педагога. П'ятибальна система оцінок, застосовувана в радянській школі протягом тривалого часу, відіграла певну позитивну роль в якості своєрідного стандарту, який дозволяв за умови правильного її застосування об'єктивно відображати результати навчально-пізнавальної діяльності учнів. Разом з тим, в процесі контролю виявлялися і серйозні негативні сторони, коли педагоги внаслідок неправильного ставлення (з різних причин) до вимог забезпечення об'єктивності виставлених відміток, допускали порушення. Негативна сторона практики контролю полягала, насамперед, у тому, що в радянських школах іноді допускався «фетишизація відміток», які ставали головним, а в багатьох випадках навіть єдиним показником якості навчання учнів та роботи педагога. Справа часто ускладнювалася тим, що оцінки констатували тільки рівень знань учнів, заснований на роботі їх пам'яті і репродуктивної діяльності, не відображали всебічний розвиток, наявності та глибини світоглядних понять і переконань, самостійності та активності, творчих здібностей, колективних та інших позитивних якостей особистості, навичок її розумової діяльності, практичних навичок і навичок самоосвіти. У практиці контролю за діяльністю учнів допускалися факти завищення і заниження оцінок, що виставлялися на уроках.

Завищення відміток і сьогодні є наслідком прояву лібералізму педагогів в оцінці знань, умінь і навичок, що призводить до зниження рівня підготовки учнів, заниження відміток викликає втрату інтересу учнів до навчання і віри у власні сили і можливості. На жаль, як визначальний критерій навчальної діяльності окремих учнів, групи і закладу сьогодні часто фігурує так званий

середній бал успішності, практика введення якого у багатьох випадках носить чисто формальний характер. Середній бал успішності виходить як середнє арифметичне значення відміток, отриманих учням за певний період часу в результаті поточного контролю. Сума всіх балів за цей період ділиться на їх кількість, і маємо середній бал безвідносно до того, за що і коли був він виставлений протягом облікового періоду без урахування динаміки навчання учня і його розвитку. Однак, отриманий таким чином бал використовується для характеристики особистості учня, порівняння та оцінки його результатів навчально-виробничої діяльності у ПТНЗ. Особливо складною в практиці застосування 12-бальної системи є проблема трійки або двійки. Вона полягає в тому, що отримання цих оцінок, зазвичай, психологічно травмує учня, викликає у нього негативні емоції.

Моралізація і нотації, якими викладачі нерідко супроводжують виставлення цих оцінок, лише погіршують становище, оскільки призводять до утворення в учня певного смислового бар'єру, внаслідок якого дії педагога не досягають мети, а учень приходить до усвідомлення своєї неповноцінності, несправедливого ставлення до нього тощо. Психологічний вплив продовжується навіть тоді, коли трійки, двійки виправлені подальшими відмітками, оскільки вони залишається у журналі, у щоденнику учня, входять в середній бал його успішності тощо. Проблема поганих відміток полягає і в тому, що викладачі в деяких випадках використовують їх в якості засобів боротьби з порушеннями «Правил для учнів», з їх недисциплінованістю і недостатньою старанністю. Наприклад, двійку необґрунтовано виставляють за відсутність в учня на уроці щоденника, зошита, спортивної форми, за невиконання домашнього завдання тощо.

Велику небезпеку іноді становить інерція відміток. Виставляння їх за усталеною традицією, згідно з якою відповідь відмінника не можна оцінити поганим балом, а слабкіший учень не може отримати «раптом» відмінну або гарну оцінку, якщо навіть за свою відповідь він об'єктивно її заслуговує. Порушення педагогічних вимог до виставлення відміток призводять, в деяких

випадках, до того, що учні прагнуть до отримання високих балів не заради набуття знань, оволодіння вміннями і навичками, формування якостей особистості, а з метою збереження та зміцнення свого престижу. Інші учні, які з різних причин не можуть домогтися бажаних балів, втрачають віру в свої можливості, ніяк не реагують навіть на негативні позначки. Складність застосування 12-бальної системи обумовлена також і тим, що встановлені норми оцінок є середніми і орієнтовними. Усі відтінки відповідей учнів неможливо вкласти у межі 12-ти балів.

Вважаючи ці відомі корективи до виставлення офіційного балу за виявлені під час перевірки результати діяльності учня, відзначимо, що різні позначення неприпустимі у класних журналах. Педагог може їх фіксувати тільки у своїх особистих записах. Так, на уроках оцінюється в балах не кожна відповідь учня; з метою більш ґрунтовного виявлення загального рівня його підготовки практикується виставлення позначок за всі види навчальної діяльності його на уроці (так званий поурочний бал) або за відповіді учня на кількох уроках з урахуванням участі його в обговоренні відповідей своїх товаришів, практикується коментування і мотивування виставлення відміток.

При виведенні підсумкових оцінок увага надається тим, які отримані за відповідь по складному матеріалу, на підсумкових і контрольнотезагальнюючих уроках, за виконання творчих завдань, за класні письмові роботи, причому незнання одного розділу програми не компенсується гарним знанням іншого. Прагнучи до усунення негативного психологічного впливу двійки, деякі педагоги надають учневі, який її отримав, право на будь-якому уроці виправити її підготовленою відповіддю за матеріалом, за який була отримана двійка. Міністерством освіти і науки розроблені рекомендації, в яких, зокрема, педагогам пропонується керуватися зразковими нормами оцінки знань і умінь учнів, включеними в навчальні програми, не допускати виведення четвертних (піврічних) та річних оцінок як середньоарифметичного з оцінок поточної успішності без об'єктивної перевірки та обліку фактичного рівня підсумкових знань учнів. Об'єктом контролю у навчанні учнів ПТНЗ є знання

ними основних категорій, принципів, правил, фактів, явищ у їх тісному взаємозв'язку і взаємообумовленості, їх уміння і навичок оперувати набутими знаннями. Об'єктом контролю є також діяльність учнів у навчанні, їх уміння застосовувати знання на практиці, самостійно здобувати нові знання. Контроль знань учнів завжди повинен орієнтуватися на загальну мету навчання.

Отже, облік виступає педагогічно осмисленим кількісним підсумком навчальної діяльності учнів за певний проміжок часу. Основою цього обліку слугує фіксація результатів поточного, періодичного та підсумкового контролю, виражених відмітками в класних журналах та в інших формах навчальної документації, а також оціночні судження педагогів. Облік навчальної роботи учнів проводиться з пройдених тем і розділів програми, за підсумками чверті, семестру або навчального року. Статистична обробка кількісних показників оцінки навчальної роботи учнів за умови їх відповідності встановленим педагогічним вимогам у поєднанні з якісними її характеристиками і психолого-педагогічним аналізом надає можливість з достатньою об'єктивністю судити про успіхи роботи педагогів та учнів за певний період.

Розкриємо тепер основні функції контролю навчальних досягнень учнів у професійно-технічних навчальних закладів.

Література:

1. Бермус А.Г. Проблемы и перспективы реализации компетентностного подхода в образовании // Интернет-журнал «Эйдос» [Электронный ресурс]. – Режим доступа ресурсу: eidos.ru/journal/2005/0910-12.htm.

2. Голубенко О., Морозова Т. Національна рамка кваліфікацій у контексті європейських перетворень освітнього простору // Вища школа. – 2009. – № 3. – С. 44–56.

3. Давыдов Л.Д. Модернизация содержания среднего профессионального образования на основе компетентностной модели специалиста: автореф. дис. ... на соискание науч. степени канд. пед. наук: спец. 13.00.08 «теория и методика

профессионального образования» / Лев Дмитриевич Давыдов. – М., 2006. – 26 с.

4. Зимняя И.А. Ключевые компетенции – новая парадигма результата образования // Высшее образование сегодня. – 2003. – № 5. – С.34–42.

5. Иванов Д.А., Митрофанов К.Г., Соколова О.В. Компетентностный подход в образовании. Проблемы, понятия, инструментарий: Учебно-методическое пособие. – М.: АПКИПРО, 2003. – 101 с.

6. Карпенко М.М., Іщенко А.Ю. Компетентнісний підхід в освіті: оптимізація вітчизняної моделі «Національної системи кваліфікацій». Аналітична записка. [Електроний ресурс]. – Режим доступу ресурсу: niss.gov.ua/articles/1415.

7. Коган Е.Я. Компетентностный подход и новое качество образования / Е.Я. Коган // Современные подходы к компетентностно-ориентированному образованию/ Под ред. А. В. Великановой. – Самара: Профи, 2001. – С. 23–27.

8. Лебедев О.Е. Компетентностный подход в образовании / О.Е. Лебедев // Школьные технологии. – 2004. – №5. – С. 3–12.

9. Овчарук О.В. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи. – К. : К.І.С., 2004. – 112 с.

10. Хуторской А.В. Ключевые компетенции: технология конструирования / А.В. Хуторской // Народное образование. – 2003. – № 5. – С. 58–64.

Матеріал для самоперевірки:

I. Визначення об'єктів оцінювання навчальних досягнень учнів ПТНЗ на засадах компетентнісного підходу.

Мета: проаналізувати сучасні основні вимоги до компетентнісної парадигми професійно-технічної освіти.

Завдання:

1. Опрацювати існуючу законодавчу базу щодо організації контролю навчальних досягнень учнів у ПТНЗ України.

2. Підготувати відповіді на запитання та виконати завдання:

– які ключові компетентності формуються у майбутніх кваліфікованих робітників?

– які особливості використання компетентнісного підходу у закладах ПТО?

– як Ви тлумачите поняття «компетентність», «компетенція», «компетентність»?

3. Скласти у власному Портфоліо розділ «Мої компетентності», у якому наведіть перелік основних, які притаманні Вам як педагогу.

II. Розглянути основні переваги та недоліки існуючої системи контролю навчальних досягнень учнів ПТНЗ.

Мета: сформувати відповідні напрями ефективного оцінювання навчальних досягнень учнів професійно-технічних навчальних закладів

Завдання:

1. Визначитись з поняттями згідно нормативно-законодавчих документів: «компетентнісний підхід», «освіта», «ключові компетентності».

2. Скласти термінологічний словник цих термінів.

РОЗДІЛ 4

ОСНОВНІ ФУНКЦІЇ КОНТРОЛЮ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Як відомо, завдання педагога – перевірити не тільки знання, але й елементи практичного засвоєння, відчуття учнями нового матеріалу. Як було зазначено вище, мета контролю знань і вмінь полягає у виявленні досягнень, успіхів учнів, вдосконаленні, поглибленні знань, умінь, з метою створення умов для подальшого включення їх до активної творчої діяльності.

Зробимо спробу виділити основні функції перевірки і оцінки знань, умінь і навичок у ПТНЗ. Зокрема, це:

1. *Орієнтувальна*. Ця функція реалізується у поточній оцінці, яка надає учню орієнтир (зворотний зв'язок) з точки зору того, наскільки успішно він засвоїв певні знання, вміння та навички, і таким чином сприяє їх коригуванню і вдосконаленню. Однак, це відбувається лише в тому випадку, коли педагог не тільки виставляє оцінку, але й змістовно характеризує результати відповіді учня або виконання ним контрольного завдання. Цю функцію, зазвичай, виконують поточна перевірка і оцінка.

2. *Стимулююча*. Відомо, що перевірка й оцінка є необхідним стимулом до вивчення навчального матеріалу учнями. У зв'язку з цим, мають значення критерії та систематичність проведення перевірочних процедур. Критерії, які використовує педагог на іспиті або у контрольній роботі, визначають «що» і «як» вивчили учні. Якщо він вимагає точного формулювання визначень понять, прикладів, перевіряє не тільки відтворення навчального матеріалу, але і його розуміння, вміння застосувати відповідні знання, то учень буде орієнтуватися на відповідальне усвідомлення вивченого.

Систематичність перевірки є стимулом до регулярного вивчення предмета у процесі навчального курсу. У цьому полягає важлива роль регулярного проведення поточної перевірки та оцінки.

3. *Атестаційна (контролююча)*. Ця функція проявляється у виявленні знань, умінь і навичок учнів, засвоєних ними на певному етапі навчання. Це

необхідно для визначення їхньої готовності до подальшого навчання або виконання професійної діяльності. Цей контроль покликаний гарантувати досягнення цілей відповідної освітньої програми і якість наданої освіти. Цьому слугує проміжна і підсумкова атестація.

Педагог у процесі проміжної оцінки учня, надає гарантію того, що він засвоїв знання за відповідним курсом. Сукупність предметів, вивчених учнем, і отриманих ним оцінок, характеризує ступінь його підготовленості по цій освітній програмі. Перевірка та оцінка під час підсумкової атестації, яка здійснюється державною атестаційною комісією, покликана здійснити незалежний контроль і надати гарантію того, що учень досяг цілей освітньої програми.

Щодо методів контролю, то вони забезпечують одержання зворотної інформації про зміст, характер і досягнення у навчально-пізнавальній діяльності учнів ПТНЗ та про ефективність праці педагога.

Залежно від форми контрольних завдань, перевірка може бути усною, письмовою, графічною і практичною.

Метод усного опитування є найпоширенішим і найбільш ефективним. Його використовують при вивченні майже всіх навчальних предметів. Він полягає у з'ясуванні рівня знань учня завдяки безпосередньому контакту з ним під час перевіркової бесіди. Усне опитування передбачає постановку педагогом питань (завдань), підготовку учнів до відповіді та демонстрування своїх знань, корекцію і самоконтроль викладених знань у процесі відповіді, аналіз та її оцінювання.

Перевірочні питання і завдання педагога бувають *репродуктивними* (відтворення вивченого), *реконструктивними* (застосування знань і вмінь у різноманітних ситуаціях), *творчими* (застосування знань і вмінь у нестандартних умовах, перенесення засвоєних принципів доведення на вирішення складніших розумових завдань). Такі питання бувають *основними* (передбачають самостійну розгорнуту відповідь), *додатковими* (уточнення під час відповіді), *допоміжними* (навіювані, тобто допомагають виправити

неточності у відповіді). За формулюванням – *звичайними* (наприклад, на уроці біології: «Які умови є важливими для життя рослин?»), *проблемними* (наприклад, на уроці математики: «Чи можливо, щоб функція була одночасно прямою і непрямою?»); за *формою висловлення* – логічними, цілеспрямованими, чіткими, зрозумілими; за *місцем організації і проведення* – класними і домашніми; за *методом перевірки результатів* – традиційними, тестовими, програмованими (комп'ютерними); за *охопленням учнів перевіркою* – індивідуальними, фронтальними, груповими.

Індивідуальне опитування передбачає перевірку знань, умінь та навичок окремих учнів ПТНЗ. При цьому більшість з них залишається пасивними. Тому важливо під час такого контролю активізувати увагу та діяльність усієї групи. Цього можна досягти за допомогою таких прийомів, як продовження або рецензування відповіді, внесення до неї доповнень та уточнень.

При підготовці до перевірки знань педагог повинен підготувати форму для обліку результатів опитування. Усне контрольне опитування проводять протягом 10–20 хв. На одне запитання може бути вислухано декілька відповідей, поки не буде одержано правильну і вичерпну.

Фронтальна перевірка передбачає оперативне, найчастіше усне опитування всіх учнів групи. Масовість та оперативність часто роблять її дещо формальною і поверховою. Однак з її допомогою педагог може визначити прогалини у знаннях усіх учнів групи.

Групова перевірка охоплює невелику кількість (5–7 учнів) і відбувається найчастіше у формі ущільненого опитування. Під час неї одночасно різними способами опитують декількох учнів (індивідуальне опитування біля дошки, виконання завдань на місці за картками, коментування або рецензування відповіді товариша та ін.). Вона надає змогу перевірити більшу, ніж зазвичай, кількість учнів, але порушує фронтальну роботу і логічність у побудові уроку. Групову перевірку використовують, здебільшого, під кінець семестру, переважно для спеціальної перевірки учнів, підготовка яких викликає певні

сумніви. Групове опитування займає проміжне місце між фронтальним та індивідуальним за глибиною перевірки і кількісним охопленням учнів.

Потужним активізуючим фактором при фронтальному і груповому опитуванні є виставлення поурочного балу. Така форма атестації враховує всі види діяльності учнів на уроці (відповідь стосовно раніше вивченого матеріалу, доповнення та уточнення відповідей інших учнів, пізнавальна активність при засвоєнні нового матеріалу тощо). Система поурочної оцінки сприяє активізації роботи групи протягом уроку і надає змогу оцінити знання значної кількості учнів.

Письмовий контроль. Особливістю письмової контрольної роботи, порівняно з усною перевіркою, є глибина відповідей на запитання і виконання практичних дій, більша тривалість її проведення і підбиття підсумків. Проводяться у формі письмових відповідей на запитання, письмового розв'язання задач, предметних диктантів (математичних, фізичних тощо), які дають змогу оперативно визначити якість знань учнів. Найпоширенішим способом проведення предметних диктантів є письмове завершення учнями фрази, початок якої вимовляє педагог. Наприклад: «Силою струму називається...». Результати таких диктантів визначаються шляхом заслуховування і коментування відповідей окремих учнів або парної роботи на уроці, коли два учні обмінюються своїми зошитами і перевіряють правильність відповідей один в одного. Такий контроль сприяє формуванню слабких навичок самоконтролю.

З метою перевірки знань проводять «експрес-диктанти», під час яких учні пишуть відповіді у двох зошитах (контрольному і робочому). Контрольний вони здають педагогу, робочий – залишають у себе. Диктант перевіряють за робочим екземпляром, фронтально або способом парного контролю. За фронтальної перевірки учень самостійно виставляє оцінку за виконану роботу. Письмовий контроль надає педагогу змогу за короткий проміжок часу перевірити багатьох учнів, зберігати результати перевірки; виявляти неточності у відповідях учнів, але він забирає багато часу для перевірки письмових робіт.

Графічна контрольна перевірка. Передбачає графічну форму відповіді учня на запитання, коли обчислення або знаходження різних величин здійснюють за допомогою креслення, графіка, малюнка, векторної діаграми, робота з контурними картами тощо. Виконання графічного завдання потребує додаткового приладдя (лінійки, циркуля, транспортира та ін.).

Практична контрольна перевірка. Передбачає практичне вирішення контрольних завдань (складання схем, вмикання вимірювальних приладів, зняття їх показників, ремонт, регулювання або технічне обслуговування обладнання та ін.). Найчастіше використовуються при вивченні прикладних спецпредметів.

Залежно від характеру контрольних завдань розрізняють *синтезований* (учням дається завдання, відповіді на які потребують узагальнених знань, умінь і навичок) та *ймовірний контроль* (перевірка всієї системи знань питаннями, відповіді на які віддзеркалюють цю систему).

Це традиційні методи, засоби і форми організації навчання та контролю. Пройшовши багаторічну апробацію, вони потребують відповідного оновлення, сприяють виникненню та удосконаленню інноваційних форм, до яких належать тестові, програмовані (комп'ютерні) методи.

Тестові методи перевірки знань. Вони становлять систему завдань для оцінювання знань учня за допомогою кількісних норм. Здебільшого передбачають вибір особою, яка проходить тестування, однієї з кількох запропонованих відповідей. Цей термін запровадив у 1899 р. американський психолог Джеймс Кеттел (1860–1944), а тести, як прийом оцінювання, почали застосовувати у Великобританії 1864 р. На відміну від традиційних методів контролю, орієнтованих, в основному, на перевірку засвоєння конкретних знань, тестовий контроль спрямований на перевірку засвоєння ключових елементів навчального матеріалу. Він відрізняється більшою об'єктивністю, усуває суб'єктивізм, скорочує час на перевірку, сприяє дотриманню єдності вимог, запобігає випадковості при оцінюванні знань, забезпечує сприйняття

учнем оцінки як об'єктивної, надає змогу статистично опрацювати одержані результати.

Об'єкт оцінки особистісних результатів – це сформованість регулятивних, комунікативних, пізнавальних універсальних дій. Регулятивні універсальні навчальні дії це: цілепокладання, планування, здійснення, прогнозування, контроль, корекція, оцінювання, саморегуляція. Пізнавальні універсальні навчальні дії: загально-навчальні, знаково-символічні, інформаційні, логічні. Комунікативні універсальні навчальні дії: ініціативне співробітництво, планування навчального співробітництва, взаємодію, управління комунікацією.

Основний зміст оцінки будується навколо вміння вчитися. Рівень сформованості предметних результатів може бути якісно оцінений і вимірний у результаті наступних дій:

- виконання спеціально сконструйованих діагностичних завдань, спрямованих на оцінку рівня сформованості конкретного виду універсальних навчальних дій учнів;

- виконання навчальних та навчально-практичних завдань засобами навчальних предметів.

Оцінка предметних результатів передбачає виявлення рівня досягнення учнями запланованих результатів з окремих предметів з урахуванням:

- предметних знань – опорні знання з навчальних предметів: ключові теорії, ідеї, поняття, факти, методи; знання, що доповнюють, розширюють або поглиблюють опорну систему знань;

- дій з предметним змістом: предметні дії на основі пізнавальних завдань.

Оцінка досягнення предметних результатів здійснюється як у поточному і проміжному оцінюванні, так і у процесі виконання підсумкових перевірочних робіт.

Результати накопичувальної оцінки, отриманої у процесі поточного і проміжного оцінювання, фіксуються, наприклад, у формі Портфоліо

«Портфелю досягнень» (про нього детально будемо говорити надалі) та враховуються при визначенні підсумкової оцінки.

Предметом останньої є здатність навчатися, вирішувати навчально-пізнавальні та навчально-практичні завдання на основі: системи знань і уявлень про природу, суспільство, людину, технології; узагальнених способів діяльності, умінь у навчально-пізнавальній та практичній діяльності; комунікативних та інформаційних умінь; системи знань про основи здорового способу життя.

У підсумковій оцінці виділені дві складові:

– результати проміжної атестації учнів, що відображають динаміку їх індивідуальних освітніх досягнень, просування в досягненні запланованих результатів освоєння основної освітньої програми загальної освіти;

– результати підсумкових робіт, що характеризують рівень освоєння учнями основних сформованих способів дій відносно опорної системи знань, необхідних для навчання на наступному ступені освіти.

До результатів індивідуальних досягнень учнів, що не підлягає підсумковій оцінці якості освоєння основної освітньої програми, відносяться: ціннісні орієнтації учня, індивідуальні особистісні характеристики (патріотизм, толерантність, гуманізм та ін.).

Узагальнена оцінка особистісних результатів навчальної діяльності учнів ПТНЗ може здійснюватися у процесі різних моніторингових досліджень.

Оцінка індивідуальних освітніх досягнень ведеться «методом складання», при якому фіксується опорний (базовий) рівень і його перевищення (підвищений рівень). Це дозволяє заохочувати просування учнів, вибудовувати індивідуальні траєкторії руху з урахуванням зони їхнього найближчого розвитку.

Аналіз досягнень учнів включає: поточну успішність; динаміку особистих досягнень учня в освоєнні предметних умінь; активність і результативність участі учнів у виставках, конкурсах, змаганнях; активність

участі і зростання самостійності в проектній та позаурочній діяльності; інші параметри досягнень, прийняті в освітньому закладі.

Формами подання освітніх результатів є:

- таблиць успішності з предметів (із зазначенням вимог, що висуваються до виставлення оцінок);
- тексти підсумкових діагностичних контрольних робіт, диктантів і аналіз їх виконання (інформація про елементи та рівні перевірених знань, їх розуміння, застосування, систематизація);
- усна оцінка педагогом успішності результатів, досягнутих учням, формулювання причин невдач і рекомендацій щодо усунення прогалин у навченості з предметів;
- Портфоліо «Портфель досягнень» (чи інша його форма);
- результати психолого-педагогічних досліджень педагога, що ілюструють динаміку розвитку окремих інтелектуальних, особистісних якостей учня.

Критеріями оцінювання є:

- відповідність досягнутих предметних, метапредметних і особистісних результатів вимогам до результатів освоєння освітньої програми професійно-технічної освіти;
- динаміка результатів предметної навченості, формування ключових компетентностей.

Відповідно до «Закону про професійну освіту» ПТНЗ самостійні у виборі системи оцінок, форми, порядку і періодичності проміжної атестації. Однак, існують деякі обмеження, що стосуються максимальної кількості заліків та іспитів при проміжній атестації.

Наприклад, у загальноосвітніх навчальних закладах найчастіше використовуються традиційні форми проміжної атестації учнів у вигляді поурочних, четвертних, семестрових і річних оцінок за виконання ними контрольних робіт або усні відповіді на поставлені питання. У ПТНЗ використовуються залікові та екзаменаційні форми перевірки та оцінки знань і

вмінь, які проводяться, зазвичай, в кінці навчального семестру. Підсумкова державна атестація випускників ПТНЗ здійснюється державними атестаційними комісіями.

Вищі навчальні заклади (ВНЗ) оцінюють якість освоєння освітніх програм шляхом здійснення підсумкового контролю успішності, проміжної атестації студентів та підсумкової атестації випускників. Система оцінок при проведенні проміжної атестації, форми і порядок її проведення зазначаються у Статуті вищого навчального закладу. Положення про проведення поточного контролю успішності та проміжної атестації студентів затверджується вченою радою ВНЗ.

Як бачимо, перевірка та оцінка знань, умінь і навичок здійснюється у процесі поточної, проміжної і підсумкової атестації учнів та студентів. Поточна перевірка і оцінка проводиться у межах навчальних занять з курсу. Форми, типи позначок визначаються педагогом. Проміжна перевірка і оцінка проводиться за підсумками вивчення всього навчального курсу. Її форми і тип відміток визначаються навчальним закладом. Це може бути контрольна робота, тест, залік, іспит, кваліфікаційна робота. Здійснює атестацію найчастіше викладач, який проводив навчальний курс. Підсумкова перевірка і оцінка здійснюється у процесі атестації, проведеної по завершенню учнями та студентами всієї освітньої програми. Її форми і процедура визначаються навчальним закладом; здійснює підсумкову атестацію державна атестаційна комісія.

При оцінці знань може використовуватися два типи оцінювання:

1) нормативне оцінювання або 2) оцінювання на основі розподілу результатів.

Нормативне оцінювання ступеня відповідності знань учнів певним нормам засвоєння заздалегідь встановлюються екзаменаторами. При цьому оцінюється, наскільки повні, точні, глибокі знання продемонстрував учень. При такій стратегії оцінювання існують певні еталони знань, до яких прагнуть учні, і вони можуть їх досягти. Таким чином, більшість учнів навчальної групи, в

принципі, може отримати відмінні оцінки. Систематичне переважання відмінних оцінок розглядається як ознака заниженого рівня вимог, а переважання задовільних і незадовільних оцінок – завищеного рівня вимог екзаменатора.

Оцінювання на основі розподілу результатів навчання в американській освіті називають «оцінкою по кривій». Під «кривою» мається на увазі лінія розподілу оцінок, які отримали всі учні конкретного навчального курсу. Відповідно до неї невелика кількість учнів отримує оцінки нижче середнього рівня (наприклад, «задовільно»), інша – оцінки вище середнього (наприклад, «відмінно»), але більшість потрапляє до центральної частини кривої, отримуючи середні оцінки (наприклад, «добре»). Таким чином, оцінка одного учня залежить від оцінок інших. При такій стратегії оцінювання не має чітко фіксованих еталонів знань, бо вони змінюються в процесі реального оцінювання.

Існуючі проблеми, з якими стикається екзаменатор при пошуку об'єктивних еталонів для нормативного оцінювання, призводять до необхідності орієнтуватися на середньостатистичний розподіл результатів. Всі викладачі, ймовірно, пам'ятають випадки зі своєї практики, коли вони оцінювали знання учня вище або нижче, залежно від того, яку оцінку поставили попереднім учням. Ці об'єктивні труднощі процесу оцінювання, бо формулювання чітких критеріїв допомагає їх подолати, але визначити ці критерії досить складно.

Планування навчального курсу у ПТНЗ передбачає заходи з перевірки та оцінки знань учнів. Викладач повинен заздалегідь спроектувати:

- 1) які критерії та показники він буде використовувати в оцінці успішності учнів з навчального курсу;
- 2) чи буде враховуватися відвідування занять і активність учнів;
- 3) як часто буде здійснюватися перевірка знань;
- 4) які види і форми оцінювання використовуватимуться;
- 5) коли будуть проводитися перевірочні процедури;

б) яка тривалість кожної перевіркової процедури і які навчальні години будуть для цього використовуватися;

7) яким буде внесок кожної поточної оцінки в підсумкову всьому курсу.

Перераховану інформацію бажано повідомити учням на першому уроці. Це дозволить їм заздалегідь спланувати основні види навчальної активності, своєчасно зорієнтуватися у вимогах викладача до засвоєння знань з курсу.

Перевірка знань учнів повинна надавати відомості не тільки про правильність або неправильність кінцевого результату виконаної діяльності: чи відповідає форма дій конкретному етапу засвоєння. Правильний контроль навчальної діяльності учнів дозволяє педагогу оцінювати одержані ними знання, уміння і навички, вчасно надати необхідну допомогу, досягти поставлених цілей навчання. Все це створює сприятливі умови для розвитку пізнавальних здібностей учнів і активізації їхньої самостійної роботи на уроках.

Чітко організований контроль дозволяє педагогу не тільки правильно оцінити рівень засвоєння учнями досліджуваного матеріалу, але і побачити свої власні переваги та недоліки у роботі.

Ця мета, в першу чергу, пов'язана з визначенням якості засвоєння учнями навчального матеріалу – рівня оволодіння знаннями, вміннями і навичками, передбаченими програмою з предмета.

По-друге, конкретизація основної мети контролю пов'язана з навчанням учнів прийомам взаємоконтролю та самоконтролю, формуванням потреби в них.

Отже, контроль знань, умінь і навичок учнів є багатофункціональною складовою навчального процесу, виконує такі функції: контрольовану, освітню, мотиваційну, діагностичну, інформаційну, виховну, стимулюючу, розвивальну, коригувальну, прогностичну, керівну.

Контрольована функція полягає у з'ясуванні рівня знань, умінь та навичок як окремих учнів, так і колективу групи в цілому, для визначення перспектив навчання. Перевірка знань надає змогу виявити педагогу прогалини в них і внести корективи в навчальний процес для їх ліквідації.

Освітня функція вимагає організації контролю, який би сприяв розширенню й поглибленню знань і вмінь учнів, розвитку їхніх пізнавальних можливостей, підготовці до вивчення нового матеріалу, активізації навчальної діяльності. Правильно організований контроль стимулює роботу пам'яті, формування прийомів розумової діяльності учнів, впливає на глибину й міцність їхніх знань, забезпечуючи інтелектуальний розвиток особистості.

Мотиваційна функція сприяє формуванню мотивів навчання, усвідомленню значущості й необхідності певних знань, умінь і навичок.

Діагностична функція спрямована на визначення рівня знань, умінь і навичок з метою одержання науково обґрунтованої інформації для вдосконалення навчального процесу.

Виховна функція полягає в залученні учнів до систематичної роботи, виробленні в них вольових якостей, почуття відповідальності, формуванні наполегливості й цілеспрямованості.

Стимулююча функція спрямована на контроль навчальних досягнень учнів формує в них навички систематичної роботи, надає змогу бачити власні недопрацювання та успіхи, сприяє підвищенню їхнього інтересу до здобуття знань.

Розвивальна функція реалізується під час обґрунтування педагогом оцінки, що сприяє розвитку в учнів умінь аналізувати, синтезувати, порівнювати, узагальнювати; в процесі контролю знань розвиваються їхнє мислення, пам'ять, увага, мовлення.

Інформаційна функція забезпечується інформуванням учнів про те, як вони засвоїли програмний матеріал.

Коригувальна функція дає змогу педагогу на підставі результатів оцінювання досягнень учнів вносити корективи у навчальний процес.

Прогностична функція реалізується через зіставлення результатів навчальної діяльності учнів із окресленими дидактичними цілями.

Керівна функція полягає в тому, що результати контролю навчальних досягнень учнів дають змогу педагогу вдосконалювати організацію навчання

учнів. Крім того, їхні навчальні досягнення є одним із показників діяльності педагога-предметника, колективу та ПТНЗ в цілому.

Як бачимо, контроль забезпечує зворотний зв'язок, повідомляє про відповідність отриманих результатів навчання поставленим цілям. За результатами контролю має здійснюватися їхнє коригування, яке розуміється не лише як виправлення помилок, а й як творчий пошук оптимальних шляхів розв'язання поставлених завдань та підготовку до подальшої діяльності. Оскільки контроль та коригування пов'язані між собою, їх досить часто розглядають разом, поєднуючи або включаючи одну функцію до складу іншої.

Так, найчастіше виокремлюють стимуляційну та коригувальну функції контролю, але увагу акцентують на першій, про що свідчить розроблена система зовнішніх умов контролю: атестації, колоквіуми, заліки. Коригувальна функція є не менш важливою, оскільки спрямована на зміни в досвіді учнів. Цю функцію ще називають навчальною. Визначають також контролюючу (зворотний зв'язок і врахування результатів навчання), розвивальну та виховну функції контролю.

Відповідно до функцій можна виокремити різноаспектні цілі контролю. Цілі визначають його зміст, види. Найчастіше в навчальній діяльності застосовують два види контролю: за процесом та за результатом. Контроль за процесом передбачає увагу педагога до кожного кроку учня. Такий контроль, як правило, застосовується в алгоритмічній діяльності. Скажімо, у кібернетиці загально визнано, що чим частішим є контроль за процесом, тим ефективнішим стає управління усією системою. Але спроби механічно перенести це положення на навчальний процес не мали успіху. Бо контроль за результатом передбачає свободу учня у здійсненні процесу діяльності, але вимагає від нього вчасно представити результат. Предметом контролю виступають характеристики результату (обсяг, ступінь правильності відповіді тощо). Такий контроль діє за принципом чорної скриньки, тобто ми не знаємо, що відбувалося під час виконання завдань, не можемо визначити причини помилок. На думку Є. В. Заїки, оптимальним, зокрема для самостійної роботи

учнів, є рефлексивний контроль, який втілює найкращі характеристики розглянутих вище його видів [2]. Цей контроль спроможний подолати основний недолік контрольної-оцінної діяльності, як такий недостатній зв'язок з навчальним процесом, коли наявні види та форми зовнішнього контролю не дають достатньої можливості адекватно визначити кількість та якість засвоєного матеріалу. Отже, для управління навчальним процесом бажано спиратися не тільки на результати зовнішнього, а й внутрішнього контролю.

Для ефективної реалізації рефлексивного контролю необхідно враховувати наступні загальні принципи оцінювання:

- важливість – оцінювання тільки очікуваних результатів;
- об'єктивність – оцінка є об'єктивною тільки тоді, коли ґрунтується на конкретних критеріях;
- відкритість – учні знають, що буде оцінюватись та за якими критеріями;
- простота – форми оцінювання мають бути зручними у застосуванні.

У реалізації рефлексивного контролю ефективним є застосування рейтингової системи контролю навчальної успішності, що дозволяє враховувати різні види навчальної діяльності та диференціювати оцінювання відповідно до різних рівнів засвоєння.

Рефлексивний контроль спрямований на структуру діяльності учня, ґрунтується на його увазі до власних способів діяльності і є самоконтролем. Якщо відповідь можна запитати у товариша або переписати результати, то схарактеризувати способи діяльності, описати власний досвід при досягненні результатів, якщо не виконував роботи, неможливо. Рефлексивний контроль здійснюється у формі діалогу, обміну думками між учнем та педагогом. З психологічної точки зору такий контроль сприяє розвитку особистості, оскільки в процесі самоспостереження розвивається самосвідомість. Усе це доводить важливість проектування взаємодії між педагогами та учнями в процесі контролю, яка здійснюється в перебігу комунікації, що може відбуватися як в усній, так і в письмовій формі. Деякі викладачі роблять

письмовий коментар прямо у роботах чи зошитах учнів. Такі особисті звернення мають високу ефективність, бо учні відчують, що педагогу до них небайдуже.

Формулюючи вимоги до контролю, пам'ятати, що він створює досить стресову ситуацію, бо головна його вимога – зробити контроль творчим, доцільним. Загальними вимогами до нього є системність, систематичність, професійна спрямованість, дотримання вимог щодо валідності та надійності. Зазначимо, що рефлексивний контроль не виявляє психотравмувального впливу на учнів, стимулює й активізує їхню пізнавальну діяльність, долає відокремлення контролю від управління навчанням, надає можливість орієнтуватися на результати контрольної діяльності під час організації навчального процесу.

Узагальнюючи результати багатьох досліджень та практичного досвіду, можна сформулювати наступні важливі чинники рефлексивного контролю навчання:

1. Спільне розроблення викладачами та учнями системи контролю (відбір критеріїв оцінювання, моделювання кінцевого результату, встановлення терміну виконання тощо).

2. Систематичне консультування учнів.

3. Залучення учнів до перевірки робіт.

4. Обговорення й аналіз результатів навчання в групі.

Розглядаючи контроль з позицій теорії управління, треба зазначити, що він має бути спрямований і на діяльність учнів, педагогів, процес їхньої взаємодії. Отже, існує проблема самоконтролю педагогів у процесі проектування навчання, зокрема це стосується ефективності планування, застосованих засобів організації, шляхів перевірки. Самоконтроль педагога передбачає проведення певних досліджень щодо результатів навчання: анкетування учнів, порівняльний аналіз результативності.

Викладачу важливо враховувати, що поняття результативності навчальної діяльності у сучасній педагогічній науці суттєво поширилось: під

нею розуміють не лише ступінь досягання цілей, а й цінність отриманого результату, його позитивність у порівнянні з попередніми результатами або з результатами аналогічної діяльності, досягнутими іншим способом. В останні роки не тільки уточнюються критерії вимірювання навчальної успішності як когнітивного аспекту результативності навчання (знання, уміння, навички), але й використовуються різноманітні критерії, що визначають аспекти результативності (ставлення до навчання, задоволеність, мотивація).

До показників результативності навчання також відносять сформованість певних рис особистості. Серед них провідне місце займає активність, оскільки вона забезпечує досягання однієї з головних цілей навчання, що полягає у переході тих, хто навчається, з об'єктів до суб'єктів управління іншими людьми. Активність втілюється в ініціативному, самостійному, творчому ставленні до зовнішньої дійсності, інших людей та до самого себе. При цьому професійна спрямованість, навчальна мотивація, пізнавальні інтереси складають внутрішню сторону активності, а певні характеристики діяльності (швидкість, напруженість, тривалість, обсяг дій, що здійснюються) – процесуальну, зовнішню сторону активності.

Особливими формами вияву активності як суб'єктної характеристики можна вважати також самостійність та творчість. Якщо перша характеризує активність людини з точки зору її відносної незалежності від зовнішнього оточення, то творчість характеризує активність людини з точки зору її можливостей до перетворення оточення або себе з метою ефективною взаємодії із зовнішнім світом. Вищим ступенем вияву активності та самостійності людини вважається її саморегуляція, при якій активність суб'єкта, його потенційні можливості реалізуються не лише в організації та перетворенні середовища, але й в управлінні власними діями та поведінкою.

Самоконтроль учнів як складова контролю, передбачає саморегуляцію в процесі навчання, рефлексію щодо своєї діяльності, самооцінку способів виконання та отриманих результатів. Тому в процесі проектування навчання потребують вирішення питання залучення учнів до всіх етапів управління

навчанням, делегування їм повноважень, що традиційно були прерогативою лише викладачів.

Так, самоперевірка передбачає наявність чітких критеріїв, надання певного еталону отриманого продукту, співставлення результатів самостійної роботи в групі. Для здійснення самоперевірки та самооцінювання потрібні як інструкції та пояснення з боку викладача, так і наявність конкретного результату в учнів. Процес підготовки учнів до самоконтролю є поступовим і потребує дотримання принципів «від простого до складного», «від часткового до цілого».

Питання щодо делегування учням власних повноважень у сфері контролю може викликати цілу низку питань у викладачів, наприклад, «чи здатні учні оцінити себе об'єктивно?», «наскільки слід враховувати оцінку учнів у загальному рейтингу їхньої навчальної успішності при вивченні курсу?», «чи не будуть учні зловживати довірою педагога?». Результати порівняння самооцінок учнів з оцінками їх робіт викладачами свідчать, що учнів, схильних до заниження оцінок, значно більше, ніж тих, хто завищує оцінки. Важливо також наголосити, що здатність учнів до самоконтролю залежить від року навчання (на старших курсах ефективність самоконтролю вища), від певних індивідуально-психологічних особливостей учнів та соціально-психологічних властивостей навчальних груп. Наприклад, дані анкетних опитувань демонструють, що при залученні учнів до контролю й оцінювання та при врахуванні їхніх самооцінок викладачем у загальному рейтингу збільшуються показники результативності самостійної роботи: ставлення учнів до самостійної навчальної діяльності та їхнє задоволення від цієї діяльності.

Контроль має дві складові: зовнішню та внутрішню. Зовнішня пов'язана з педагогічним управлінням з боку педагога, а внутрішня є виявом самоуправління учнів. Питання співвідношення цих складових залежить від конкретної педагогічної ситуації. Але можна стверджувати, що самоуправління та самоконтроль забезпечують реалізацію цілей щодо

підготовки ініціативних, активних, відповідальних і творчих фахівців.

Основні принципи і умови контролю розглянемо у наступному підрозділі.

Матеріал для самоперевірки:

I. Визначення основних функцій контролю навчальних досягнень учнів професійно-технічного навчального закладу.

Мета: проаналізувати основні функції контролю навчальних досягнень учнів ПТНЗ.

Завдання:

1. Опрацювати основні види функцій контролю навчальних досягнень учнів у ПТНЗ України. Які з них є найбільш ефективними?

2. Підготувати відповідь на запитання та виконати завдання:

– які основні функції контролю Ви знаєте?

– які їх особливості?

– яку суть покладено у тлумачення понять «функція», «діагностика», «метод»?

3. Сформувати у власному Портфоліо розділ «Мої досягнення», у якому висвітлити основні Ваші здобутки та Ваших учнів.

II. Розглянути основні види функцій контролю.

Мета: сформувати відповідну термінологічну базу щодо основних функцій контролю навчальних досягнень учнів у ПТНЗ.

Завдання:

1. Визначитись з поняттями згідно нормативно-законодавчих документів: «контроль», «функція», «методи контролю», «оцінка», «екзамен».

2. Внести ці поняття до Вашого тлумачного словника.

РОЗДІЛ 5

ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ ТА УМОВИ КОНТРОЛЮ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Розглянемо основні принципи перевірки та оцінки результатів навчання, на які слід орієнтуватися педагогу.

1. *Об'єктивність*. Полягає в оцінюванні знання учнів незалежно від суб'єктивної думки. Різноманітні перевірочні процедури забезпечують об'єктивність, наприклад: 1) з чітко сформульованими завданнями краще працювати, ніж із завданнями загального і невизначеного характеру; 2) письмові завдання краще виконуються, ніж усні; 3) з чіткими критеріями правильності відповіді вища, ніж з нерозбірливо вираженими критеріями, 4) оцінки незалежними експертами кращі за оцінки одного екзаменатора. Педагогічні установки педагога при цьому сформувалися щодо учня під впливом певних попередніх факторів, впливають на оцінку його знань і бал. Тому завдання педагога полягає в тому, щоб, усвідомлюючи це, мінімізувати вплив своїх суб'єктивних установок.

2. *Валідність*. Гарантує отримання достовірної інформації про знання, вміння і навички учня. Для цього педагогу важливо бути впевненим в тому, що контрольне завдання виконано учнями самостійно (без сторонньої допомоги), що воно характеризує знання саме цього учня. Бо, запобігання списування, підказок і плагіату – на сьогодні досить серйозна педагогічна проблема.

3. *Надійність*, коли знання учня, який отримав певну оцінку, зберігаються у нього пам'яті тривалий термін. Реалізація цього принципу найбільш складна, оскільки процедури оцінки знань проводяться, як правило, педагогом одноразово.

4. *Диференційованість* полягає в необхідності оцінювати знання, щоб одержувані учнями оцінки диференціювали їх рівень і якість отримання. В інших випадках необхідна більш диференційована система, що включає позначки «відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно». Іноді виникає

необхідність у більш диференційованому виставленні відміток. Цей захід більш виправданий психологічно, ніж 12-бальна шкала оцінювання. Слід також звернути увагу на те, що надмірна диференційованість оцінок призводить до того, що педагоги (і учні) не знаходять надійних критеріїв для їх розрізнення в практиці оцінювання.

5. *Системність*. Це знання учнями змісту всіх розділів і тем курсу, а також компонентів навчального матеріалу (емпіричного, психологічних теорій, понять, прикладів використання понять, класифікацій, закономірностей, застосування цих закономірностей на практиці, перенесення знань на нові об'єкти і поняття). Недотримання цього принципу призводить до того, що, наприклад, іспит перетворюється на певну «лотерею». Успішна його здача набуває імовірнісного характеру, бо оцінка позбавляється об'єктивності. Для досягнення системності необхідно використовувати комплекси оцінювальних процедур, різноманітні типи формулювання питань і постановки перевірочних завдань. У результаті вони можуть виявити основні складові знань, перераховані вище, охарактеризувати знання як окремі теми і поняття, розуміння зв'язку змісту окремих тем один з одним.

6. *Систематичність (або регулярність)*. Полягає у необхідності проводити педагогом оціночні процедури регулярно і періодично в процесі вивчення курсу. Це забезпечує стимулювання регулярної самостійної навчальної діяльності учнів і систематичне накопичення знань з предмета. Доцільно проводити перевірочні роботи після вивчення кожної чергової теми, завершення розділу програми, а також наприкінці всього курсу.

7. *Конфіденційність*, коли педагог повинен вживати необхідних заходів для того, щоб результати оцінки були відомі тільки йому. Особлива увага цьому аспекту оцінювання приділяється, наприклад, в американських університетах. Публічне оголошення про оцінки вважається у них порушенням права особистості на конфіденційність. Однак, в українській освітній системі цьому питанню не приділяється належної уваги. Навпаки, часом інформування товаришів по навчанню і колег про успіхи або недоліки конкретного учня

розглядається як спосіб позитивного або негативного його стимулювання до навчання.

Ці критерії, застосовні до навчальних занять, припускають чітко окреслене коло знань, що підлягає засвоєнню. Доцільність і здійснення цих критеріїв часто є предметом для дискусій між педагогами або педагогами та учнями. Проте проводити оцінку знань у межах такого курсу завжди необхідно.

Отже, особливостями системи оцінювання у закладах ПТО на сьогодні є наступні положення:

- комплексний підхід до результатів освіти (оцінка навчальних результатів);
- використання запланованих результатів освоєння основних освітніх програм в якості змістовної та критеріальної бази оцінки;
- оцінка успішності освоєння змісту окремих навчальних предметів на засадах системно-діяльнісного підходу, який виявляється у здатності до виконання навчально-практичних та навчально-пізнавальних завдань;
- оцінка динаміки освітніх досягнень учнів ПТНЗ;
- поєднання зовнішньої та внутрішньої оцінки як механізмів забезпечення якості освіти;
- використання накопичувальної системи оцінювання, що характеризує динаміку індивідуальних освітніх досягнень учня (створення Портфоліо «Портфелю досягнень» або інших його форм);
- використання поряд зі стандартизованими письмовими або усними роботами форм і методів оцінки (проекти, практичні роботи, творчі роботи, самоаналіз, самооцінка, спостереження та ін.);
- використання контекстної інформації про умови та особливості реалізації освітніх програм при інтерпретації результатів педагогічних вимірювань.

Згідно Стандарту загальної освіти, система оцінки досягнення запланованих результатів освоєння навчальної програми повинна:

- закріплювати основні напрями та цілі оціночної діяльності, опис об'єкта і зміст оцінки, критерії, процедури і склад інструментарію оцінювання, форми представлення результатів, умови і межі застосування системи цієї оцінки;

- орієнтувати освітній процес на виховання учнів, тобто досягнення мети загальної освіти та формування універсальних навчальних дій учнів;

- забезпечувати комплексний підхід до оцінки результатів освоєння освітньої програми, що дозволяє ввести оцінку предметних, метапредметних і особистісних результатів загальної освіти;

- передбачати оцінку досягнень учнів (підсумкова оцінка навчання, тобто як вони засвоїли загальноосвітню програму) та оцінку ефективності діяльності освітньої установи;

- дозволяти здійснювати оцінку динаміки навчальних досягнень учнів.

Виділення функцій контролю підкреслює його провідну роль і знання в процесі навчання у ПТНЗ. У навчально-виробничому процесі ці функції проявляються в різних ступенях вияву і поєднаннях. Реалізація виділених функцій на практиці робить контроль ефективним, а також кращим стає при цьому і навчально-виробничий процес у ПТНЗ.

Процес контролю повинен бути:

- цілеспрямованим;
- об'єктивним;
- всебічним;
- регулярним;
- індивідуальним.

Розкриємо ці принципи контролю дещо докладніше.

а) *цілеспрямованість* передбачає чітке визначення мети кожної перевірки. Постановка мети визначає подальшу роботу з обґрунтування використовуваних форм, видів, методів і засобів контролю. Цілі контролю припускають відповіді на наступні питання:

- Що має перевірятися?

- Хто повинен опитуватися?
- Які висновки можна зробити на основі результатів перевірки?
- Який очікується ефект від проведення цієї перевірки?

При конкретизації цілей контролю виходять з цілей виховання, розвитку та навчання учнів ПТНЗ, які реалізуються на конкретному етапі навчання.

б) *об'єктивність* контролю попереджає випадки суб'єктивних і помилкових суджень, які спотворюють існуючу успішність учнів і занижують виховне значення контролю. Об'єктивність контролю залежить від багатьох факторів. Серед них виділяють наступні:

- чітке виділення загальних і конкретних цілей навчання;
- обґрунтованість виділення та відбору змісту контролю;
- забезпеченість методами обробки, аналізу та оцінювання результатів контролю;
- організованість проведення контролю.

в) *під всебічним контролем* розуміють охоплення великого обсягу навчального матеріалу. Цей принцип включає засвоєння основних ідей курсу, і засвоєння навчального матеріалу з певним змістовним, стрижневим наповненням курсу, і знаннями учнями окремих та істотних фактів, понять, закономірностей, способів дій;

г) *під регулярністю* мається на увазі систематичний контроль, який поєднується з навчальним процесом;

д) *індивідуальність* контролю вимагає оцінки знань, умінь, навичок кожного учня.

Розрізняють такі види контролю: попередній, поточний, проміжний (періодичний) і підсумковий.

Попередній контроль слугує необхідною передумовою для успішного планування і керівництва навчально-виробничим процесом у ПТНЗ. Він дозволяє визначити готовий (вихідний) рівень знань і вмінь учнів, щоб використовувати його як фундамент, орієнтуватися на допустиму складність навчального матеріалу. На підставі результатів попереднього контролю,

проведеного на початку навчального року, педагог вносить корективи в календарно-тематичний план, визначає, яким розділам навчальної програми приділити більше уваги на заняттях з конкретною групою, окреслює шляхи усунення виявлених проблем у знаннях учнів.

Поточний контроль є одним з основних видів перевірки знань, умінь і навичок учнів. Провідне його завдання – регулярне управління навчальною діяльністю учнів ПТНЗ та її коригування. Він дозволяє отримати безперервну інформацію про хід та якість засвоєння навчального матеріалу і на основі цього оперативно вносити зміни в навчально-виробничий процес. Іншими важливими завданнями поточного контролю є стимуляція регулярної, напруженої розумової діяльності; визначення рівня оволодіння учнями вміннями самостійної роботи, створення умов для їх формування.

Поточний контроль є органічною частиною навчального процесу, бо він пов'язаний з викладом, закріпленням, повторенням і застосуванням навчального матеріалу. Поточний контроль здійснюється у всіх організаційних формах навчання. При цьому він може бути особливим структурним елементом організаційної форми навчання і може поєднуватися з викладом, закріпленням, повторенням навчального матеріалу. Цей контроль може бути також індивідуальним і груповим.

При організації такого контролю необхідно досягти свідомого, а не формального або механічного засвоєння учнями навчального матеріалу. Поточний контроль повинен займати невелику частину навчального заняття, щоб не призводити до поспіху при викладі нового матеріалу і закріпленні отриманої навчальної інформації.

Не можна допускати великих інтервалів у контролі кожного учня. У цьому випадку учні перестають регулярно готуватися до занять, а отже, і систематично закріплювати пройдений матеріал.

Проміжний (періодичний) контроль визначає якість вивчення учнями навчального матеріалу за розділами, темами предмета. Такий контроль проводять кілька разів на семестр. Прикладом такого контролю можуть

слугувати контрольні роботи, контрольньо-облікові та обліково-узагальнюючі уроки, заліки з лабораторних робіт.

Періодичний контроль дозволяє перевірити міцність засвоєння отриманих знань і набутих умінь, так як він проводиться через тривалий період часу не по окремому дозуванні навчального матеріалу. При цьому контролі охоплюються значні за обсягом розділи курсу і від учнів потрібна самостійна конструктивна діяльність. За допомогою періодичного контролю узагальнюється, засвоюється розділ (тема), виявляються логічні взаємозв'язки з іншими розділами, предметами.

Періодичний контроль охоплює учнів всієї групи і проводиться у вигляді усного опитування, невеликих письмових, графічних, практичних робіт. Проведення його, зазвичай, передбачається у календарно-тематичних планах роботи педагогів ПТНЗ.

Підсумковий контроль спрямований на перевірку конкретних результатів навчання, виявлення ступеня оволодіння учнями системою знань, умінь і навичок, отриманих в процесі вивчення окремого предмета або декількох дисциплін. Цей контроль інтегруючий, бо він дозволяє усвідомити загальні досягнення учнів. При підготовці до нього відбувається більш поглиблене узагальнення і систематизація засвоєного матеріалу, що дозволяє знання та вміння підняти на новий рівень. При систематизації та узагальненні знань і умінь учнів виявляється і розвиваючий ефект навчання, оскільки на цьому етапі особливо інтенсивно формуються інтелектуальні вміння і навички.

Підсумковий контроль здійснюється у ПТНЗ на семестрових екзаменах, кваліфікаційних випробуваннях, державних іспитах, захисті дипломного проекту.

Його здійснення у майбутніх кваліфікованих робітників визначається певними дидактичними принципами [1]. Найважливішими серед них є наступні:

а) систематичність, зумовлений, по-перше, дидактичною доцільністю здійснення контролю на всіх етапах процесу навчання; по-друге, необхідністю

індивідуального контролю на кожному уроці, у зв'язку з психологічними особливостями розвитку пізнавальних процесів у майбутніх кваліфікованих робітників і оволодінні ними навчанням як провідним видом діяльності у підлітковому віці;

б) всебічність, передбачає визначення рівня оволодіння учнями знаннями, вміннями і навичками за основними параметрами відповідно до цілей, поставлених у процесі навчання;

в) індивідуалізація, зумовлений різним рівнем розвитку підлітків та особливостями процесу контролю (перевірки й оцінювання).

У навчальних групах їх поєднання та взаємозалежність визначаються специфікою змісту навчальних предметів [5; 7].

За рівнем пізнавальної активності запитання для перевірки можуть бути: *репродуктивними* (передбачають відтворення вивченого матеріалу); *реконструктивними* (потребують застосування знань і вмінь у змінюваних умовах); *творчими* (застосування знань і вмінь у значно змінених, нестандартних умовах, перенесення засвоєних принципів (способів дій на виконання складніших завдань).

За актуальністю запитання для усної перевірки поділяють на основні, додаткові й допоміжні. *Основні запитання* передбачають самостійну розгорнуту відповідь (наприклад, запитання семінарського заняття); *додаткові* – уточнення того, як учень розуміє питання, формулювання, формулу тощо; *допоміжні* – виправлення помилок, неточностей. Усі запитання мають бути логічними, чіткими, зрозумілими і посильними, а їх сукупність викладу – послідовною і системною.

Використання *усного контролю* сприяє контакту між педагогом і учнем, дає змогу виявити обсяг і ґрунтовність знань, прогалини та неточності в знаннях підлітків й одразу їх корегувати. Однак він потребує багато часу на перевірку. Крім того, учні під час опитування хвилюються, тому оцінка досить часто буває суб'єктивною.

Письмовий контроль. Його метою є з'ясування в письмовій формі ступеня оволодіння учнями знаннями, вміннями та навичками з предмета, визначення їх якості – правильності, точності, усвідомленості, вміння застосувати знання на практиці.

Залежно від специфіки предмета, письмова перевірка здійснюється у формі контрольної роботи, написання твору, диктанту тощо. Теми контрольних робіт, завдання, вправи мають бути зрозумілими і посильними, відповідати рівню знань учнів і водночас вимагати від них відповідних зусиль, виявляти знання фактичного матеріалу. Письмові завдання можуть бути також домашніми роботами.

Перевагою письмової перевірки є те, що за короткий термін часу педагогу вдається скласти уявлення про знання багатьох учнів, результати перевірки ним зберігаються і присутня можливість з'ясувати деталі й неточності у відповідях. Проте вона потребує чимало часу педагогу для читання робіт, призводить до зниження грамотності учнів, оскільки педагоги не висувають вимог щодо орфографії.

Тестовий (англ. test – іспит, випробування, дослід) контроль сьогодні є найбільш популярним видом у ПТНЗ для визначення рівня сформованості знань і вмінь з навчальної дисципліни. Виокремлюють тести відкритої форми (із вільно конструйованими відповідями) і тести закритої форми (із запропонованими відповідями).

Тести відкритої форми передбачають короткі однозначні відповіді, які ґрунтуються на відтворенні вивченого матеріалу, або складні (комплексні) відповіді, які потребують розвинутого логічного мислення, вміння аналізувати.

Тести закритої форми передбачають вибір відповіді з певної кількості варіантів. Серед таких тестів виокремлюють *тест-альтернативу*, *тест-відповідність*.

Тест-альтернатива вимагає вибору однієї з двох запропонованих відповідей. Застосовується під час контролю таких показників засвоєння, як уміння визначати використання фактів, законів, підводити під поняття,

встановлювати причину якогось явища. Недолік цього виду тесту полягає в тому, що він не дає змоги вільно конструювати, формулювати відповідь. Його перевагою є те, що він допомагає орієнтуватися в матеріалі, знаходити спільне та відмінне у явищах, легше класифікувати конкретні явища за певними видами.

Тест-відповідність, як правило, складається з двох частин, між якими слід встановлено певну відповідність. Застосовують його для виявлення таких результатів засвоєння, як уміння визначати використання речовин, апаратів, процесів, встановлювати зв'язок між абстрактним і конкретним поняттями, вмінням класифікувати їх тощо. Перевага тестів-відповідностей полягає у компактній формі завдання, завдяки якій протягом короткого терміну вдається перевірити засвоєння великого обсягу навчального матеріалу. Недоліком його є обмеженість мети контролю і ускладнення при доборі матеріалу до тесту.

Отже, тестовий контроль використовують з метою актуалізації знань учнів перед викладанням нової теми, виведенням підсумкових оцінок, на групових заняттях, на заліку чи іспиті, а також перед практичними і лабораторними роботами. Крім того, тести можуть слугувати засобом внутрішнього контролю для порівняння, визначення рівнів успішності окремих груп учнів, порівняльної характеристики різних форм і методів викладання. Доцільним є проведення тестової перевірки кожної теми навчальної дисципліни з усіх основних її питань.

Такий вид контролю дає змогу ефективніше використовувати час, ставить перед усіма учнями однакові вимоги, допомагає їм уникати надмірних хвилювань. Тестова перевірка унеможливорює випадковість в оцінюванні знань, стимулює учнів до самоконтролю. Однак тест може виявити лише знання фактів, бо він заохочує до механічного запам'ятовування, а не до роботи думки [7]. Про цей вид контролю досить ґрунтовно буде викладено у подальших розділах цих методичних рекомендацій.

Графічний контроль. Сутність його полягає у створенні учнем узагальненої наочної моделі, яка відображає ставлення, взаємозв'язки певних

об'єктів або їх сукупності. Ця модель — графічне зображення умови задачі, креслення, діаграми, схеми, таблиці (наприклад, схема історичної битви, нанесені на контурні карти певні географічні та історичні об'єкти). Графічна перевірка може бути самостійним методом контролю або органічним елементом усної чи письмової перевірки.

Програмований контроль. Реалізується шляхом висування усім учням стандартних вимог, що забезпечується використанням однакових за кількістю і складністю контрольних завдань, запитань. При цьому аналіз відповіді, виведення і фіксація оцінки можуть здійснюватися за допомогою індивідуальних автоматизованих засобів.

Практична перевірка. Застосовують з навчальних дисциплін, які передбачають оволодіння системою практичних професійних умінь та навичок, і здійснюють під час проведення практичних і лабораторних занять з цих навчальних дисциплін, у процесі проходження різних видів виробничої практики. Така перевірка дає змогу виявити, як учень усвідомив теоретичні основи цих дій.

Метод самоконтролю. Його суттю є усвідомлене регулювання учнем своєї діяльності для забезпечення таких її результатів, які б відповідали поставленим завданням, вимогам, нормам, правилам, зразкам. Мета самоконтролю – запобігання помилкам і виправлення їх. Показником його сформованості є усвідомлення учнем правильності плану діяльності та її операційного складу, тобто способу реалізації цього плану.

Метод самооцінки. Передбачає критичне ставлення учня до власних здібностей і можливостей, об'єктивне оцінювання досягнутих результатів. Для формування здатності до самоконтролю і самооцінки педагог мотивує виставлений бал, пропонує учневі самостійно оцінити власну відповідь. Дієвим засобом є організація взаємоконтролю, рецензування відповідей товаришів. Важливо при цьому ознайомити учнів з нормами і критеріями оцінювання знань. Занесення результатів самоконтролю і самооцінки знань до журналу робить їх вагомими, позитивно впливає на формування відповідальності за

навчальну роботу, на виховання чесності, принциповості, почуття власної гідності тощо.

Отже, розглянуті вище методи перевірки знань, умінь і навичок можуть бути використані педагогом під час звичайних форм організації навчального процесу (лекцій, семінарських, практичних або лабораторних занять) і на спеціальних, організованих з цією метою, заняттях (колоквиуми, захист курсових та дипломних робіт, заліки та іспити).

Однак, слід визначити, що у процесі навчання, зокрема, під час оцінювання, педагогу важливо виявляти доброзичливість, вимогливість, індивідуальний підхід, нормативний спосіб оцінювання. Тобто, необхідно порівнювати виявлені досягнення учнів; вміння створити емоційно-позитивну атмосферу у групі під час оцінювання знань учнів, бо від цього залежать їхні емоційні переживання.

Ми можемо зробити висновок, що оцінюючи та контролюючи навчальні досягнення майбутніх кваліфікованих робітників, педагог повинен дотримуватися дидактичних вимог, використовувати різноманітні форми оцінювання, пам'ятати про вплив оцінки на емоційний стан підлітків. Потребують більш майстерного використання багатобальна шкала оцінок, а також навчання учнів розгорнутим оцінним судженням, взаємо та самооцінки власної діяльності.

Основними напрямками контролю знань при цьому є індивідуальний характер перевірки, його об'єктивність, систематичність, тематична спрямованість, єдність вимог, оптимальність, всебічність.

Індивідуальний характер – вимога до перевірки та оцінки успішності учнів, яка передбачає перевірку знань, навичок і вмінь кожного з них з урахуванням його психологічних особливостей.

Об'єктивність – вимога до перевірки та оцінки успішності учнів, яка передбачає оцінювання знань за встановленими нормами та критеріями.

Систематичність – перевірка та оцінка успішності учнів, яка передбачає безперервний характер одержання педагогом інформації про якість засвоєння

учнями навчального матеріалу на кожному етапі засвоєння знань (поурочний облік успішності).

Тематична спрямованість – перевірка та оцінка успішності учнів, яка передбачає спрямованість контролю на визначення знань, умінь і навичок стосовно конкретного розділу програми.

Єдність вимог – перевірка та оцінка успішності учнів, яка передбачає адекватне порівняльне відображення якості навчання у різних закладах.

Оптимальність – науково обґрунтований вибір й кращого для цих умов варіанту завдань, форм і методів контролю та оцінювання результатів навчання.

Всебічність – врахування всіх проявів навчальної діяльності, встановлення зв'язку з усіма видами роботи учнів ПТНЗ на уроці.

Звернемося у наступному розділі до основних видів та типів контролю навчальних досягнень учнів ПТНЗ.

Література:

1. Н.В.Буханевич. Об'єкти, функції і види контролю навчальних досягнень учнів [Електронний ресурс]. – Режим доступу ресурсу: <http://eprints.zu.edu.ua/5618/2/Стаття.pdf>

2. Витяг з Наказу Міністерства освіти України «Про затвердження «Положення про організацію навчально-виробничого процесу в професійно-технічних навчальних закладах» за № 460/2900, за № 419 (z0711-06) від 30.05.2006 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу ресурсу: zakon.rada.gov.ua/go/z0711-06

3. Загальні критерії оцінювання навчальних досягнень учнів у системі загальної середньої освіти // Освіта України. – 7 лютого. – 2001. – С. 4.

4. Педагогіка: Навчальний посібник / В. М. Галузяк, М. І. Сметанський, В. І. Шахов. – Вінниця: РВВ ВАТ «Віноблдрукарня», 2001. – 200 с.

5. Педагогіка / За ред. А. М. Алексюка. – К.: Вища школа, 1985. – 296 с.

6. Педагогіка / За ред. М. Д. Ярмаченка. – К.: Вища школа, 1986. – 544 с.

7. Подласый И. П. Педагогика. Новый курс: Учебник для студ. пед. вузов: В 2 кн. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1999. – Кн. 1: Общие основы. Процесс обучения. – 576 с.

8. Фіцула М. М. Педагогіка. Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти / М.М. Фіцула. – Тернопіль: «Навчальна книга – Богдан», 1997. – 192 с.

9. Чайка В. Педагогіка (тестові завдання) : Навчальний посібник для студ. вищих пед. закладів освіти / В. Чайка – Тернопіль: ТДПУ, 2000. – 168 с.

10. Ингенкамп К. Педагогическая диагностика / К. Ингенкамп: Пер. с нем. — М.: Педагогика, 1991. – 240 с.

Матеріал для самоперевірки:

I. Визначення основних функцій контролю навчальних досягнень учнів професійно-технічного навчального закладу.

Мета: проаналізувати основні функції контролю навчальних досягнень учнів ПТНЗ.

Завдання:

1. Опрацювати основні функції контролю навчальних досягнень учнів. Які з них є найбільш ефективними у ПТНЗ?

2. Підготувати відповідь на запитання та виконати завдання:

– які основні функції контролю Ви знаєте?

– які їх особливості?

– яку суть покладено у тлумачення понять «функція», «діагностика», «метод»?

3. Сформувати у власному Портфоліо розділ «Мої досягнення». у якому висвітлити основні власні здобутки та учнів у навчально-виробничому процесі Вашого ПТНЗ.

II. Розглянути основні види функцій контролю.

Мета: сформувати відповідну термінологічну базу основних функцій контролю навчальних досягнень учнів у ПТНЗ.

Завдання:

1. Визначитись з поняттями згідно нормативно-законодавчих документів: «контроль», «функція», «методи контролю», «оцінка», «екзамен».
2. Внести ці поняття до Вашого тлумачного словника.

РОЗДІЛ 6

ТИПИ КОНТРОЛЮ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ УЧНІВ

У попередніх розділах ми визначили, що оцінка навчальних досягнень учнів ПТНЗ з кожної дисципліни складається з багатьох компонентів, при цьому найбільш значущим для дисциплін загальноосвітнього і професійного циклів залишається вміння вирішувати навчально-пізнавальні завдання. Однак об'єктивно оцінити рівень складності конкретної задачі і кількісно висвітлити в балах педагогу ПТНЗ досить важко. Навіть у методиці навчання спецпредметам, де цій проблемі присвячено чимало досліджень, відсутній універсальний підхід, а інші підходи, які отримали визнання, не завжди виправдовуються з точки зору специфіки завдань.

Ми визначили, що контроль – важливий структурний компонент навчального процесу, який взаємопов'язаний з його цілями, змістом і методами. Від його результатів, значною мірою, залежать постановка цілей і завдань навчання, вибір і послідовність застосування його методів. Завдяки контролю реалізується зворотний зв'язок, що дозволяє оперативно регулювати і корегувати процес навчання, ставити конкретні завдання на наступний урок. Основна мета контролю як дидактичного засобу управління навчанням – забезпечити його ефективність шляхом приведення до певної системи знань, умінь і навичок учнів ПТНЗ, самостійного застосування ними здобутих знань на практиці. В його завдання входить також стимулювання учнів старанно навчатися, формувати у них прагнення до самоосвіти.

Основними засобами контролю є спостереження за діяльністю учня під час занять, вивчення продуктів його навчальної праці, перевірка засвоєних знань, умінь та навичок. У дидактичній літературі часто використовують поняття «контроль», «перевірка», «оцінювання», «оцінка», «облік», які вживаються як у різних значеннях, так і як синоніми, але не можна їх ототожнювати. Поняття «контроль» означає виявлення, вимірювання й оцінювання знань та умінь. «Перевірка» є компонентом (засобом) контролю і означає виявлення і

вимірювання рівня якості знань учня. Окрім перевірки контроль містить поняття «оцінювання» (як процес) та «оцінку» (як результат перевірки).

Основою для оцінювання успішності учня є результати контролю (**Додаток 2, 3**). Облік успішності передбачає фіксацію результатів контролю у вигляді оцінного судження або числового балу з метою аналізу стану навчального процесу за певний період, причин його неефективного функціонування. Отже, структура контролю складається з таких компонентів: перевірка, оцінювання (як процес і результат), облік.

Поточний контроль здійснюється на всіх макроетапах процесу поурочного вивчення конкретної теми. Особливість цього виду контролю полягає в тому, що він є компонентом процесу оволодіння темою уроку. Це визначило його основні цілі: встановлення й оцінювання рівнів розуміння і первинного засвоєння окремих елементів змісту теми, встановлення зв'язків між ними та засвоєним змістом попередніх тем уроків, закріплення знань, умінь і навичок, їх актуалізація перед вивченням нового матеріалу. Результати поточної перевірки на самостійному етапі в структурі уроку оцінюються в оцінних судженнях або в балах. У процесі оволодіння новим змістом, тобто під час засвоєння, систематизації й узагальнення, застосування нових знань, умінь і навичок, оцінка в балах виставляється тільки за достатньо повні і правильні відповіді. Інформація, отримана на підставі поточного контролю, є основою для коригування методики роботи педагога на уроці, запобігання відставанню окремих учнів, раціонального коригування навчання, запорукою досягнення поурочних цілей. Облік поточних оцінок ведеться в класному журналі.

Періодичний контроль спрямовується на визначення й оцінювання сформованості загальнопредметних умінь і навичок (аудіювання, читання, усне мовлення тощо), якими оволодівають учні у процесі вивчення окремих предметів. Цей вид контролю передбачає перевірку, що здійснюється протягом певного періоду, шляхом організації фронтальної та індивідуальної діяльності учнів. Періодичність перевірки та вимоги до оцінювання й обліку оцінок конкретизуються в рекомендаціях з окремих предметів.

Тематичний контроль (перевірка і оцінювання), як правило, здійснюється після опанування програмної теми. У разі, коли вона розрахована на велику кількість годин, її розподіляють на логічно завершені частини (підтеми). Якщо програмна тема невелика за обсягом, то її об'єднують з однією або кількома наступними. Отже, одиницями тематичного контролю з різних предметів можуть бути: програмна підтема, тема, декілька тем.

Розподіл або об'єднання програмних тем здійснюється не механічно, а з урахуванням логічної структури їх змісту. Тематичний контроль якісно відрізняється від поточного тим, що спрямований на виявлення та оцінювання рівнів оволодіння системою основних елементів знань і способів діяльності, вміннями застосовувати їх за зразком і за нових ситуацій, висловлювати оцінні судження. Тематична перевірка здійснюється шляхом виконання тематичної роботи, яка організовується за допомогою різноманітних методів. Їх вибір зумовлюється, насамперед, особливостями змісту навчального предмету, його обсягом, рівнем узагальнення, віковими можливостями учнів. Тематичні оцінки за виконану тематичну роботу виставляються всім учням в одну колонку в журналі.

Підсумкове оцінювання з окремих предметів за півріччя здійснюється на основі результатів усіх видів оцінювання за цей період, проте не на основі їх середнього арифметичного. Підсумкова оцінка за рік виставляється на основі семестрових оцінок. Підсумковий облік навчальних досягнень ведеться в журналах і табелях успішності. Усі види контролю реалізуються за допомогою різноманітних методів контролю, які є способами взаємопов'язаної діяльності педагога і учнів, спрямовані на виявлення та оцінювання змісту і характеру їх навчальних досягнень. У ПТНЗ найчастіше застосовуються методи: усної перевірки (бесіда, розповідь учня); письмової перевірки (самостійні і контрольні роботи, твори, перекази, диктанти, графічні завдання тощо); практичної перевірки (дослід, лабораторна та практична робота, спостереження тощо); програмової перевірки (тести, перфокарти).

Усний контроль (усне опитування) є найпоширенішим методом у сучасній навчальній практиці. Його використання сприяє опануванню логічним мисленням, виробленню і розвитку навичок аргументувати, висловлювати власні думки грамотно, образно, емоційно, вміння захищати власну думку. Здійснюють його на семінарських, практичних і лабораторних заняттях, а також на колоквіумах, лекціях і консультаціях.

Усне опитування передбачає певну послідовність: формулювання запитань (завдань) з урахуванням специфіки предмета і вимог програми; підготовка учнів до відповіді і викладу знань; коригування викладених у процесі відповіді знань; аналіз або оцінювання відповіді.

За формою організації навчально-пізнавальної діяльності учнів перевірка може бути: індивідуальною, груповою, парною, фронтальною, а також підсумковою.

Індивідуальна перевірка. Стосується конкретних учнів і має за мету з'ясування рівня засвоєння учнем певних знань, умінь і навичок, рівня формування у нього професійних рис, а також визначення напрямів роботи. Наприклад, індивідуальне опитування передбачає розгорнуту відповідь учня на оцінку. Він повинен самостійно пояснити вивчений матеріал, довести наукові положення, навести власні приклади. Проводячи індивідуальне опитування, педагог має передбачити, що в цей час робитимуть інші учні групи. Їм можна запропонувати виправляти помилки у відповіді їхнього товариша, визначати правильність і точність викладу фактичного матеріалу, доповнювати відповідь і рецензувати її.

Фронтальна перевірка. Ця форма контролю спрямована на з'ясування рівня засвоєння учнями ПТНЗ програмного матеріалу за короткий час. Вона передбачає невеликі за обсягом відповіді з місця на короткі запитання (мається на увазі усна співбесіда за матеріалами розглянутої теми на початку нової лекції з оцінюванням відповідей учнів) або письмову роботу на початку або наприкінці лекції (10–15 хв., при цьому відповіді перевіряються і оцінюються педагогом у позалекційний час). Бажано, щоб окремі запитання для письмової

роботи заздалегідь були підготовлені на окремих аркушах, на яких учні даватимуть власні відповіді. Фронтальний стандартизований контроль знань учнів за кількома темами лекційного курсу (5–20 хв.) найчастіше здійснюється на початку семінарських занять, практичних чи лабораторних роботах.

Ефективною формою перевірки знань, умінь і навичок учнів є *консультації*. Вони виконують специфічну функцію, сприяють нагромадженню необхідної для оцінювання навчальної інформації. Існує два види консультацій з контрольними функціями: консультації, на яких педагог перевіряє конспекти, самостійну роботу учнів з допоміжною літературою, допомагає їм оформити необхідні узагальнення; консультації, на яких учні відпрацьовують пропущені ними уроки, лабораторні заняття тощо.

Поширеною формою перевірки знань, умінь і навичок учнів є *колоквіуми*. Ця традиційна форма в організації наукової роботи, але ефективна і в навчальному процесі. Колоквіуми проводяться як співбесіди з окремих питань, визначених педагогом заздалегідь. При підготовці до них учням повідомляють основну та додаткову літературу для опрацювання. Колоквіуми виконують подвійне завдання: сприяють вивченню навчального матеріалу і виступають формою контролю за його засвоєнням.

Програмований контроль, який полягає у висуванні до всіх учнів групи стандартних вимог у процесі перевірки однакових за кількістю і складністю контрольних завдань або запитань. Оцінювання знань здійснюють за допомогою різноманітних автоматизованих або технічних пристроїв. Простий і поширений спосіб стандартизації опитування в навчальних умовах – це застосування перфокарт, згідно з якими учні записують відповіді на аркуші паперу в клітинку, вказуючи по вертикалі номер завдання, по горизонталі – код відповіді. Після закінчення роботи педагог порівнює учнівський листок з дешифратором. Оцінку учневі виводять за кількістю його правильних відповідей.

Підсумкові форми контролю. Це заліки, іспити, курсові роботи, дипломні проекти, державні іспити.

Заліки є підсумковою формою перевірки результатів виконання учнями практичних, лабораторних робіт, результатів практики, їх переважно проводять як співбесіди без білетів і оцінок. Під час його проведення педагог констатує факт виконання або невиконання учнями необхідних завдань.

Іспити (екзамени) як види перевірки успішності, підвищують відповідальність педагога і кожного учня за власну роботу, сприяють систематизації вивченого, вихованню в учнів вимогливості до себе тощо. Влаштовують їх в урочистій, спокійній атмосфері, перевіряючи знання учнів принципово, але тактовно, доброзичливо, виставляючи оцінки відповідно до єдиних критеріїв і норм.

Іспити проводять методом письмової роботи, бесіди, практичної, лабораторної роботи, тестування, захисту учнівських науково-дослідних робіт. За результатами навчання учням (випускникам) видають відповідний документ (табелі, свідоцтво, атестат, довідка).

Іспити складають за екзаменаційними білетами, затвердженими на методичній раді ПТНЗ. На консультаціях перед іспитом педагог ознайомлює учнів з ними. Досвідчені педагоги досить часто проводять іспити за білетами у формі вільної бесіди, що сприяє створенню атмосфери довіри і взаєморозуміння.

З огляду на специфіку навчального предмета та рівень підготовленості учнів практикуються іспити без білетів, з «відкритим підручником» з метою перевірки уміння швидко знайти необхідну інформацію, користуватися додатковою літературою, навчальними посібниками тощо (такий тип іспиту доцільно проводити зі складних і великих за обсягом дисциплін). Практичний іспит найчастіше зводиться до виготовлення учнями натуральних об'єктів, їх схем, макетів тощо. *Іспит-автомат* часто практикується педагогами щодо учнів-відмінників, які відповідально і систематично працюють протягом курсу.

Курсові роботи учні захищають перед спеціально створеними комісіями. Це сприяє зростанню їхньої самостійності у професійній роботі, а також формуванню їх як майбутніх спеціалістів.

Державна кваліфікаційна атестація має певні особливості. Випускник вирішує конкретне виробниче завдання (дипломний проект) або досліджує, узагальнює певну наукову або науково-практичну проблему (дипломна робота). Ця форма контролю ефективна тим, що учень має можливість отримати важливий інтелектуально-практичний досвід для завершення свого формування як майбутнього спеціаліста у ПТНЗ.

Отже, ефективність використання методів і форм контролю знань, умінь та навичок учнів ПТНЗ залежить від їх вдалого вибору педагогом і включення в процес навчання, а також їх ефективного застосування.

Для забезпечення загального контролю запроваджено державну підсумкову атестацію учнів ПТНЗ. Її зміст, форми і порядок проведення визначає Міністерство освіти і науки України.

Також досить часто педагоги вважають психологічно доцільним здійснювати взаємоконтроль учнів як взаємодопомогу сильніших слабшим. Від педагогів залежить, щоб він не перетворювався на штучний засіб «витягування» слабшого (підказування, шпаргалки, списування завдань).

Засобом активізації свідомості, зміцнення знань, розвитку умінь і навичок є самоконтроль. Згідно з ним учнів ПТНЗ, які користуються повною довірою педагогів унаслідок відповідального ставлення до навчання, переводять на самоконтроль, довіряючи їм самостійно виставляти оцінку. Стосовно більшості учнів досвідчений педагог використовує систему неповного самоконтролю, інколи, наприклад, дозволяючи наприкінці творчих робіт подивитися у підручник, перевірити написане ним. При виконанні письмових контрольних робіт, особливо диктантів, педагог залишає певний час, щоб учні змогли уважно прочитати написане, виправити випадково зроблені помилки.

У свою чергу, самооцінка учня в навчальному процесі розвиває його критичне ставлення до власних здібностей і можливостей, об'єктивно

оцінювати результати навчання. Для формування навичок самоконтролю й адекватної самооцінки учнів треба мотивувати виставленою йому оцінкою, пропонувати оцінити власну відповідь, організувати у групі взаємоконтроль, рецензування відповідей інших учнів тощо.

Результати самоконтролю і самооцінки знань з окремих тем вносять у журнал групи, що сприятливо впливає на зміцнення відповідальності учнів за власну навчальну роботу.

Розглянемо тепер існуючі форми і методи контролю навчальних досягнень учнів ПТНЗ.

Матеріали для самоперевірки:

I. Опанування основних типів контролю навчальних досягнень учнів професійно-технічного навчального закладу.

Мета: проаналізувати основні існуючі типи контролю навчальних досягнень учнів ПТНЗ.

Завдання:

1. Опрацювати законодавчу базу типів контролю навчальних досягнень учнів ПТНЗ України: Закони України «Про освіту», «Про професійно-технічну освіту»; Національна рамка кваліфікації, Довідник кваліфікаційних характеристик, Державний стандарт ПТО щодо набуття професій майбутніми кваліфікованими робітниками тощо.

2. Підготувати відповідь на запитання та виконати завдання:

- назвіть основні типи контролю навчальних досягнень учнів у ПТНЗ;
- які їх особливості у закладах ПТО?
- яку суть покладено у тлумачення понять «іспит», «залік», «тестовий контроль», «письмовий контроль», «державна атестація»? У чому їх відмінність?
- сформулювати у власному портфоліо розділ «Приклади кваліфікаційних робіт учнів ПТНЗ».

II. Розглянути основні види контролю навчальних досягнень учнів ПТНЗ.

Мета: сформувати відповідну термінологічну базу щодо видів контролю навчальних досягнень учнів у ПТНЗ.

Завдання:

1. Визначитись з поняттями: «контроль», «підсумкові форми контролю», «методи контролю», «типи контролю», «залік», «екзамен».
2. Внести до власного термінологічного словника перелік видів контролю навчальних досягнень учнів, які існують у ПТНЗ.

РОЗДІЛ 7

ФОРМИ І МЕТОДИ КОНТРОЛЮ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ УЧНІВ

Різноманіття форм і методів контролю визначається вихідним рівнем для подальшого оволодіння учнями знаннями, вміннями і навичками, їх глибиною і обсягом засвоєння. Порівнюється заплановане з реальними результатами, засвоюється ефективність використання педагогом методів, форм і засобів навчання. Учні не тільки починають відтворюють вивчене, але і застосовують отримані знання і вміння у нових ситуаціях.

Серед форм контролю розрізняють фронтальне, індивідуальне і комбіноване опитування.

Фронтальне опитування проводиться у формі бесіди педагога з усією групою. Воно органічно поєднується з повторенням пройденого матеріалу, будучи засобом для закріплення знань і умінь. Його перевага в тому, що до активної розумової роботи можна залучити всіх учнів групи. Для цього поставлені учням питання повинні допускати коротку форму відповіді, бути лаконічними, логічно пов'язаними, подані у логічній послідовності, щоб відповіді учнів могли розкрити зміст конкретного розділу або теми. За допомогою фронтального опитування педагог має можливість перевірити виконання учнями домашнього завдання, з'ясувати готовність усієї групи до вивчення нового матеріалу, визначити сформованість в учнів основних понять, засвоєння нового навчального матеріалу, який щойно був поданий на уроці. Доцільно використовувати фронтальне опитування також перед проведенням лабораторних і практичних робіт, так як воно дозволяє перевірити рівень підготовки учнів до їх виконання.

Індивідуальне опитування передбачає зв'язні відповіді учнів на запитання, які стосуються конкретного навчального матеріалу, воно слугує важливим засобом розвитку мови, пам'яті, мислення учнів.

Щоб зробити таке опитування глибшим, необхідно поставити перед учнями питання, які потребують від них розгорнутої відповіді.

Запитання для індивідуального опитування повинні бути чіткими, конкретними, мати прикладний характер, охоплювати основний, раніше пройдений навчальний матеріал програми. Їх зміст має стимулювати учнів логічно мислити, порівнювати, аналізувати сутність явищ, доводити, підбирати переконливі приклади, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, робити обґрунтовані висновки і цим сприяти об'єктивному виявленню їхніх знань.

Для того, щоб група слухала відповідь свого товариша, використовуються різноманітні прийоми. Наприклад, учням пропонується скласти план відповіді, оцінити (проаналізувати) відповідь (її повноту, глибину, послідовність, самостійність, форму). Педагогу можна проводити подібну роботу у вигляді рецензування учнями відповіді товариша. Ця робота спочатку буде складна для учнів, тому їх слід навчити елементарним правилам рецензування, наприклад, запропонувати план рецензії: визначити повноту відповіді товариша, її правильність, виявити помилки, недоліки, послідовність (логіку) викладу. Учні можуть запропонувати також власний план відповіді. Для підготовки рецензії слід рекомендувати учням записувати свої зауваження по ходу відповіді. У таких випадках оцінити можна не тільки відповідав біля дошки учня, а й усіх тих, хто брав участь в обговоренні.

Можливо також використовувати і такий прийом, як постановка питань учню, який відповідає біля дошки. У тих випадках, коли учень відчуває труднощі, педагог пропонує групі задавати йому питання в такій послідовності, щоб відповіді на них дозволили повністю і логічно розкрити для усіх учнів групи зміст отриманого завдання.

Для організації колективної роботи групи під час індивідуального опитування педагог може надавати завдання, які висвітлюють наведення прикладів з тої або іншої відповіді.

Таким чином, щоб викликати при перевірці пізнавальну активність учнів усієї групи, педагогу доцільно поєднувати індивідуальні та фронтальні форми опитування.

Письмові роботи за змістом і формою залежно від предмета можуть бути найрізноманітнішими: диктанти, твори, відповіді на питання, вирішення завдань і прикладів, складання тез, виконання різноманітних креслень і схем, підготовка відповідей, рефератів, проектів. За тривалістю письмові контрольні роботи можуть бути короткотривалими (7-15 хв.), коли перевіряється засвоєння невеликого обсягу навчального матеріалу, і тривалими, але не перевищувати 40 хвилин.

Включати до планування уроку можна також різноманітні змагання, вправи на всі види мовленнєвої діяльності тощо. В умовах змагання спілкування з учнями по групі здійснюється легко, невимушено. Подібна форма уроку сприяє створенню атмосфери взаємодопомоги, створює оптимальні можливості для активізації можливостей учнів ПТНЗ.

Під час такого змагання оцінюються результати не тільки усієї групи, а й окремого кожного учня. Інтенсивності такого уроку сприяють різноманітні завдання в різних видах мовленнєвої діяльності. Наприклад, учням подобається брати участь у невеликих інсценуваннях з використанням костюмів, декорацій, театралізованих вистав. Учні люблять ігри за типом теле-вікторин («Слабка ланка», «Щасливий випадок», «Що? Де? Коли?»).

Як правило, у ПТНЗ навчаються діти з невисоким рівнем успішності. Слабким учням можна давати картки з індивідуальним завданням, сильнішим учням – інші завдання. Використовувати на уроках можливо також картки різного кольору: червоний колір – картка, яка містить завдання для сильних учнів; синій – для середніх учнів; зелений – для слабких учнів. Колір картки учні обирають самостійно, при цьому потрібно їх заохочувати обирати завдання підвищеної складності.

Однією з ефективних форм проведення уроків повторення є уроки-семінари. Ці уроки організовується так, щоб вони не перетворювалися на

уповільнене прослуховування підготовлених повідомлень. На уроці можна, наприклад, проводити вікторину, підготовлену творчою групою учнів. Такі уроки допомагають виявляти конкретні знання учнів по темі, їх вміння орієнтуватися у вивченому матеріалі, стимулюють роботу творчих груп, підвищують відповідальність учнів у колективній роботі. Крім того, ця форма заняття дозволяє ширше використовувати міжпредметні зв'язки з літературою, історією та іншими предметами.

Урок-дискусія включається також до загального циклу уроків, завершуючись роботою над навчальною темою. Попередньо проводиться велика підготовча робота, включена до плану поточних уроків. Її тривалість залежить від рівня мовної підготовки учнів та їх загального розвитку.

Уроки-зустрічі проводяться в так званій «літературній вітальні» за темами, присвяченим життю і творчості видатних письменників, композиторів, вчених також використовується урок-екскурсія, урок-телеміст та інші види.

Одна з форм контролю, яка широко застосовується сьогодні, це тести та контрольні роботи. Як відомо, традиційні прийоми перевірки знань, навичок і вмінь учнів, застосовувані в навчальному процесі, не завжди відповідають вимогам, які висуваються до проведеногорационального контролю. Пошук його ефективних форм зумовив зростаючий інтерес до методу тестів. Успіх у навчанні багато залежить від того, якою мірою якість знань учнів перебуває в увазі педагога і яка роль приділяється ним профілактиці помилок. Як підтверджує досвід, велику користь може принести перевірка знань всіх учнів, здійснених у формі невеликих за обсягом контрольних завдань (тестаів).

Систематичне здійснення тестування стимулює активність і увагу учнів на уроці, підвищує їх відповідальність при виконанні навчальних завдань. Тексти тестів складаються з урахуванням індивідуальних здібностей учнів і рівня їхньої навченості. Використовуються тести протягом усього курсу навчання з метою встановити рівень засвоєння як відпрацьованого нового матеріалу, так і отриманих знань раніше, дозволяючи педагогу виявити загальні типові помилки учнів.

Результати перевірки тестів слугують, з одного боку, показником рівня знань учнів, з іншого – самооцінкою роботи, що дозволяє внести педагогу необхідні корективи в процес навчання і попередити повторення помилок учнів.

Робота з тестами проводиться за 10-15 хвилин до кінця уроку. Підсумковий тест (за весь курс вивчення) проводиться протягом усього уроку. Наприклад, у підсумковий тест з української мови включаються завдання на всі види мовленнєвої діяльності і вивчені лексичні та граматичні теми.

Тим учням, які не впоралися з контрольним завданням, після аналізу та виправлення помилок надається можливість отримати більш високу оцінку, виконавши інший варіант тестового завдання. Виняток незадовільної оцінки, як показав досвід, виявився для учнів додатковим мотивом, наприклад, в оволодінні іноземною мовою. Тестові перевірки, що проводяться регулярно, дозволяють істотно підвищити якість навчання у ПТНЗ.

Також одним з істотних факторів, які сприяють успішному навчанню і контролю, є організація позакласної роботи у ПТНЗ. Відомо, що розглянутий на уроці матеріал, як правило, не знаходить застосування у реальній практиці учнів, бо позакласна робота може стати ґрунтовним доповненням до навчальної роботи, сприяти закріпленню і застосуванню засвоєних учнями ПТНЗ знань, розширити їх загальний розвиток.

У навчальному процесі ПТНЗ розглядають наступні *види контролю*:

- *попередній* – перед вивченням нового матеріалу для виявлення якості опорних знань, умінь і навичок;
- *поточний* – в процесі вивчення нового матеріалу для з'ясування рівня засвоєння учнями знань і умінь з метою їх корегування;
- *тематичний* – після вивчення кожної теми;
- *підсумковий* – наприкінці навчальної четверті, семестру, року, при закінченні вивчення курсу;
- *періодичний* – здійснюється адміністрацією ПТНЗ або органами освіти за окремим затвердженим планом.

Взаємоконтроль – взаємоперевірка учнями усних, письмових та інших завдань.

Самоконтроль – самостійна перевірка та оцінювання завдань самими учнями.

Рейтинговий контроль – оцінювання виконання учнями різного завдань у залікових одиницях, виявлення підсумкової оцінки як певної суми залікових одиниць, визначення рейтингу кожного учня за кількістю набраних ним балів.

Зупинимося на тестовому контролі та вимогах до його проведення.

Вимоги до системи автоматизованого тестування

1. Загальні положення

Тест – це система, що дозволяє об'єктивно оцінювати рівень і структуру знань учнів. Одиницями тестування служать тестові завдання – одиниці контрольного матеріалу, сформульовані у вигляді твердження, пропозиції.

Автоматизований тестовий контроль знань (далі – Тест), набір питань (далі – Тестових завдань), що охоплюють основні розділи з навчального курсу (дисципліни). Тестові завдання об'єднуються в групи за певним тематичним принципом. Розрізняють наступні основні види тестів:

- *рубіжний* (тест по конкретному розділу);
- *підсумковий* (тест по всьому курсу, який вивчено).

Кількість груп у Тесті, а також кількість запитань в кожній групі визначається педагогом відповідно до даного положення. Результати тестування зберігаються в підсумкових таблицях для подальшого перегляду та аналізу. Інтерпретація результатів тесту здійснюється автоматично.

2. Вимоги, що висуваються до тестів

Тестові завдання можуть формулюватися в наступних режимах:

- вибір однієї правильної відповіді з безлічі (текст, зображення, звук та ін.);
- декілька правильних відповідей або неправильних (текст, фрагменти зображення);

- введення даних у зазначене поле з подальшим порівнянням відповіді з еталоном (вказується послідовність, вводиться певна формула, проставляється буква, символ тощо);

- розташування запропонованих елементів (відповідей) у певній послідовності, наприклад:

- з'єднати крапки;
- згрупувати (перемістити) відповіді;
- обрати елементи у матриці;
- вказати значення (заповнити пробіл) на слайдері (лінійці) тощо.

Використання цих форм дозволяє повністю забезпечити відповідність тестової підсистеми з рекомендаціями міжнародного консорціуму IMS.

Процедура тестування має тимчасові обмеження, які визначаються педагогом відповідно до вимог Стандарту. Кожному тестовому завданню присвоюється показник складності від 1 до 12.

При формулюванні тестових завдань, педагог може використовувати тільки ті режими, які визначені в цьому Стандарті.

Загальна кількість тестових завдань має бути не менше 150. З них генеруються рубіжні та підсумкові тести.

Рубіжний повинен містити тестові завдання по одному розділу. Розділ складається з делькох тем, які визначається автором Тесту. Кількість тестових завдань у тесті – не більше 15-25.

У разі відсутності на рубіжному тесті або нездача його учнем, він направляється педагогом на складання підсумкового тесту. Рубіжний тест не перездається.

Підсумковий тест повинен охоплювати всі теми, що вивчаються у межах дисципліни. Кількість тестових завдань – не більше 30-50. Залежно від рівня його складності педагог повинен визначити загальний час, необхідний для проходження процедури тестування. Максимальний час проходження підсумкового тесту перевищує 80 хвилин.

При складанні тестових завдань враховуються:

- диференційована здатність (учні, які добре навчаються, повинні виконати завдання, ті, які не знають тему – його виконати);
- локальна незалежність (виконання завдань не залежить від результатів виконання інших форм роботи);
- інформативність завдань (кожне завдання виконує конкретну інформаційну функцію);
- однозначність і простота виконання (тестові завдання повинні бути по можливості короткими, без зайвих слів і пояснень, тобто лаконічними);
- відсутність двозначності завдань тесту;
- можливість виконання без звернення до конкретної довідкової літератури;
- доступна важкість виконання (завдання, які легко виконує група, вважаються занадто легкими і повинні бути перероблені; завдання, які не виконує група або переконлива більшість з неї, вважаються важкими і повинні бути перероблені; оптимально, якщо труднощі тесту повинні бути в межах 50-60%: 20-25% легких завдань, з коефіцієнтом складності від 1 до 4, 20-25%, більш важких завдань, з коефіцієнтом складності від 9 до 12, решта – середньої складності; при цьому завдання-головоломки не можуть використовуватися в тестах);
- відповідність джерел інформації, якими користуються учні;
- використання однакових і, безумовно, зрозумілих усім учням термінів, способів та їх позначень;
- граматична і логічна відповідність відповідей завданням тесту;
- відсутність абсурдних, неправильних відповідей.

3. Учасники тестування

У процесі тестування можуть брати участь 5 категорій користувачів: Адміністратор, Методист (відповідальний за тестування), Автор, Викладач, Проктор, І Той, хто Тестується (учень).

Адміністратор здійснює налагодження і супровід Реєстру користувачів; контролює розмежування прав доступу до інформації; цілісність даних; захист

від несанкціонованого доступу і копіювання інформації; обробляє інформацію, що надходить із зовнішніх модулів, що не входять до системи автоматизованого тестування; здійснює генерацію списків досліджуваних дисциплін; після закінчення тестування розробляє генерацію необхідної для цього звітної документації. При необхідності, Адміністратор має повнофункціональний доступ до бази тестових завдань.

Методист розробляє операції по створенню та отриманню контингенту тестованих; перевірці допуску учнів до системи; створенню та отриманню контингенту авторів, які тестують; відповідність авторів до розроблених ними дисциплін (на кожен дисципліну – один автор); визначенню термінів проходження тесту; отриманню необхідної звітної документації.

Автор, за допомогою конструктора тестів, заповнює відповідну базу тестових завдань відповідно до вимог Стандарту. Доступ до бази здійснюється після авторизації на навчальному сайті та надання автором мотивованого висновку ПТНЗ.

Викладач заповнює блок параметрів (шаблонів) для кожного тесту по своїй дисципліні відповідно до вимог даного Стандарту. Доступ до блоку шаблонів здійснюється після авторизації на навчальному сайті установи.

Контролер після авторизації на навчальному сайті отримує електронний ключ-підпис, за допомогою якого активізує тест для кожного учня; визначає час проходження залікового тесту, а також, за погодженням з Викладачем, терміни перездачі теста; контролює оплату повторної здачі залікового тесту.

Тестований учень виконує тест відповідно до процедури тестування, визначеної в Стандарті.

4. Правила створення тестів

- Керівництво ПТНЗ надає Методисту (відповідальному за тестування) список авторів із зазначенням дисциплін. Для кожного тесту визначається один автор.
- Методист (відповідальний за тестування) здійснює взаємодію авторів і дисциплін.

- Автор проходить реєстрацію, отримує права доступу і пароль, після чого, користуючись конструктором тестів, заповнює тестову базу (з кожної дисципліни – не менше 150 питань з розбиттям на теми). Для отримання прав доступу автор повинен надати мотивований висновок НМЦ ПТО, якому підпорядковане ПТНЗ.
- Педагог створює тести зі своїх дисциплін, заповнюючи у спеціальному розділі конструктора тестів блок «параметри».
- Методист (відповідальний за тестування) визначає спостерігача і час здачі тестів.
- Спостерігач проходить реєстрацію і отримує унікальний ключ для активізації тесту, який є аналогом підпису викладача у заліковій книжці. Ключем активізуються тести для кожного учня.
- До моменту тесту учень може пройти пробне тестування тільки один раз.

Для осіб, які не пройшли авторизацію, доступні тільки демо-тести.

5. Рекомендована процедура проходження тестів

Тестування може здійснюватися у трьох режимах:

- демо-тест;
- тест-тренінг;
- заліковий тест.

Демо-тест призначений для ознайомлення з процедурою тестування, формою подання тестових завдань і рівнем їх складності. Демо-тест розміщується у відкритій частині навчального сайту і доступний для всіх бажаючих. Зміст демо-тесту програмно змінюється.

Тест-тренінг призначений для самоперевірки учнем знань і доступний тільки тим користувачам, які пройшли процедуру авторизації та отримали доступ у закритий розділ навчального сайту. Тестування здійснюється за наступною схемою:

- Тестований учень зі своїм унікальним ім'ям (ніком) і паролем отримує доступ до закритої частини сайту, вибирає дисципліну і тест;
- після отримання Тесту на сервері зазначається час початку тестування;
- Тестований учень, виконуючи завдання у довільному порядку, має можливість перегляду відповідей до моменту остаточного підтвердження про виконання Тесту;
- таймер, який контролює час проходження Тесту, запускається локально. Якщо Тестований учень не вклався у часові обмеження, встановлені для тесту, процедура зупиняється. Всі питання без відповіді позначаються як невірні;
- результати тестування відправляються на сервер після підтвердження тестованих. Учнію надається можливість зберегти результати і роздрукувати їх;
- у разі незадовільних результатів, Тестований учень може повторити спробу. У цьому випадку йому надається інший варіант. Заліковий тест є однією з форм підсумкової атестації. Доступ до тесту надає Проктор за допомогою свого електронного ключа-підпису.

Тестування здійснюється за наступною схемою:

- 1) Тестований учень проходить процедуру аутентифікації (визначення особистості згідно наданої ним інформації) і отримує Тест відповідно до обраної дисципліни. Вибір дисципліни обмежується курсом і спеціальністю тестованих (не можна скласти тести з дисциплін старших курсів і з дисциплін, відсутнім у навчальному плані конкретної спеціальності). Процедура ідентифікації тестованих покладається на Викладача або Проктора.
- 2) Після отримання Тесту на сервері зазначається час його початку.
- 3) Тестований учень виконує завдання у довільному порядку. Йому надається можливість перегляду відповідей до моменту остаточного підтвердження виконання Тесту.
- 4) Таймер, який контролює час проходження Тесту, запускається локально. Якщо Тестований не вклався у часові обмеження, встановлені для тесту,

процедура тестування зупиняється. Всі без відповіді питання позначаються як невірні.

5) Результати тестування відправляються на сервер. У тому випадку, якщо результати не можуть бути доставлені на сервер, терміново після закінчення тесту (відсутність зв'язку, збій у роботі комп'ютера Тестованого учня, недоступний сервер та ін.), учню надається можливість зберегти результати і відправити їх по електронній пошті. Результати тесту, в цьому випадку, кодуються.

6) Після отримання результатів Тесту, здійснюється автоматична перевірка і публікація його результатів. У випадку, якщо Тест не зданий, тестований може повторити спробу, але з дозволу педагога.

Методика визначення складності завдання

При розробці тесту слід враховувати форму завдання, його складність.

У відповідність з цим, тестові завдання мають:

1) єдиний або множинний вибір:

- вибір однієї вірної відповіді з безлічі (текст, зображення, звук та ін.);
- кілька (всі) правильні відповіді або всі неправильні (текст, фрагменти зображення);

2) цифрове, текстове введення (введення даних у зазначене поле з подальшим порівнянням відповіді з еталоном (вказується послідовність, вводиться формула, вставляється буква, символ тощо));

3) ранжування (розміщення запропонованих елементів (відповідей) у певній послідовності).

4) вибір відповідності між поняттями і визначеннями, причиною і наслідком та ін.

Кожному із завдань, відповідно до форми, можливо приписувати позначення:

Таблиця 7.1.

Складність завдання	Умовне кодування
Єдиний або множинний вибір	Ф1
Цифрове, текстове введення	Ф2
Ранжування	Ф3
Вибір відповідності	Ф4

Кожному із завдань (питань), залежно від його форми і складності присвоюється відповідний коефіцієнт складності:

Коефіцієнт складності – 1 ... 4 (25% від загальної кількості завдань);

Коефіцієнт складності – 5 ... 8 (50% від загальної кількості завдань);

Коефіцієнт складності – 9 ... 12 (25% від загальної кількості завдань).

Відсоткове співвідношення завдань, залежно від коефіцієнта складності, фіксоване, щоб складність тестів була однаковою.

Таблиця 7.2.

Завдання	Легке	Середньої складності	Складне
Позначення	ЗЛ	ЗСр	ЗС

Коефіцієнт складності завдання обирається залежно від форми завдання і складності завдання (питання):

Визначення коефіцієнта складності завдань здійснюється наступним чином:\

Таблиця 7.3.

Позначення	Ф1	Ф2	Ф3	Ф4
ЗЛ	1	2	3	4

ЗСр	5	6	7	8
ЗС	9	10	11	12

Коефіцієнт складності завдання і час задається при розробці тесту. Максимальний час проходження підсумкового тесту не повинен бути більше 80 хвилин.

Оцінка результатів виконання тестів

Успішність роботи з тестом досягається виконанням його завдань. Але оскільки тест є системою завдань, то належить співставити результати виконання різних завдань.

В якості критерію оцінки результату виконання тесту обрано число (відсоток) правильно виконаних завдань (n_i). Для того щоб можливо було зіставляти результати роботи з тестами, які включають різну кількість завдань (n), за досягнення випробуваного (D) приймається відсоток виконання тесту.

Оцінювання проводять залежно від коефіцієнта складності завдань.

Максимальна кількість балів, яку може отримати учень, залежно від складності завдань, – 78 балів (100%).

Підрахунок відсотку виконання тесту здійснюють за формулою (1):

$$\ddot{A} = \frac{\left(\frac{\sum_{i=1}^{n_1} n_i}{n_1} + 2 \frac{\sum_{i=1}^{n_2} n_i}{n_2} + 3 \frac{\sum_{i=1}^{n_3} n_i}{n_3} + 4 \frac{\sum_{i=1}^{n_4} n_i}{n_4} + 5 \frac{\sum_{i=1}^{n_5} n_i}{n_5} + 6 \frac{\sum_{i=1}^{n_6} n_i}{n_6} + 7 \frac{\sum_{i=1}^{n_7} n_i}{n_7} + 8 \frac{\sum_{i=1}^{n_8} n_i}{n_8} + 9 \frac{\sum_{i=1}^{n_9} n_i}{n_9} + 10 \frac{\sum_{i=1}^{n_{10}} n_i}{n_{10}} + 11 \frac{\sum_{i=1}^{n_{11}} n_i}{n_{11}} + 12 \frac{\sum_{i=1}^{n_{12}} n_i}{n_{12}} \right)}{78} \times 100\%$$

де 1 ... 12 – коефіцієнт складності завдання;

$n_{1...12}$ – кількість питань у завданні;

$\sum_{i=1}^{n_{1...12}} n_i$ - Кількість правильних відповідей в і-му завданні.

Рекомендується наступна відповідність між відсотковою і 12-бальною системами оцінок:

Таблиця 7.4.

Оцінка	Відсоток виконання тесту (%)		
«12-10»	100	71
«9-7»	70	51
«6-3»	50	31
«2-1»	30	0

Аналіз і статистика проведеного тестування

У результаті тестування педагог отримує відомість по групі з відсотком виконання всього тесту кожним учнем та їх оцінку за 12-бальною шкалою. Додатково він може отримати для аналізу наступні статистичні дані:

1. *Статистика по окремому учню:*

– кількість та відсоток правильних відповідей на завдання в залежності від коефіцієнта складності: кількість тестових завдань коефіцієнта складності, відсоток виконання тестових завдань коефіцієнта складності;

– протокол опитування: формулювання питання, номер або номери правильних відповідей, номер або номери обрані учнем у якості відповідей;

2. *Статистика по групі:*

– кількість та відсоток правильних відповідей на завдання в залежності від коефіцієнта складності: кількість тестових завдань коефіцієнта складності, середній відсоток виконання тестових завдань коефіцієнта складності по групі;

– середній відсоток виконання тесту загалом по групі.

3. *Статистика за кількома групами (спеціальностями):*

– кількість та відсоток правильних відповідей на завдання в залежності від коефіцієнта складності: кількість тестових завдань коефіцієнта складності, середній відсоток виконання тестових завдань коефіцієнта складності за кількома групами;

– середній відсоток виконання тесту за кількома групами.

Статистичні дані по окремим учням можуть бути використані у їх рейтинговій системі атестації.

Статистичні дані по групі, за кількома групами (спеціальностями), можуть бути використані:

- для аналізу коректності окремих завдань, якщо отриманий невеликий відсоток виконання конкретного завдання;
- для визначення або зміни коефіцієнта складності завдання;
- для аналізу змісту посібників з питань, що надаються у тестових завданнях.

Вимоги до технічного та програмного забезпечення

Мінімальні апаратні вимоги до сервера:

- процесор 2000 МГц і вище;
- вінчестер 80 Гб і вище;
- пам'ять 512 Мб і вище.

Серверна частина:

Для Linux-сумісних ОС – Apache 2.0 і вище (PHP5.0 і вище), MySQL 4.0 і вище.

Для Windows 2000 і вище – IIS5.0 і вище (ASP + PHP), MSSQL2000 і вище клієнтська частина, оболонка з підтримкою HTML 1.1.

Перевірка знань учнів на уроках спеціальних дисциплін майбутніх кваліфікованих робітників.

Плануючи річну діяльність, а також на підставі навчального плану і програм, педагог з'ясовує, чому, в якому об'ємі та послідовності навчати майбутніх кваліфікованих робітників. Його головними завданнями є вибір, застосування на уроках найбільш ефективних засобів (методів і методичних прийомів) керівництва пізнавальною і практичною діяльністю учнів у напрямі надійного засвоєння навчального матеріалу.

У системі професійно-технічної освіти питання перевірки знань знайшли відображення в інструкційних документах і положеннях, що визначають

планування і облік навчальної роботи, організацію підготовки до іспитів, внутрішній контроль за навчально-виробничим процесом ПТНЗ.

Викладання спецдисциплін спрямовується на оволодіння майбутніми кваліфікованими робітниками теоретичними основами технологій виробництва, певними видами робіт. Дидактичні особливості такого навчального матеріалу вивчені значно менше, ніж за загальноосвітніми дисциплінами.

При підготовці робітників широкого профілю, викладання спеціальних предметів має свою специфіку: замість знайомства з одним видом робіт (у крайньому випадку – з двома) педагогу слід надати відомості про всі основні види спеціальних робіт, що вимагає застосування дедуктивних методів розкриття змісту навчального матеріалу. Засвоївши загальні принципи ведення робіт, використання пристроїв і механізмів, організацію праці, загальні закономірності технологічних процесів, учні мають співвіднести їх з певними видами робіт. Під час перевірки знань звертають серйозну увагу на ступінь засвоєння учнями навчального матеріалу загально-виробничого характеру, тому, що недостатньо якісне його викладання може спричинити фрагментарне, без елементів узагальнення, засвоєння спеціального навчального матеріалу.

Вибір методів перевірки знань залежить також від особливостей навчального матеріалу, наприклад, від того, який він носить характер: теоретичний чи практичний.

У спеціальній технології теоретичний навчальний матеріал, що розкриває поняття, закономірності, причинно-наслідкові зв'язки, складає половину змісту предмета, решта його частина включає відомості суто практичного характеру (засоби виконання робіт).

Знання теоретичного навчального матеріалу можуть бути перевірені за допомогою усного опитування, перевіркою бесіди, а практичний навчальний матеріал вимагає проведення лабораторно-практичних робіт, опитування із застосуванням навчально-наочних посібників, завдань учням по роботі з контрольно-вимірювальними інструментами, деталями машин, механізмів та ін.

Елементи навчального матеріалу у спеціальних предметах істотно відрізняються за своїм складом, що вимагає певної уваги при проведенні перевірки знань. Так, у навчальний матеріал спеціальної технології при підготовці лицювальників включено не лише теоретичні та практичні відомості інструкційно-технологічного характеру (про виконання виробничих операцій і техніко-технологічних процесів), а й такі питання як: організація виробництва, безпека праці, застосування оздоблювальних матеріалів, використання машин, механізмів, естетика, економіка, нормування, гігієна праці, промислова санітарія. Включено також елементи знань загальноосвітнього характеру, головним чином, з природничо-наукових дисциплін (фізики та хімії). Всі ці відомості необхідні для виконання робіт у реальних виробничих умовах. Чимало з названих відомостей входять і до практичної навчальної частини – технології робіт.

Навчальні предмети «Матеріалознавство» і «Спеціальна технологія» присвячені вивченню навчального матеріалу теоретичного і практичного характеру (близько 40% змісту всього навчального курсу), застосування матеріалів (20%), якості, технології отримання, класифікація матеріалів, правила безпечної праці.

Усі перелічені відомості дозволяють надати учням різносторонні уявлення про характер виробництва залежно від профілізації ПТНЗ. Їх засвоєння – умова успішного формування професійних знань, бо перевірка знань надасть можливість своєчасно організувати закріплення і повторення певного навчального матеріалу. Його успішному засвоєнню сприяють реалізація міжпредметних зв'язків, розвиток умінь застосовувати отримані знання на уроках і у виробничому навчанні.

Для того, щоб виявити особливості засвоєння навчального матеріалу, доцільніше використовувати компонентний метод перевірки знань учнів по спеціальним предметам.

Зазвичай, письмові контрольні роботи, результати яких передбачають аналіз компонентним методом, включають чотири питання, що спрямовані на виявлення знань учнів у галузі складних або раніш засвоєних тем. При складанні

варіантів контрольних робіт педагог намагається охопити перевіркою більший об'єм матеріалу, який було вивчено за звітній період.

Під час використання методу компонентного аналізу утворюється диференціація всього навчального матеріалу на окремі складові частини (компоненти), здійснюється розподільний підхід до їх оцінювання. Для точного і об'єктивного аналізу відповідей заздалегідь складається еталон найбільш повної обґрунтованої відповіді на кожне з питань контрольної роботи. Він відображає проєктований результат засвоєння знань, бо еталонна відповідь розбивається на низку елементів. При оцінці якості виконання робіт за включення певного елемента у відповідь, виставляється 1 бал, у випадку її відсутності – 0. Надалі підраховується критерій засвоєння, як відсоткове співвідношення суми використовуваних у відповіді елементів до суми їх граничного значення в еталоні. Підраховані таким чином величини критеріїв характеризують ступінь засвоєння знань окремого компонента кожним учнем.

Отримані результати підлягають подальшому дослідженню з використанням порівнянь, логічного аналізу і є важливим елементом у перевірці знань учнів. Використання компонентного методу перевірки знань дозволяє отримати об'єктивні дані, які досить легко піддаються аналітичній обробці, виступають основою для порівняльного аналізу засвоєння різних тем навчального матеріалу, у результаті чого з'являється можливість детального виявлення типових помилок у знаннях учнів.

Компонентний метод доцільно застосовувати два рази на півріччя, оскільки це пов'язане із значною витратою часу педагогів на підготовку контрольних робіт, еталону відповіді, обробку отриманих результатів. Контроль знань здійснюється на кожному уроці по спеціальним дисциплінам. Основну навчально-пізнавальну роботу учнів ПТНЗ на уроках педагог організує по-різному, в залежності від характеристик навчального матеріалу, підготовленості групи, наявності навчально-наочних посібників тощо. При цьому всі методи обираються ним з метою досягнення високих результатів навчання.

Перевірку знань педагог проводить регулярно: як в процесі вивчення нового матеріалу, так і під час його закріплення, повторення, систематизації. Враховуючи результати перевірки, педагог може вносити корективи в плани нового навчального матеріалу. Виявленню знань на уроках відводиться різний навчальний час (урок, наприклад, може бути проведено з використанням лекції, бесіди, в формі лабораторно-практичних занять, дискусій тощо).

Одним з найбільш розповсюдженим типів уроків в практиці ПТНЗ є комбінований урок. Обґрунтований відбір методів навчання є необхідним для всіх основних елементів цього уроку: повторення попереднього матеріалу, вивчення нового і його закріплення. Результати перевірки знань залежать від методів організації навчально-пізнавальної діяльності учнів. Якщо повідомлення нових знань здійснюється шляхом лекції, то перевірка засвоєння навчального матеріалу проводиться за скорочений час, при цьому доцільніше було б урізноманітнити діяльність учнів з метою їх активізації.

На уроках спеціальної технології педагог може прочитати лекції, що присвячені певним технологічним процесам. У кожному окремому випадку мають бути обрані відповідні методи перевірки засвоєного матеріалу. Практикою доведено, що навчальний матеріал, який було викладено на лекції, учнями ПТНЗ сприймається погано. Тому лекції рекомендовано супроводжувати демонстрацією навчально-наочних приладь. Для більш якісного засвоєння навчального матеріалу учнями, необхідно навчити їх прийомам ефективної навчальної роботи, вони мають навчитися виділяти головний зміст, уміти коротко його сформулювати, занотувати у зошиті тощо.

Перевірка знань, особливо у фронтальній формі, дозволяє виявити типові помилки учнів, ужити відповідні заходи щодо їх подальшого запобігання. З цією метою вони проводять поглиблене пояснення важко засвоюваного навчального матеріалу.

Пояснення із застосуванням наочних приладь, є основним методом у вивченні нового матеріалу на більшості уроках спеціальної технології (наприклад у ПТНЗ будівельного профілю при вивченні способів нанесення розчинів на

поверхні, лицювання підлог з фризом, лицювання стін плиткою, вивченні перевірки якості робіт, побудови і роботи механізмів тощо).

Пояснення з використанням історичних довідок також викликає зацікавленість учнів до навчального матеріалу, активізує їх пізнавальний інтерес. Історичну довідку можна надати на початку, всередині або наприкінці пояснень, особливо у тих випадках, коли з'являються нові назви, технічні терміни. Корисно звертати увагу учнів на походження того чи іншого терміну. Цінні відомості про хід засвоєння знань учнями, рівні розумових здібностей педагог може взяти з аналізу діяльності учнів на своєму уроці.

Особливу увагу приділяють активності, зацікавленості, самостійності учнів у вирішенні завдань, у висловлюванні міркувань, вмінню аналізувати, порівнювати, узагальнювати. Часто опосередкована перевірка знань (під час бесіди з учнями, під час екскурсії, у процесі вирішення проблемних задач та ін.) є репрезентативнішою і діяльніснішою, ніж безпосередня перевірка та оцінка знань.

Перевірочна бесіда з учнями також є одним з основних методів перевірки знань. У такому випадку знання учнів можна встановити за відповідями на поставлені питання, так і безпосередньо – за активну участь у бесіді, зацікавленості, бажанню висловити власні міркування по темі. Якщо педагог проводить урок-бесіду з метою повідомлення нових знань, то перевірка їх засвоєння у поєднанні з повторенням і закріпленням отриманих знань може проводитися за допомогою виклику до дошки, відповідей з місця тощо. Урок-бесіда влучно поєднується з прийомами практичної демонстрації навчально-наочних посібників.

Засвоєнню навчального матеріалу сприяє організація діяльності учнів з використанням мережі Інтернет, довідкових, архівних, бібліотечних літературних джерел. Урок, на якому повідомлення нових знань побудоване за допомогою бесіди, є достатньо ефективним при вивченні багатьох тем спеціальних предметів. Навчальний матеріал цих предметів має практичну спрямованість, тому що процеси про які йдеться мова у повідомленнях, пов'язані з конкретними

відчутними на дотик результатами виробництва. Під час бесіди виникає контакт між учнями і педагогом, уся група зацікавлена темою бесіди, бере у ній активну участь. Педагогу рекомендується поставити перед учнями запитання, які спрямовані не лише на перевірку засвоєння ними нового навчального матеріалу, а і на встановлення рівня знань, сформованих у них раніше. Виникає необхідність залучати учнів до використання на уроках знань і набутого життєвого досвіду. На таких уроках учні самостійно доповідають, задають питання одногрупникам, знають правильну відповідь, відстоюють власну думку. Активність учасників бесіди залежить від питань, від уміння педагога заохотити групу в спілкування, впродовж якого можна вирішити багато питань по перевірці знань учнів.

Під час проблемно-пошукової бесіди учням дозволяється використовувати Інтернет, додаткову літературу, щоб самостійно накопичувати особистий багаж знань.

Вирішенню завдань навчання і виховання учнів ПТНЗ, які пов'язані з перевіркою професійних знань і умінь, значною мірою сприяє проведення уроку-бесіди із запрошенням наставників, досвідчених робітників. Запрошуючи їх на урок, педагог заздалегідь узгоджує з ним тему бесіди, яка може буде пов'язана, наприклад, з раціональними методами виконання тих або інших видів робіт, сучасними способами їх організації, використання нових пристроїв і механізмів тощо.

Оцінювання результатів проектної діяльності учнів ПТНЗ також може виступати однією з форм контролю їх навчальних досягнень. Вона надає можливість педагогу з'ясувати ступінь засвоєння ними навчального матеріалу, встановити прогалини у знаннях і уміннях, правильність (або помилковість) використання алгоритму проектної діяльності, обсягу застосування ними раціональних прийомів, способів виконання проектного завдання, правильність організації власної роботи.

Систематичне спостереження і контроль за виконанням проекту, заохочування учнів позитивною підтримкою, наголошенням на помилках і встановленням причин їх виникнення, спонукають учнів до сумлінного виконання

роботи, формують у них позитивні морально-вольові якості, такі як: самостійність, організованість, наполегливість, старанність, здібність подолання труднощів, ініціативність тощо.

Оцінка проекту має носити інтегративний характер, поєднувати оцінки усіх етапів його виконання, відбувається на підставі обраних критеріїв. Щоб усі етапи виконання учнями проектів було правильно оцінено, педагогу треба вести відповідні записи.

На організаційно-підготовчому етапі педагог оцінює вміння визначити проблему, обирати варіант проектного завдання, здійснювати його вибір при обмежених ресурсах, ступінь самостійності при розробці виробу, а також уміння розробляти альтернативний варіант.

На технологічному етапі слід оцінювати дотримання учнями технологічної та трудової дисципліни, культури праці (правильність виконання трудових прийомів і операцій, послідовність їх виконання, вміння правильно організувати робоче місце, дотримання правил безпечної праці тощо). У разі, якщо технологія роботи вимагає вміння виконувати і використовувати будь-яку технологічну документацію та графічні зображення, треба обов'язково ці вміння педагогу оцінити.

На заключному етапі педагог проходить не тільки результату роботи, але і враховування рівня самооцінки і самоаналізу результатів проектної діяльності учнями. Під час захисту творчого проекту, педагог залучає до аналізу результатів проектної діяльності інших учнів групи.

У відповідності до цих напрямів, критерії оцінювання навчальних досягнень учнів можна умовно розподілити на дві групи: критерії оцінювання виконання проекту, критерії оцінювання захисту проекту.

До критеріїв оцінювання виконання проекту відносяться:

– обсяг та повнота розробки, виконання прийнятих етапів проектування, самостійність, завершеність, готовність до сприймання іншими, матеріальне втілення проекту;

– оригінальність матеріального втілення проекту;

- якість пояснювальної записки: оформлення, відповідність стандартним вимогам, рубрикація і структура тексту, якість ескізів, схем, малюнків, якість і повнота рецензії;

- якість виробу, відповідність стандарту, оригінальність;

- уміння підтримувати порядок під час роботи;

- дотримання норм часу.

До критеріїв оцінювання захисту проекту відносять:

- аргументованість вибору теми, обґрунтованість потреби, практичне спрямування проекту і значення виконаної роботи;

- обсяг та повноту розробки, самостійність, творчість, підготовленість до прийняття проекту іншими людьми;

- аргументованість запропонованих рішень, підходів, висновків, повнота бібліографії, цитування.

Отже, критерії оцінювання проектів містять еталонні вимоги до знань, що передбачають глибину і міцність їх засвоєння, самостійність учнів, уміння застосовувати ними здобуті знання на практиці. Позначки за проект педагог, може робити на власний розсуд, але він повинен обов'язково висловити свою думку про кожен з проектів, причому таким чином, щоб учень відчув себе реалізованим, а свою роботу – затребуваною. Наявні недоліки повинні бути оголошені для того, щоб мотивувати учня до можливого доопрацювання, вдосконалення проекту.

Залежно від характеру контрольних завдань розрізняють *синтезований* (учням дається завдання, відповіді на які потребують узагальнених знань, умінь і навичок) та *ймовірний контроль* (перевірка всієї системи знань питаннями, відповіді, які віддзеркалюють цю систему).

Це традиційні методи, засоби і форми організації навчання та контролю. Пройшовши багаторічну, апробацію, вони, хоч і потребують відповідного оновлення, але ґрунтовно сприяють виникненню та удосконаленню нетрадиційних, до яких належать тестові і програмовані (комп'ютерні) методи.

Надалі розглянемо деякі найпоширеніші методики визначення складності контрольних завдань, які використовуються у ПТНЗ.

Матеріали для самоперевірки:

I. Опанування основних понять щодо форм та видів контролю навчальних досягнень учнів професійно-технічного навчального закладу.

Мета: проаналізувати основні термінологічні положення з питань організації видів та форм контролю навчальних досягнень учнів ПТНЗ.

Завдання:

1. Опрацювати методичну базу щодо існуючих видів та форм контролю навчальних досягнень учнів ПТНЗ України.

2. Підготувати відповідь на запитання та виконати наступні завдання:

– які основні форми контролю навчальних досягнень учнів використовуються у закладах ПТО?

– які їх особливості використання, існуючі переваги та недоліки?

– яку суть покладено у тлумачення понять «тест», «тестовий контроль», «рейтинговий контроль», «взаємоконтроль», «самоконтроль»?

– сформувати у власному портфоліо розділ «Результати ЗНО учнів моєї групи».

II. Розглянути основний перелік видів контролю.

Мета: сформувати відповідну термінологічну базу видів контролю навчальних досягнень учнів у ПТНЗ.

Завдання:

1. Визначитися з поняттями: «контроль», «рейтинг», «форми контролю», «види контролю», «комплексна методика контролю (на прикладі тестів)», «тематичний контроль», «поточний контроль», «періодичний контроль», «підсумковий контроль». Які з них Ви використовуєте у своїй роботі?

РОЗДІЛ 8

МЕТОДИКА ВИВЧЕННЯ СКЛАДНОСТІ КОНТРОЛЬНИХ ЗАВДАНЬ

Проблемі правильного методичного обґрунтування методики складності контрольних завдань та їх обліку при контролі присвячено значну кількість публікацій. У них відображені різноманітні аспекти проведених авторами досліджень, основними з яких є: встановлення зв'язку характеристик і параметрів виконання завдання з рівнем його складності; способи та напрями використання показників складності при оцінюванні знань і формуванні складу тестів [5].

Так, А. Алексеев [1] застосовує параметри складності завдань (питань) для визначення їх доцільності щодо включення до загальної системи тестування. При цьому використовується метод вагових коефіцієнтів питання і критерій витраченого часу на відповідь. При великій кількості питань автором пропонується методика визначення вагових коефіцієнтів, що використовує експертне оцінювання. Отримана експертно відносна міра складності кожного завдання надалі зіставляється з прийнятою шкалою їх оцінювання.

С. Дуплик [2] зазначає, що моделі тестів, з урахуванням складності завдань, дозволяють більш адекватно підійти до оцінки знань. Він розглядає облік складності у різних моделях тестів: класичної моделі зі зростаючою складністю, моделі з урахуванням часу відповіді на завдання, адаптивної моделі, різних варіантів розвитку моделей та їх комбінації, а також моделях, заснованих на поділі завдань за рівнями засвоєння і використанні нечіткої математики. Зазначено, що для відносно простих моделей основним недоліком є практична неможливість забезпечення рівних за складністю вибірок завдань, висунутих до кожного респондента. Слід зазначити, що використання складніших моделей вимагає виконання низки умов, пов'язаних з оптимальною кількістю завдань, розподілом завдань за рівнями складності та ін.

В. Ким [3] описує застосування сучасної теорії тестування Item Response Theory (IRT), що є частиною більш загальної теорії латентно-структурного

аналізу, яка розглядає властивості особистості, недоступні для прямого спостереження. У роботі показано, що аналіз результатів тестування дозволяє визначати складність завдань тесту і на її основі проводити його оптимізацію. В цілому методика IRT вимагає застосування досить складного математичного апарату.

М. Бондаренко [14] описує технологію оцінювання тестових завдань, а також розподіл завдань різних типів за рівнями складності на основі результатів попереднього тестування. Для розподілу тестових завдань за рівнями складності авторами пропонується модифікація сучасної теорії тестування IRT, яка полягає у використанні безперервної системи оцінювання знань на основі сукупності одно-, дво- і трипараметричних моделей.

С. Раков [12] розробив алгоритм коригування балів учасників тестування, які набрали однаков у кількість балів. Коригування засноване на обліку складності завдань як закритої, так і відкритої форми. У роботі апріорі приймається відоме значення складності кожного завдання.

Розглянуті вище наукові джерела досліджують проблему оцінки складності завдань у загальному вигляді без урахування типу тестових завдань. Як показують попередні дослідження, для тестових завдань певного типу можливе спрощення методик оцінки їх складності, а також підвищення достовірності такої оцінки, яка підвищить економічність процесу підготовки тестового контролю.

Одним з критеріїв складності навчального завдання є кількість досліджуваних об'єктів. У фізиці, наприклад, у якості об'єктів дослідження виступають окремі тіла або їх системи, стан яких змінюється в результаті взаємодії з іншими тілами під дією тих чи інших сил [1]. Тобто, складність завдання можна оцінити за кількістю взаємодіючих тіл і кількістю діючих на них сил. В інформатиці основними об'єктами вивчення є інформаційні об'єкти, моделі, процеси. Саме кількість таких об'єктів і характер взаємозв'язку між ними можна покласти в основу кількісної оцінки рівня складності навчально-пізнавальної задачі, яку планується включити до контрольньо-вимірювальних

матеріалів для оцінювання з усіх дисциплін навчальних досягнень учнів у ПТНЗ.

Включаючи в процедуру оцінки навчальних досягнень учнів задачі різного ступеня складності, можна більш точніше оцінити рівень засвоєння ними навчального матеріалу [10]. Крім того, коли учень заздалегідь знає рівень складності кожної задачі, включеної до тестових завдань, він може самостійно обрати для себе ті з них, вирішення яких дозволить йому набрати потрібну кількість балів. Це важливий аспект індивідуалізації навчання в умовах застосування бально-рейтингової та кредитно-модульної систем.

Однакові завдання можуть мати різний рівень складності залежно від чинників: чи включена вона до контрольних-вимірних матеріалів для поточного контролю або для оцінки рівня залишкових знань; матеріал пройдено і закріплено в повному обсязі на аудиторних заняттях або винесено на самостійне вивчення тощо [11]. Що стосується підготовки майбутніх кваліфікованих робітників, то знання методики оцінки рівня складності навчальних завдань важливо для них не тільки з позицій досягнення власне навчальних цілей, але і з професійної точки зору, оскільки це допоможе надалі цілеспрямовано розробляти контрольні-вимірні матеріали для оцінки досягнень учнів [13].

Для розрахунку складності стосовно кожної групи факторів враховують наступні положення:

- технічна складність дорівнює кількості дій, яка пов'язана з числом формул для кожного об'єкта (стану), що фіксуються учнем при вирішенні завдання;

- когнітивна складність при наявності у завданні одного фактора дорівнює його ваговому коефіцієнту. При наявності у завданні декількох факторів когнітивна складність визначається за ваговим коефіцієнтом фактора з найбільшим номером. Виняток становить III-й фактор складності: при його наявності він вносить внесок до когнітивної складності, враховуючись як

додаток одиниці, якщо вищий фактор завдання має номер 4 та нижче; в іншому випадку його вага у складності не враховується;

– додаткова складність при наявності у завданні одного фактора (змінюваного коефіцієнта) дорівнює ваговому коефіцієнту цього фактора (змінюваного коефіцієнта). При наявності у завданні декількох факторів (змінюваних коефіцієнтів) додаткова складність визначається як сума ваги цих факторів (змінюваних коефіцієнтів).

Інтегральний показник складності завдання обраховується як лінійна комбінація факторів при підсумку трьох груп складності – технічної, когнітивної та додаткової (з урахуванням змінюваних коефіцієнтів у останньої).

Основним критерієм ефективності технології оцінки складності навчальних завдань є висока кореляція отриманих значень апріорної складності завдань. Має місце висока за значенням кореляція між складністю та статистичною похибкою. Фактори складності мають якість достатності, тобто відображають основні змістовні особливості навчальних завдань. Технологія оцінки складності з урахуванням вагових коефіцієнтів виділених факторів дозволяє апріорі з високою достовірністю прогнозувати ймовірність виконання завдання учнями, що забезпечує побудову вимірювальних матеріалів з наперед заданими характеристиками. Крім того, спостерігається тимчасова стійкість результатів, що свідчить про те, що вони носять не випадковий або приватний характер, і що запропоновані підходи та алгоритм оцінювання складності являють собою встановлену наукову істину.

При розробці тесту слід враховувати форму завдання і його складність, на який учень повинен відповісти.

У результаті тестування педагог отримує відомість по групі з відсотком виконання всього тесту кожним учнем і оцінку за 12-бальною шкалою.

Педагог також може отримати додатково для аналізу наступні статистичні дані:

1. *Статистику по окремому учню:*

– кількість та відсоток правильних відповідей на завдання в залежності від коефіцієнта складності: кількість тестових завдань даного коефіцієнта складності, відсоток виконання тестових завдань даного коефіцієнта складності;

– протокол опитування: формулювання питання, номер або номери правильних відповідей або обрані учнем у якості відповідей;

2. Статистику по групі:

– кількість та відсоток правильних відповідей на завдання в залежності від коефіцієнта складності: кількість тестових завдань даного коефіцієнта складності, середній відсоток виконання тестових завдань даного коефіцієнта складності по групі;

– середній відсоток виконання тесту по групі.

3. Статистику за кількома групами:

– кількість та відсоток правильних відповідей на завдання в залежності від коефіцієнта складності: кількість тестових завдань даного коефіцієнта складності, середній відсоток виконання тестових завдань даного коефіцієнта складності за кількома групами;

– середній відсоток виконання тесту за кількома групами.

Статистичні результати по окрему учню можуть бути використані у рейтинговій системі їх атестації [15].

У свою чергу, статистичні дані по групі, за кількома групами можуть бути використані:

– для аналізу коректності окремих завдань, якщо отримано невеликий відсоток виконання конкретного завдання;

– для визначення або зміни коефіцієнта складності завдання;

– для аналізу змісту посібників з питань, що задаються у тестових завданнях.

Для контролю засвоєння інформації на рівні відтворення найбільш доцільно використовувати тести з відновлюваними фрагментами (ТВФ), які є розвитком тестів закритого типу [6]. Особливістю ТВФ є те, що в якості реакції

комп'ютерної програми при виборі вірного варіанта (з безлічі пред'явлених) візуально відновлюється частина інформації (відповідна вибраному варіанту), яка використовується респондентом у подальшій навчальній діяльності для формулювання відповіді [7].

При оцінюванні знань доцільно виокремити дві процедури: процедуру оцінювання обсягу засвоєного учнем навчального матеріалу і процедуру оцінювання проведеної учнем навчальної діяльності.

При використанні ТВФ оцінювання обсягу засвоєного матеріалу проводиться на підставі коефіцієнта засвоєння K_y [7], що визначається таким чином:

$$K_y = \frac{\sum_{i=1}^N k_{y,i}}{\sum_{i=1}^{i_{\max}} k_{y,i \max}}, \quad (2)$$

де $k_{y,i}$ – коефіцієнт засвоєння матеріалу i -го завдання виявлений респондентом; $k_{y,i \max}$ – максимальний коефіцієнт засвоєння матеріалу i -го завдання; N – кількість завдань в тесті.

Коефіцієнт засвоєння матеріалу i -го завдання, що входить до виразу (3) визначається за співвідношенням:

$$k_{y,i} = \frac{\sum_{v,i}^{k_{v,i}} k_{d,j} I_j}{k}, \quad (3)$$

де $k_{v,i}$ – кількість відновлюваних фрагментів у i -му завданні; $k_{d,j}$ – коефіцієнт достовірності вибору j -го відновлюваного фрагменту; I_j – індикатор j -го відновлюваного фрагменту.

Коефіцієнт достовірності $k_{d,j}$ – враховує можливість вгадування (випадковий вибір) при виборі словосполучення, відповідного j -му відновлюваному фрагменту, і його значення завжди менше 1 [8]. Сенс використання коефіцієнта

достовірності полягає в тому, що в міру обмеженості кількості варіантів для вибору, вірний варіант міг бути обраний випадковим чином (шляхом вгадування). Індикатор $I_j = 1$, якщо при виконанні завдання j -ий фрагмент завдання був відновлений, і $I_j = 0$, якщо – не відновлено. При всіх відновлених фрагментах (з урахуванням того, що $k_{d,j} < 1$, а значить, $\square k_{d,j} \square k_{v,i}$) максимальний коефіцієнт засвоєння з виразу (4) дорівнює

$$k_{y,i \max} = \frac{\sum_{j=1}^{k_{v,i}} k_{d,j}}{k_{v,i}} < 1. \quad (4)$$

Таким чином, значення коефіцієнта (1) відображає обсяг знань, засвоєний респондентом, і враховує можливість вгадування при виборі варіантів. Коефіцієнт засвоєння змінюється в діапазоні $K_{ys} \leq K_y \leq 1$, де K_{ys} – значення коефіцієнта засвоєння, певний при випадковому виборі варіанту відповідей (для різних тестів, використовуваних у навчальній практиці, середнє значення коефіцієнта змінюється в інтервалі $0,39 \leq K_{ys} \leq 0,45$ [7; 9]). Зіставлення коефіцієнта засвоєння зі шкалою оцінювання обговорюється [7]. Проте така оцінка враховує тільки обсяг засвоєного матеріалу і не відображає зусиль респондента у проведенні навчальної діяльності. Це пов'язано з тим, що в загальному випадку кожне завдання має свою складність при розумінні та виконанні. Визначення складності завдання при оцінюванні навчальних досягнень дозволить підвищити об'єктивність оцінки і посилить її стимулюючий ефект.

Як видно з виразу (3), коефіцієнт оцінювання враховує обсяг засвоєного матеріалу тесту і одночасно збільшує при оцінюванні «вагу» складних завдань, що містять більшу кількість відновлюваних фрагментів. Значення коефіцієнта оцінювання виявлених знань змінюється в інтервалі $0,392 \leq K_1 \leq 0,452$

Як впливає з виразів (4) і (5), верхні і нижні значення коефіцієнта оцінювання K_{oz} і коефіцієнта засвоєння матеріалів тесту K_y практично рівні. це дозволяє для оцінки навчальних досягнень з використанням коефіцієнта оцінювання застосувати однаково методику, що і при використанні коефіцієнта засвоєння [7]. Час виконання i -го завдання виражаємо у вигляді добутку $k_{v,i} t_{1,i}$, де $t_{1,i}$ – відображає середні витрати часу на вибір одного відновлюваного фрагмента в i -му завданні, тобто складність цього вибору. Тоді для обліку структурної складності, змістовної складності та обсягу виявлених знань може бути запропонований узагальнюючий коефіцієнт оцінювання K_{oz} , який визначається за співвідношенням:

$$K_{oz} = \frac{\sum_{i=1}^N k_{v,i} t_{1,i} k_{y,i}}{\sum_{i=1}^N k_{v,i} t_{1,i} k_{y,i \max}}. \quad (6)$$

Розрахунки, проведені для різних тестів, показують, що значення коефіцієнта змінюються в інтервалі $K_1 \leq K_{oz} \leq 1$. Коефіцієнт K_1 , встановлений за умови випадкового вибору варіантів відповіді, приймає ті ж значення, що і у виразі (6). Це дозволяє для оцінки навчальних досягнень з використанням узагальнюючого коефіцієнта оцінювання K_{oz} застосувати ту ж методику, що і при використанні коефіцієнта засвоєння [7].

Аналіз наукових джерел [6-9] показав, що якщо при оцінюванні результатів тестування прийняти за основу значення коефіцієнта засвоєння, то використання узагальнюючого коефіцієнта оцінювання K_{oz} призводить до зменшення оцінки в 65% випадків, у інших – до збільшення.

При необхідності виставлену за результатами контролю позначку коректують з урахуванням коефіцієнта організаційної складності K_{oc} .

Отже, при контролі засвоєння матеріалу з використанням тестів з відновлюваними фрагментами складність їх виконання структурно складається з трьох компонентів: організаційної, структурної та змістовної складності. Коефіцієнт оцінювання структурної складності тестових завдань одночасно враховує обсяг засвоєного матеріалу майбутніми кваліфікованими робітниками. Використання коефіцієнта оцінювання та узагальнюючого коефіцієнта оцінювання дозволяє диференціювати зусилля учнів ПТНЗ у процесі засвоєння навчального матеріалу на рівні відтворення, зокрема тестового.

Література:

1. Алексеев А.Н. Дистанционное обучение инженерным специальностям: монография / А. Н. Алексеев. – Сумы : ИТД «Университетская книга», 2005. – 333 с.
2. Дуплик С. В. Модели педагогического тестирования [Электронный ресурс] / С. В. Дуплик // Казанский Государственный Технический университет им. А.Н. Туполева. — Режим доступа ресурсу: <http://www.dupliksv.hut.ru/pauk/papers/testmodel.html>.
3. Ким В. С. Тестирование учебных достижений: монография / В.С. Ким. – Уссурийск : Издательство УГПИ, 2007. – 214 с.
4. Кротов В.М. К вопросу о сложности (трудности) физических задач / В.М. Кротов // Фізика: проблеми викладання. – 1999. – № 3. – С. 69-74.
5. Наймушина О. Э. Технология многофакторной оценки сложности учебных заданий по физике: автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата педагогических наук : 13.00.02 – теория и методика обучения и воспитания (физика, уровень общего образования) / О. Наймушина ; Уральский государственный педагогический университет ; науч. рук. Б. Е. Стариченко. – Екатеринбург, 2010. – 22 с.
6. Петков А.А. Педагогические возможности тестов с восстанавливаемыми фрагментами [Электронный ресурс] / А. А. Петков // Інформаційні технології і засоби навчання. – 2013. – Том 36. – № 4. – С. 917.

Режим доступу ресурсу:
<http://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/876/649>.

7. Петков О.О. Оцінка рівня засвоєння термінологічної системи обмеженої галузі знань [Електронний ресурс] / О. О. Петков // Інформаційні технології і засоби навчання. – 2012. – № 4 (30). – Режим доступу ресурсу : <http://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/705/526>.

8. Петков А.А. Учет достоверности тестового контроля знаний / А.А. Петков, М.А. Петкова // Професійна освіта: теорія і практика. – 2004. – № 1–2 (19–20). – С. 46–49.

9. Петков О. О. Діагностичні характеристики комп'ютерних тестів, які формуються за методом відновлюваних фрагментів [Електронний ресурс] / О. О. Петков // Інформаційні технології і засоби навчання. – 2013. – № 1 (33). – Режим доступу ресурсу: <http://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/download/779/582>.

10. Прокопьева Н.В. Современные средства оценивания результатов обучения [Електронний ресурс] / Н.В.Прокопьева. – Режим доступу ресурсу : <http://tmpf.kspu.ru/ssoro.htm>.

11. Ракитина Е.А. Инновационный подход к изучению темы «Алгоритмизация и программирование» / Е.А. Ракитина. – М. : ИНФО, 2008. – Информатика в шк. / ИНФО. – Прил. к журн. «Информатика и образование». – 2008. – № 3. – 112 с.

12. Раков С.А. Алгоритм корректировки тестовых баллов на основе анализа сложности заданий / С. А. Раков, М. С. Мазорчук, Е. О. Бондаренко // Інформаційні технології в освіті. – 2013. – № 16. – С. 49–56.

13. Степанов А.Н. Информатика: учебник для вузов / А.Н. Степанов. – СПб.: Питер, 2005. – 684 с.

14. Технология оценивания тестов в зависимости от типа и уровня сложности тестовых заданий на основе интегрированной модели [Электронный ресурс] / [М. Бондаренко, В. Семенец, Н. Белоус, и др.]. — Режим доступа ресурсу: <http://efunds.com.ua/blog/THEA2/58.html>.

15. Тюрин Ю.Н., Макаров А.А. Статистический анализ данных на компьютере / Под ред. В.Э. Фигурнова. – М.: ИНФРА-М, 1998. – 348 с.

Матеріали для самоперевірки:

I. Визначити основні складові комплексної методики визначення складності контрольних завдань учнів професійно-технічного навчального закладу.

Мета: проаналізувати методику визначення складності контрольних знань учнів ПТНЗ.

Завдання:

1. Опрацювати основні напрями визначення складності контрольних завдань, етапи та підрахунки їх результатів.

2. Підготувати відповідь на запитання та виконати завдання:

– які етапи визначення складності контрольних завдань у закладах ПТО?

– які їх особливості, недоліки та переваги?

– яку суть покладено у тлумачення понять «складність», «складність контрольних завдань», «контрольна робота», «контрольний тест», «рівень сформованості загальноосвітньої компетентності»?

– сформувати у власному портфоліо розділ «Складові успішності учнів ПТНЗ».

II. Розглянути основні вимоги до організації методики контролю.

Мета: сформувати відповідну термінологічну базу щодо організації методики контролю навчальних досягнень учнів у ПТНЗ.

Завдання:

1. Визначитись зі статистичними результатами перевірки контрольних завдань учнів ПТНЗ на прикладі розроблених тестів. Визначити основні параметри оцінювання і підрахунку результатів тестування.

2. Сформулювати у власному термінологічному словнику перелік основних ключових компетентностей

РОЗДІЛ 9

РОЗРОБЛЕННЯ ТЕСТОВОГО КОНТРОЛЮ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Ефективність контрольної діяльності в навчанні залежить від адекватного вибору видів, форм та методів контролю. Подальше удосконалення його системи може відбуватися, щонайменше, у двох напрямках: об'єктивізації та гуманізації. Об'єктивізація контролю означає зменшення його суб'єктивності, зведення до мінімуму ролі другорядних, випадкових чинників, перетворення на ефективний інструмент отримання зворотного зв'язку про результативність діяльності, а гуманізація - передбачає створення такої системи оцінювання, яка б не травмувала психіку учнів. У межах розвитку першого напряму, як засвідчує світовий досвід, найефективнішим є тестовий контроль. Водночас його застосування має низку проблем, серед яких - питання, пов'язані з дотриманням певних вимог до складання тестів, визначення часу на їх виконання, перевірка якості тестових завдань тощо.

Загальнодидактичним аспектам тестування присвячені чисельні накові праці, зокрема І. Булаха, Е. Михайличева, М. Челишкової та ін. Теоретичні і методичні аспекти застосування тестового контролю у професійно-технічній освіті представлено в роботах П. Лузана, В. Манька, І. Мосі та ін. Загальною тенденцією названих досліджень є обґрунтування видів та форм тестового контролю. Разом з цим, недостатньо дослідженими залишаються такі аспекти дидактичного тестування, як проектування цього контролю та експертна оцінка тестів.

У педагогічній літературі під дидактичним (педагогічним) тестом розуміють підготовлений згідно із певними вимогами комплекс стандартизованих завдань, що дають змогу виявити в учасників тестування компетентностей, які піддаються певному оцінюванню за заздалегідь встановленими критеріями. Отже, використання тестових завдань дає

можливість більш об'єктивно оцінити навчальні досягнення учнів саме з позицій компетентнісного підходу.

Однак для розробки професійно грамотних дидактичних тестів необхідно дотримуватись певних вимог до їх створення та аналізу, наприклад, складання специфікації тесту, експертиза тестових матеріалів, розрахунок оптимального часу на виконання завдань тощо. У впровадженні тестового контролю не слід забувати також про перевірку якості тестів як загалом, так і окремих тестових завдань. Тому необхідно не тільки перевіряти тести на валідність та надійність, а також розраховувати коефіцієнти складності і дискримінативності тестових завдань.

Отже, одним із конкретних шляхів вдосконалення контрольної діяльності може бути створення алгоритму перевірки якості тестових завдань, які використовуються педагогами для виявлення в учнів необхідних компетентностей.

Якщо розпочинати конструювання тесту зі створення завдань, тест скоріше за все буде вузькоспрямованим. Без попереднього плану деякі теми предмету, що вивчається, можуть зайняти занадто багато місця, тоді як інші залишаться неохопленими. Отже, починати треба з навчальних цілей – що учні мають знати та вміти, що саме необхідно перевіряти. Це дозволить педагогу розробити зміст тесту. Необхідно вирішити питання про те, які результати учнів необхідно оцінити за допомогою тесту, на основі яких ключових напрямів у змісті дисципліни можна оцінити отримані учнями знання. Це можна зробити за допомогою операціоналізації (конкретизації) навчальних цілей.

Для діагностичної постановки цілей, що характеризуються точністю, визначеністю, вимірюваністю, актуальною є класифікація цілей за структурою освітньої підготовки, яка визначає безпосередній рівень конструювання цілей тесту педагогом. Зокрема, означена класифікація включає наступні ієрархічні рівні:

- глобальні – загальнодержавні цілі освіти;

- етапні – цілі етапів і профілів освітньої підготовки, конкретних навчальних закладів;
- оперативні – безпосередньо навчальні цілі, тобто цілі навчальних курсів, дисциплін, предметів, розділів, тем, занять.

При конструюванні тестів цілепокладання здійснюється педагогами на оперативному рівні, водночас навчальні цілі потребують конкретизації, що передбачає визначення таких їх рівнів:

1. Загальні – опис основних передбачуваних навчальних результатів на визначеному етапі навчання й освітньої підготовки (загальна навчальна ціль дисципліни, теми, заняття).

2. Орієнтовні – перелік усіх можливих результатів навчальної діяльності (умінь), що досягаються в процесі навчання, які можна розбити на типи (зокрема, застосовуючи певну таксономію навчальних цілей) або розташувати в послідовності, що наближує до досягнення загальної мети.

3. Конкретні – докладний опис результатів навчальної діяльності, засобів і способів її досягнення, контролю і необхідних норм. Як зазначає В. Беспалько, переведення всіх орієнтовних навчальних цілей у конкретизовані не завжди доцільне [1, с. 29].

При проектуванні навчальних цілей ієрархію їх можна схематично подати як «дерево цілей», де верхівкою є загальна ціль, яка розгалужується на орієнтовні, а ті, відповідно, на конкретні цілі.

Розробнику тесту необхідно обрати таксономію (класифікацію) цілей для їх конкретизації. Розглянемо класифікацію цілей на основі рівневого системного підходу до опису досягнень учнів (В. Беспалько та ін.). Такий підхід дозволяє згрупувати результати навчання залежно від рівнів навчальної діяльності (табл. 9.1).

Класифікація навчальних цілей

Рівень засвоєння навчального матеріалу	Вимоги до досягнень (рівня підготовки) учнів	Формулювання вимог у термінах зовнішньої діяльності
1. Відтворення знань	Знати термінологію, специфічні факти (дати, події, імена людей тощо), категорії, критерії, методи, принципи, закони, теорії тощо	Давати визначення, називати, формулювати, описувати, встановлювати відповідність (між терміном та визначенням), показувати (знаходити), переказувати, перераховувати (особливості), обирати тощо
2. Розуміння та застосування у знайомій ситуації	Розуміти факти, закони, принципи, критерії, теорії; розуміти прочитаний текст. Застосовувати знання для пояснення, порівняння, для рішення кількісних та якісних задач: правильно застосовувати методи, алгоритми, процедури; будувати графіки, діаграми, таблиці тощо	Пояснювати, співвідносити, характеризувати (наводити характеристики), порівнювати, встановлювати (відмінності, залежності, причини), визначати суттєві ознаки, розраховувати (визначати за формулами чи алгоритмом), вирішувати, складати щось за готовою схемою, виконувати відповідно до правил, демонструвати, вимірювати, продовжувати / завершувати (речення), вставляти пропущені слова (букви) тощо
3. Застосування знань у змінній чи незнайомій ситуації	Інтегрувати знання з різних розділів для вирішення різних проблем, аналізувати, узагальнювати, оцінювати, конструювати, планувати діяльність, експеримент	Складати усну чи письмову відповідь на проблемне запитання, написати твір, проводити дослідження, формулювати гіпотезу (висновки), обґрунтовувати свою точку зору чи точку зору автора, передбачати наслідки, відрізняти факти від думок (суджень), факти від гіпотез, висновки від положень, аналізувати інформацію, знаходити помилку, вказувати судження, власну думку, давати судження про відповідність висновків і фактів, давати відгук чи рецензію, вказувати судження про значення (роль) ідей, про точність (вимірів), вказувати судження про якість (точність, ефективність, економічність)

		зробленого, про обраний спосіб вирішення чи застосовані методи, будувати модель (змінювати модель), реконструювати, скласти план експерименту, розповіді, розв'язку, змінити план тощо
--	--	--

Орієнтація на зовнішні сторони діяльності тих, хто навчається, при визначенні результатів навчання має декілька позитивних моментів. Зокрема, значно підвищується технологічність опису цілей, що дозволяє коректно переходити до діагностування ступеня їх досягнення.

З врахуванням вищезазначеного загальна технологія підготовки тестів може включати наступні основні кроки.

1. Визначення змісту тесту у вигляді переліку вмій (результатів навчання, що перевіряються).
2. Створення системи тестових завдань, що дозволяє перевірити та оцінити наявність умінь.
3. Комплектування тестів для конкретних видів перевірки відповідно до їх дидактичної мети та часу, передбаченого на їх проведення.
4. Експертна та дослідна перевірка якості складених тестів та їх наступне доопрацювання.

Зміст тесту має визначатися рівнями засвоєння навчального матеріалу з дисципліни (табл. 9. 1). При вивченні будь-якої навчальної дисципліни є дуже важливі теми, без знання яких неможливе засвоєння більш складного матеріалу у процесі навчання, або які знадобляться при роботі за спеціальністю. Важливість певних розділів курсу можна врахувати, якщо збільшити частку питань за цими розділами у загальній кількості питань. Проте найважливіші розділи не завжди містять більшість матеріалу. Отже, необхідно проаналізувати зміст завдань з позиції рівної представленості у тесті різних навчальних тем, понять тощо. Тест не має бути перевантажений другорядними термінами, неіснуючими деталями з акцентом на механічну пам'ять. Завдання тесту мають

бути сформульовані чітко, коротко і однозначно, щоб усі учні розуміли зміст того, про що в них запитують. Важливо відстежити, щоб жодне завдання тесту не змогло бути підказкою для відповіді на інше. Вирішити усі ці завдання допомагає створення специфікації тесту.

Специфікація тесту – це фіксація структури, змісту перевірки, і відсоткового співвідношення завдань у тесті, що може бути представлена у розгорнутій або короткій формі. У розгорнутій формі вона включає: мету створення тесту, обґрунтування вибору підходу до його створення, опис можливих галузей застосування тесту; перелік нормативних документів (базисних програм, вимог до рівня підготовки учнів тощо), що застосовуються при плануванні змісту тесту; опис загальної структури тесту, що включає перелік субтестів (якщо вони є) з зазначенням підходів до їх розробки; кількість завдань різної форми з зазначенням кількості відповідей до закритих завдань, загальну кількість завдань у тесті; кількість паралельних варіантів тесту чи посилання на кластер, яке містить кількість і номери завдань кластера; вагу кожного завдання, рекомендовану автором тесту; рекомендований час виконання тесту, у тому числі на кожний субтест, середній час виконання завдання з урахуванням специфіки форми; співвідношення завдань за різними розділами та видами навчальної діяльності учнів; рекомендації щодо контингенту учнів для апробації тесту; охоплення вимог стандартів (для атестаційних тестів); перелік вимог, що не увійшли до тесту (для атестаційних тестів); рекомендовану автором стратегію розташування завдань у тесті.

Один з найпоширеніших підходів до створення короткої специфікації ґрунтується на співвідношенні системи знань та умінь з відсотковим розподілом завдань за різними розділами чи різними змістовими лініями дисципліни (табл. 9.2). До переліку знань та вмінь включені:

- А – знання понять, визначень, термінів;
- В – знання законів та формул;
- С – вміння застосовувати закони і формули для рішення задач;
- Д – вміння інтерпретувати результати за допомогою графіків і схем;

Е – вміння робити оцінні судження.

Таблиця 9.2

Коротка специфікація тесту

Заплановані до перевірки знання та вміння	Змістовні розділи дисципліни				Загальне число за кожним пунктом
	1 (20%)	2 (10%)	3 (30%)	4 (40%)	
1. А (10%)	1	1	2	2	6
2. В (20%)	2	1	4	5	12
3. С (30%)	4	2	5	7	18
4. D (30%)	4	2	5	7	18
5. Е (10%)	1	-	2	3	6
Усього	12	6	18	24	60

Пропорції між складовими переліку знань та вмінь, що наведені у табл. 9.2, встановлені умовно, оскільки і цей перелік є гіпотетичним. Реальний перелік знань та вмінь з конкретної дисципліни складається при плануванні змісту тесту. У процесі специфікації необхідно встановити пропорції між його складовими, спираючись на навчальну програму і загальновизнані акценти, які роблять педагоги у навчальному процесі.

Конструювання тесту може відбуватися шляхом вибору з наявної бази різноманітних за форматом (або однакових – для поточного тестування) тестових завдань відповідно до таблиці специфікації. Проте, така база не завжди існує, тому кожний викладач може виступати автором, тобто розробником тестових завдань.

Однією з найпоширеніших проблем, яка постає перед педагогом при конструюванні тесту, є вибір типів тестових завдань. Передусім, вибір типу тестових завдань визначається характером структурних компонентів умінь, що є об'єктом контролю. Якщо скористатися вище розглянутим переліком знань та умінь, то відповідно до кожної категорії можна встановити оптимальні типи тестових завдань (наприклад, до А – закриті тестові завдання, а до Е – відкриті тестові завдання).

Закриті завдання (з наданими відповідями) доцільно використовувати, якщо: наявний перелік відповідей визначає та обмежує коло об'єктів, які повинні аналізуватись при підготовці відповіді; учень безумовно знає назви об'єктів, складових частин або властивостей, що наведені в переліку можливих відповідей; наведені відповіді є природною складовою частиною змісту завдань, без наявності яких він не має сенсу.

При виборі типів тестових завдань варто враховувати їх переваги та недоліки. Так, дихотомічні тестові завдання – найбільш прості при їх складанні та автоматизації перевірки робіт учнів, проте їх недолік – легкість вгадування правильної відповіді. Закриті тестові завдання з множинним вибором просто автоматизуються, порівняно прості для зіставлення. Завдяки можливості включення трьох і більше варіантів відповіді значно зменшується імовірність вгадування правильної відповіді. Закриті тестові завдання на відповідність мають такі ж переваги.

Відкриті тестові завдання на коротку однозначну відповідь (зокрема, тести-задачі) дають можливість при невеликій затраті часу педагога інтенсифікувати роботу учнів, водночас відповідь не надає йому уяви про помилки, яких припускаються учні в процесі вирішення цих задач.

При вирішенні питань щодо довжини тесту та часу на його виконання, доцільно зважувати на те, що, як правило, максимальна кількістю тестових завдань не перевищує 60-80, оскільки час тестування обирають у межах 1,5-2 год., а на виконання одного завдання відводиться у середньому не більше 2 хв. На практиці найчастіше застосовують від 30 до 50 завдань для одного білету.

Часові показники можуть змінюватися залежно від того, який статус надається тестуванню. Якщо мова йде про поточний контроль, то і час, і кількість відповідей можуть бути суттєво зменшені. Якщо тесту надається статус екзамену, то і кількість питань, і час для відповідей мають бути збільшені.

Як відомо, тест будь-якого рівня засвоєння містить інструкцію, завдання і еталон. У інструкції для учнів необхідно повідомити про всі особливості,

пов'язані з цілями, контролем та оцінюванням, особливостями композиції тесту, формою відповідей тощо. Якщо у певних випадках учень стимулюється додатковими балами або штрафується за затримки відповідей, за несанкціоновану поведінку, про це також треба попередити.

У процесі створення та композиції тестових завдань необхідно розробити форму фіксації відповідей. Головною вимогою до такої форми є зручність для того, хто тестується. Бажано, щоб форма відповідей була зручною і для перевірки діагностом, проте при виникненні суперечностей пріоритет обов'язково має належати зручності для того, хто відповідає на тест.

У контексті забезпечення якості тестів узагальнимо вимоги до тестових завдань:

- приналежність до предметної сфери (предметна чистота) – зміст має бути добре впорядкований, систематизований за обсягом інформації, рівнем засвоєння, структурою знань;
- стислість тестового завдання – зміст має бути обмеженим 7+2 порціями інформації (обсяг короткочасної пам'яті), формулювання змісту завдання повинно забезпечувати його засвоєння учнем після першого читання;
- ясність і чіткість – тестове завдання конструюється завжди у вигляді ствердження, на перше місце виноситься ядро визначення поняття в природній будові мови;
- коректність – у змісті завдання не повинно бути суперечливих стверджень;
- стислість за часом.

Отже, розроблення дидактичних тестів є певною технологією, що вимагає таких основних кроків, як постановка діагностичних навчальних цілей, планування змісту тесту та здійснення його специфікації, відповідний вибір типів тестових завдань, визначення довжини тесту та часу на його виконання, створення тестових завдань.

Література:

1. Беспалько В.П. Слагаемые педагогической технологии / В.П. Беспалько. – М. : Педагогика, 1989. – С. 29 – 94.
2. Булах І.Є., Мруга М.Р. Створюємо якісний тест : навч. посіб. / І.Є. Булах, М.Р. Мруга – К. : Майстер-клас, 2006. – 160 с.
3. Манько В.М. Теоретико-методологічні аспекти оцінювання якості підготовки кваліфікованих робітників / В.М.Манько // Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти. Професійна педагогіка. – К.: Вид-во ІПТО України, 2013. – Вип. 5. – С. 25-32.
4. Методика підготовки та проведення тестового контролю успішності навчання майбутніх кваліфікованих робітників (методичні рекомендації для педагогічних працівників професійно-технічних навчальних закладів) / П.Г. Лузан, В.М. Манько, І.А. Мося, М. М. Шимановський. – К.: Інститут професійно-технічної освіти НАПН України, 2012. – 68 с.
5. Михайлычев Е.А. Дидактическая тестология / Е.А. Мизайлычев. – М. : Народное образование, 2001. – 432 с.
6. Чельшкова М.Б. Теория и практика конструирования педагогических тестов : учебное пособие / М.Б. Чельшкова. – М. : Логос, 2002. – 432 с.

Матеріали для самоперевірки:

I. Опанування основних аспектів методики тестового контролю навчальних досягнень учнів професійно-технічного навчального закладу.

Мета: проаналізувати основні вимоги до методики розроблення тестового контролю результатів навчання учнів ПТНЗ.

Завдання:

1. Опрацювати методику тестового контролю.

2. Підготувати відповідь на запитання та виконати завдання:

– які особливості тестового контролю результатів навчання учнів ПТНЗ?

– яку суть покладено у тлумачення понять «тестовий контроль», «специфікація тесту» «конструктор тесту»? У чому їх подібність та відмінність?

II. Розглянути основні терміни, які зустрічаються у методиці тестового контролю.

Мета: сформулювати відповідну базу щодо ефективної організації тестового контролю учнів у ПТНЗ.

Завдання:

1. Визначитись з поняттями згідно нормативно-законодавчих документів: «тестування», «комплектування тестів», «експертна перевірка тестів», «зовнішнє незалежне оцінювання».

2. Розробити власні тести для використання у роботі під час уроків.

РОЗДІЛ 10

РЕЙТИНГОВЕ ОЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ УЧНІВ

Постійні зміни на ринку праці вимагають модернізації вітчизняної системи професійної освіти в напрямі забезпечення її більшої гнучкості, варіативності, спрямованості на кінцевий результат – розвиток професійних компетентностей учнів і слухачів. Традиційна система навчання не відповідає цим вимогам, оскільки слабо сприяє активній і систематичній роботі учнів, недостатньо диференціює навчальні досягнення, не дозволяє врахувати різні види навчальної діяльності, припускає домінуючу роль викладача при оцінюванні та спрямована на переважну реалізацію контрольної-оцінної функції контролю. Внаслідок цього одним із найважливіших аспектів реформування вітчизняної освіти стає контрольна-оцінна діяльність.

У цьому напрямі сьогодні вже здійснені вагомі кроки. У загальноосвітній школі та професійно-технічній освіті відбувся перехід на 12-бальну систему оцінювання. В якості форми підсумкової атестації учнів запроваджено зовнішнє незалежне оцінювання (ЗНО). Активно розвивається дидактичне тестування. У вищій освіті реалізується Європейська кредитно-трансферна система (ECTS), що включає уніфіковану систему оцінювання навчальних досягнень студентів для легшого перезарахування оцінок студентів при переході до іншого ВНЗ. Водночас актуальним завданням реформування професійної освіти стає запровадження рейтингового оцінювання навчальних досягнень учнів.

Поняття **«рейтинг»** походить від англ. *rating* та позначає індивідуальний числовий показник оцінки досягнень деякого об'єкту у порівнянні з аналогічними. Спочатку цей термін використовувався у спорті і позначав місце спортсмена серед йому подібних, що оцінювалося певною кількістю балів. Надалі цей термін отримав розповсюдження в інших сферах, позначаючи ступінь популярності певного діяча в галузі політики, культури тощо. У

навчанні поняття рейтингу сьогодні використовується все частіше. Розраховуються рейтинги учнів, студентів з окремих дисциплін, курсів, семестрові рейтинги, рейтинги викладачів, освітніх закладів, навчальних програм тощо.

При оцінюванні навчальних досягнень учнів використовується **навчальний рейтинг** – інтегральна кількісна оцінка успішності навчальної діяльності учня, накопичена протягом певного періоду навчання, що характеризує рівень його навченості (кількість здобутих ним знань та вмінь, сформованих компетентностей, обсяг виконаної роботи, глибину засвоєння навчального матеріалу тощо) у порівнянні з іншими учнями його групи, класу, навчального закладу. Ця оцінка, звичайно, є певною числовою величиною, вираженою за бальною шкалою (наприклад, 20-бальній чи 100-бальній), що розраховується за певною методикою. Елементарною одиницею рейтингу найчастіше виступає певний умовний бал, який відображує певну якісну чи кількісну оцінку об'єкта. Певна методика розрахунку та використання рейтингу у навчанні отримала назву **рейтингової системи оцінювання**.

Рейтингова система оцінювання має багато переваг у порівнянні з традиційною:

- навчальний рейтинг активізує самостійну роботу учнів, робить її систематичною;
- визнання рівноцінності поточного і підсумкового контролю знімає напруженість учнів на іспитах, збільшує мотивацію учнів до навчання протягом усього року;
- повнота і всеосяжність контролю збільшує об'єктивність оцінки знань, виключає випадковість, коли учень може отримати на іспиті лише одне питання, якого не знав, і отримати погану оцінку, або, навпаки, лише одне питання, яке знав, – і отримати гарну оцінку;
- великий діапазон шкали оцінювання дозволяє докладно оцінити різні компоненти навченості, врахувати різні види навчальної діяльності (у т.ч. творчу, проектну та ін.);

- чітко визначені правила оцінювання, які обов'язково мають бути доведені до учнів на початку навчання, дозволяють учням чітко уявити обсяг необхідної роботи для отримання бажаної кількості балів, побачити власне просування у навчанні, самостійно розрахувати свій рейтинг, що збільшує їх відповідальність та свідомість у реалізації навчання;
- створюються умови для індивідуалізації навчання й диференційованого підходу до учнів, коли стає можливим реально допомогти тим, хто навчається, раціонально розподілити їхнє навчальне навантаження протягом всього періоду навчання, особливо під час підсумкового контролю.

Отже, рейтингове оцінювання – більш систематизований та організований у порівнянні з традиційним, контроль навчальних досягнень учнів, за якого здійснюється більш диференційоване оцінювання їх роботи на різних етапах процесу навчання. Це нова, прогресивніша система контролю, яка полягає у заміні традиційного дискретно-сесійного контролю на неперервно-накопичувальний.

У професійній освіті також зустрічаються приклади використання рейтингових систем оцінювання, зокрема І.А. Гриценок у своєму дисертаційному дослідженні [2] описує розроблену і впроваджену ним методику рейтингового оцінювання досягнень учнів з виробничого навчання у ПТНЗ швейного профілю. Суть цієї методики: встановлення єдиних підходів до визначення норм оцінювання; активна участь учнів у контролі та оцінюванні власних навчальних досягнень; стимулювання систематичної творчої роботи учнів протягом усього періоду навчання; формування стійкої системи професійної відповідальності за результат навчання, що сприяє підготовці учня до прийняття самостійних (як стандартних, так і нестандартних) виробничих рішень тощо. Крім того, означена методика допомагає аналізувати освітній і технологічний процес у динаміці; позитивно впливає на організацію виробничого навчання взагалі, а в кінцевому підсумку – на якість професійної підготовки кваліфікованого робітника.

Водночас рейтингове оцінювання має певні недоліки. Слід враховувати, що для його реалізації необхідні більші витрати часу і зусиль викладачів для розрахунку навчальних рейтингів, підготовки різних форм контролю, аналізу результатів навчання. По-друге, успішність рейтингової системи залежить від здатності викладача розробити чітку і зрозумілу методику рейтингового оцінювання, здатності пояснити учням правила розрахунку рейтингу ще на перших етапах навчання. У випадку, коли рейтинг використовується вибірково, одним чи кількома викладачами, може виникнути ситуація розбіжності вимог, коли для отримання однакової оцінки у різних викладачів необхідно витратити різну кількість часу і зусиль. Некомпетентність педагогів може призвести до грубих помилок у розробці та використанні рейтингу, наприклад, постановка вимог, які не можливо виконати (наприклад, поставити вимогу, що максимальний рейтинг можуть набрати лише ті учні, що отримували оцінки на кожному занятті, а опитувати й оцінювати на одному занятті лише кількох учнів).

Неоднозначний також вплив рейтингової системи на учнів. Не всі з них можуть відразу пристосуватись до вимог рейтингової системи, не звикли до систематичного навчання. Прагнення покращити свій рейтинг обов'язково посилює конкуренцію між учнями, що не завжди добре. Також можлива ситуація, коли кількість виконаних завдань стає для учнів пріоритетним за якість їх виконання, коли мотив набрання балів розпочинає переважати мотив отримання знань та вмінь.

Для подолання цих негативних тенденцій педагогам рекомендується перед запровадженням рейтингового оцінювання ґрунтовно продумати і розробити методику його реалізації.

До основних питань, на які слід відповісти при визначенні методики рейтингового оцінювання, можна віднести наступні: вид рейтингового оцінювання, шкала оцінювання, розподіл балів за видами контролю, спосіб розрахунку загального рейтингу, виставлення додаткових балів.

Вид рейтингового оцінювання.

Види рейтингу найчастіше класифікують за етапами (видами) контролю. Рейтингова сума балів у ПТНЗ може інтегрувати підсумки трьох основних видів контролю: поточного, проміжного (рубіжного – тематичного або модульного) і підсумкового (залік або екзамен). Відповідно може бути визначений рейтинг учня за поточним контролем, проміжним та підсумковим.

У формуванні рейтингу також можуть враховуватись вихідний рівень навченості та відтермінований контроль результатів навчання.

Та чи інша методика рейтингового контролю припускає різну частку певних видів контролю у загальній успішності навчання. Єдиного підходу не існує. У різних країнах, навчальних закладах, навіть у різних викладачів зустрічаються різностороннє бачення такої частки, що зумовлене індивідуальними уподобаннями, особливими умовами викладання або навіть традиціями.

Аналіз існуючих методик рейтингового контролю дозволяє побачити тенденцію до зменшення обсягу підсумкового контролю та збільшення поточного та проміжного. В окремих випадках спостерігається відсутність певного виду контролю в якості обов'язкової складової (зокрема, проміжний модульний контроль може включатись до поточного, підсумковий контроль - складатись із результатів поточного і модульного контролю тощо).

В ідеалі контроль має охоплювати всі види та враховувати їх у загальній успішності навчання, оскільки кожен вид контролю виконує різну функцію. У процесі поточного контролю враховується та заохочується систематична навчальна діяльність, рубіжний (тематичний чи модульний) контроль забезпечує перевірку засвоєного матеріалу з кожного блоку змісту навчання, підсумковий контроль сприяє узагальненню й закріпленню всіх отриманих знань, перевіряє цілісні уміння. Тому небажаною є відмова від того чи іншого виду контролю, оскільки це знижує ефективність усієї рейтингової системи.

За рівнями рейтингового оцінювання можна виділити:

- рейтинг з дисципліни, що враховує поточну роботу учня та його результати на іспиті, заліку;

- підсумковий рейтинг упродовж певного періоду навчання (семестровий або річний рейтинг), що відображає успішність учня з усіх предметів, які вивчаються в конкретному семестрі чи навчальному році;
- завершальний рейтинг з циклу споріднених дисциплін, які вивчаються (модулів, курсів, предметів загальнопрофесійної підготовки, виробничого навчання тощо);
- інтегральний рейтинг за весь період навчання, який відображає успішність учня в цілому впродовж усього періоду навчання у певному навчальному закладі.

Цікавою є також класифікація контролю за його цілями [3]:

- 1) стартовий рейтинг – призначений для оцінки знань учня на початку циклу, перевірки остаточного рівня знань і вмінь;
- 2) технічний рейтинг – складається з оцінок поточних робіт і оцінок вирішення типових задач на колоквіумах, слугує перевірці технічних вмінь і навичок при вирішенні типових стандартних задач;
- 3) теоретичний рейтинг – набирається на колоквіумах, що проводяться на етапах проміжного контролю і слугує для оцінки рівнів засвоєння теоретичного матеріалу;
- 4) творчий рейтинг – використовується для оцінки творчого потенціалу учня, його вміння самостійно отримувати докази теорії по аналогії з приведеними в лекціях, для отримання навичок у рішенні нестандартних задач теоретичного і прикладного характеру, пов'язаних з профілем майбутньої діяльності.

Шкала оцінювання.

Рейтингова оцінка є числовою величиною, вираженою за бальною шкалою – шкалою оцінювання.

Згідно Наказу МОН України № 459 від 14 червня 2001 року «Про запровадження 12-бальної шкали оцінювання навчальних досягнень учнів (слухачів) з професійної підготовки у професійно-технічних навчальних закладах» у ПТНЗ була запровадження 12-бальна система оцінювання та

вказані конкретні критерії, за якими учню виставляється та чи інша оцінка. Хоча ця система є більш диференційованою за п'ятибальну, що існувала до цього, її не можна вважати рейтинговою шкалою. Більша диференціація не міняє сутності традиційного оцінювання – оцінки виставляються періодично, дискретно, тоді як в рейтинговому оцінюванні – постійно, на неперервно-науконакопичувальній основі.

Зустрічаються різноманітні шкали рейтингового оцінювання, однак найчастіше у процесі навчання використовується 100-бальна шкала, оскільки вона є досить диференційованою та зрозумілою (схожа на відсотковий розподіл).

За одиницю оцінювання зазвичай береться 1 бал, що позначає виконання одного завдання. Водночас такий підхід має певні недоліки. Для диференціації якості виконання завдання доведеться ставити дрібні оцінки (наприклад, 0,2, 0,5 балів), що ускладнює розрахунок. Однакова оцінка всіх завдань також не доцільна, оскільки навчальні завдання можуть суттєво відрізнятись за складністю виконання, кількістю необхідного часу та творчих зусиль. Тому доцільно надавати за виконання різних завдань різну кількість балів (наприклад, від 1 до 5). У такому випадку при наданні переліку завдань учням до виконання має бути чітко вказана вага кожного завдання у балах.

Для вибору кількості балів з оцінювання виконання певного завдання можна скористатись так званою вербально-оціночною шкалою Е.Харрінгтона [1] (шкала інтенсивності критеріальної властивості чи психофізіологічна шкала бажаності), яка пропонує наступні можливі градації будь-якої властивості (табл. 10. 1).

Таблиця 10.1

Шкала Е.Харрінгтона

Найменування градації	Числові інтервали	Середня оцінка	Словесна інтерпретація
дуже висока	0,81 – 1,00	0,90	дуже добре
висока	0,64 – 0,80	0,72	добре
середня	0,38 – 0,63	0,50	задовільно
низька	0,21 – 0,37	0,29	погано
дуже низька	0,00 – 0,20	0,10	дуже погано

Відповідно, використовуючи шкалу Е. Харрінгтона, можна оцінити якість виконання будь-якого завдання, виражаючи її у кількісних показниках.

Наприклад, максимальна оцінка за завдання складає 5 балів. Учень зробив його задовільно. За шкалою Е.Харрінгтона можна розробити такі інтервали оцінок з цього завдання: від 0 до 1 – дуже погано; від 1,05 до 1,85 – погано; від 1,9 до 3,15 – задовільно; від 3,2 до 4 – добре; від 4,05 до 5 – відмінно. Слід поставити йому оцінку в інтервалі між 1,9 та 3,15. Якщо брати цілі числа, то це може бути 2 чи 3 бали.

Розподіл балів за видами контролю.

За традиційного оцінювання, переважна кількість балів надається підсумковому контролю. За таких умов, учень недостатньо заохочується до роботи протягом всього періоду навчання. Оптимальним, на наш погляд, є такий розподіл балів, за якого частка поточного контролю дорівнює сумі часток рубіжного і підсумкового. Тобто, однаково оцінюється поточна навчальна діяльність та виконання контрольних робіт на рубіжному і підсумковому контролі.

Наприклад, можливий такий розподіл 100 балів загального рейтингу з дисципліни:

- поточний контроль – оцінка роботи учнів за всіма формами занять (включаючи самостійну та аудиторну роботу) – 50 балів;

- рубіжний (тематичний чи модульний) контроль – 20 балів;
- підсумковий контроль – 30 балів.

Розрахунок загального рейтингу

Для розрахунку рейтингу використовують статистичні методи. При цьому існують кілька можливих *способів розрахунку загального рейтингу*: як суми балів за окремі завдання; сума балів за окремі теми, модулі чи види навчальної діяльності; середня арифметична балів за окремі теми, модулі чи види навчальної діяльності; середня арифметична зважена балів за окремі теми, модулі чи види навчальної діяльності.

Розрахунок простої суми балів найчастіше використовується на практиці. Однак педагоги не замислюються над недоліками такого способу обліку. Передусім, так важче порівняти результативність роботи учнів в окремих видах діяльності, темах чи модулях. По-друге, різні незаплановані ситуації (хвороба викладача, введення карантину, проведення масових заходів тощо) можуть призвести до відміни занять, внаслідок чого учні втратять можливість набрати бали. Розрахунок рейтингу як середньої чи середньої зваженої оцінки за видами навчальної діяльності, темами чи модулями дозволяє позбутись проблеми втрати частини балів. За такого підходу різним видам, темам чи модулям надається певна максимальна оцінка (однакова чи розбіжна), а надалі розраховується їх середнє (або середнє зважене) значення. При цьому зручно порівнювати результативність роботи різних учнів, простежувати динаміку їх навчальної діяльності протягом вивчення різних тем, модулів.

Також можна поєднувати кілька підходів. Наприклад, розраховувати загальний рейтинг як суму рейтингів за окремими видами навчальної діяльності, кожний з яких розраховується як середня зважена певних об'єктів контролю (цілісних навчальних робіт чи виконання окремих навчальних завдань).

Виставлення додаткових балів

Однією з переваг рейтингового оцінювання є можливість додаткового стимулювання навчальної діяльності за рахунок надання додаткових

(заохочувальних) балів. За рахунок таких балів можна також надавати учням можливість відпрацювати пропущені (за поважних причин) заняття чи поліпшити свої оцінки. Наприклад, можна ввести додаткові бали за надання цікавих запитань викладачу, доповнення відповіді іншого учня, активну роботу, висловлювання оригінальної ідеї, передчасне виконання завдання, здійснення цікавого повідомлення, участь у науковій конференції, олімпіаді тощо. Таких додаткових балів має бути небагато (до 10% рейтингу). Водночас неприпустимою, на наш погляд, є практика «штрафів», тобто знімання набраних балів за певні порушення дисципліни, термінів здачі робіт тощо. Краще покарати учнів не зняттям вже «зароблених» балів, а позбавленням можливості отримати нові.

Для того, щоб рейтингова система оцінювання була дійсно ефективним засобом стимулювання систематичної навчальної діяльності, педагогам та учням необхідно дотримуватись певних рекомендацій із її використання.

Правила використання рейтингової системи для викладачів:

1. Учні мають бути ознайомлені з вимогами виставлення рейтингу на початку вивчення дисципліни, бажано усно та письмово, у формі спеціальної пам'ятки.

2. Методика рейтингового оцінювання має бути простою, зрозумілою і справедливою.

3. Має бути забезпечена пряма залежність між обсягом зусиль, що має витратити учень на виконання певної роботи, та кількістю балів, що він може за неї отримати.

4. Методика розрахунку рейтингу має залишатись незмінною для певної групи учнів протягом всього навчального процесу, для якого розраховується рейтинг.

5. Всі учні повинні мати однаковий шанс досягнути максимального рейтингу.

6. Викладач має ставитися до учнів неупереджено, не надавати улюбленцям додаткових можливостей чи пільг в отриманні оцінки.

7. Викладач має систематично здійснювати розрахунок рейтингу і надавати можливість учням з ним ознайомитись.

8. Викладач має нести відповідальність за правильність розрахунку рейтингових балів.

9. При проведенні контрольних заходів викладач зобов'язаний попередити учнів про критерії оцінювання, своєчасно ознайомити з їх результатами та пояснити причини виставлення певної оцінки.

10. Викладач має заохочувати учнів до систематичної роботи, виконання пошукових, творчих завдань.

11. Викладач має прагнути до постійного оновлення і вдосконалення рейтингової системи у напрямі збільшення її цілісності, адаптації до можливостей учнів та вимог навчального процесу, обов'язково враховувати думку учнів, намагатись об'єктивно оцінювати їх можливості, встановлювати реальні терміни та обсяги навчальної роботи.

Правила використання рейтингової системи для учнів:

1. Учень має осмислити правила розрахунку рейтингу з того чи іншого навчального предмету, отримати, по можливості, роздрукований варіант методики розрахунку рейтингу та гарно її вивчити.

2. Учень повинен розуміти важливість систематичної навчальної діяльності, слідкувати за кількістю отриманих балів, розпитуючи про це викладача або вивчаючи журнал оцінок, відразу повідомляти викладача про виявлення помилок у виставленні рейтингу.

3. Учень має підпорядковуватися вимогам рейтингової системи, не здійснювати будь-якого тиску на викладача з метою зміни цих вимог, намагатись конструктивно вирішувати суперечливі питання.

4. Учень має право на отримання відомостей від викладача про свій рейтинг протягом усього періоду навчання.

5. Учень може надавати рекомендації викладачу із вдосконалення наявної системи обліку навчальної успішності, виказувати свої побажання.

Література:

1. Андрющук А. О. Рейтингова технологія навчання у вищих та середніх закладах освіти / А. О. Андрющук, О. М. Задорожна // Східноукраїнський держ. ун-т. — Луганськ, 1997. — 52с.
2. Гриценок І.А. Педагогічні умови організації виробничого навчання учнів ПТНЗ швейного профілю : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 – теорія та методика професійної освіти / І.А. Гриценок. – К., 2007. – 23 с.
3. Микуляк О. П. Модульная технология обучения / О. П. Микуляк, Г. П. Матвеев, М. П. Костюченко и др. – Донецк : ТОВ «Юго-Восток, Лтд», 2002. – 246с.
4. Сікорський П. І. Модульно-рейтингова система навчання у ліцеях: навч.-метод. посібник / П. І. Сікорський. – Львів : Академічний Експрес, 1997. — 96с.
5. Harrington E.C. The Desirability Function // Industrial Quality control. — 1965. — Vol. 21, N 10. — P. 494—498.

Матеріал для самоперевірки:

I. Порівняти традиційну та рейтингову системи оцінювання.

Мета: осмислити суть і переваги рейтингової системи оцінювання.

Завдання:

1. Скласти порівняльну таблицю традиційної та рейтингової систем оцінювання.

2. Зробити висновок про суть і переваги рейтингової системи оцінювання.

II. Розробити власну рейтингову систему оцінювання.

Мета: навчитись розробляти методику рейтингової системи оцінювання у власній педагогічній діяльності.

Завдання:

1. Обрати навчальну дисципліну чи курс, яку Ви викладаєте.
2. Скласти до них методику методику рейтингового оцінювання.

РОЗДІЛ 11

СИСТЕМА КОНТРОЛЮ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ УЧНІВ

Як відомо, система контролю знань учнів ПТНЗ здійснюється декількома шляхами; спостереженням за учнями під час занять, перевіркою їх навчальних досягнень, що передбачає фіксування результатів контролю у вигляді оцінюваного судження або числового бала. Мета такої перевірки полягає в тому, щоб проаналізувати стан навчально-виробничого процесу за певний період і затвердити рішення про необхідність удосконалення уроку або інших форм організації навчання, їх методики (**Додаток 5**). Там, де навчання прийнятне як процес керівництва навчально-пізнавальною діяльністю учнів, контроль є необхідною ланкою, способом отримання зворотної інформації.

Особливостями системи оцінки є:

- комплексний підхід до результатів освіти (оцінка предметних, метапредметних і особистісних результатів загальноосвітнього та виробничого циклів навчання);
- використання планованих результатів освоєння основних освітніх програм у якості змістовної і критеріальної бази оцінки;
- оцінка успішності освоєння змісту окремих навчальних предметів на основі системно-діяльнісного підходу, який виявляється у здатності до виконання навчально-практичних та навчально-пізнавальних завдань;
- оцінка динаміки освітніх досягнень учнів ПТНЗ;
- поєднання зовнішньої та внутрішньої оцінки як механізму забезпечення якості ПТО;
- використання персоніфікованих процедур підсумкової оцінки та атестації учнів і неперсоніфікованих процедур оцінки стану і тенденцій розвитку системи ПТО;
- рівневий підхід до розробки планованих результатів, інструментарію та поданням їх;

- використання накопичувальної системи оцінювання (портфоліо), що характеризує динаміку індивідуальних освітніх досягнень учнів ПТНЗ;
- використання поряд зі стандартизованими письмовими чи усними роботами таких форм і методів оцінки, як проекти, практичні роботи, творчі роботи, самоаналіз, самооцінка тощо;
- використання контекстної інформації про умови та особливості реалізації освітніх програм у ПТО при інтерпретації результатів педагогічних вимірювань.

Система контролю та оцінки освітніх результатів учнів ПТНЗ реалізує наступні функції:

1) *соціальну* (дозволяє встановити відповідність особистих досягнень кожного учня ПТНЗ з вимогами освітніх програми, познайомити учнів та їхніх батьків із напрямками та критеріями оцінювання успіхів у навчанні, намітити перспективи розвитку індивідуальних можливостей учнів);

2) *виховну* (педагог відстежує динаміку просування учня в навчанні та розвитку, а також сформованість його особистісних якостей);

3) *освітню* (педагог визначає рівень освоєння матеріалу, аналізує успіхи і прорахунки, вносить корективи у зміст і планування навчального матеріалу; учень, знаючи результат своєї роботи, знайомиться з допущеними помилками, усвідомлює, що він уже вміє, а чого ще йому потрібно навчитися);

4) *емоційно-розвивальну* (емоційна реакція учня на оцінку визначає його подальше ставлення до навчання (успішність або неуспішність). Завдання педагога полягає в тому, щоб оцінка роботи учня стала стимулом до його подальшого розвитку);

5) *формування самоорганізації і самоконтролю* (учні набувають навичок самооцінки і самоконтролю, педагог – можливості коригувати навчально-виробничий процес у ПТНЗ).

Система оцінювання планованих результатів освоєння освітніх програм, зокрема, передбачає:

1. Включення учнів ПТНЗ у контрольну-оцінну діяльність з тим, щоб вони набували навичок і навичок до самооцінки і самоаналізу (рефлексії);

2. Використання критеріальної системи оцінювання;

3. Використання різноманітних видів, методів, форм і об'єктів оцінювання, в тому числі:

- як внутрішню, так і зовнішню оцінку, при послідовному наростанні обсягу зовнішньої на кожному наступному ступені навчання;

- суб'єктивні та об'єктивні методи оцінювання; стандартизовані оцінки;

- інтегральну оцінку, у тому числі – портфолію, і диференційовану оцінку окремих аспектів навчання (наприклад, формування навичок орфографії, навичок роботи з інформацією, підручником та ін.);

- самоаналіз, самооцінку учнів;

- оцінювання, як досягнення освітніх результатів, так і процесу їх формування, а також оцінювання усвідомленості кожним учнем ПТНЗ особливостей свого розвитку у процесі навчання;

- різноманітні форми оцінювання, вибір яких визначається етапом навчання, загальними і спеціальними його цілями, поточними навчальними завданнями; метою отримання інформації; як внутрішню, так і зовнішню оцінку.

В основу системи оцінювання навчальних досягнень полягає інтеграція наступних освітніх технологій:

- заснованих на створенні навчальних ситуацій;

- технологій, заснованих на реалізації проектної діяльності;

- інформаційних і комунікаційних технологій навчання.

Особливості контрольної-оціночної діяльності у ПТО наступні:

1) контроль і самоконтроль з боку педагога;

2) контроль і самоконтроль з боку учня.

З точки зору педагога, це відповіді на питання: «чому я навчаюся?»; «що потрібно скорегувати у майбутньому для позитивних досягнень у навчанні?»; «які помилки були мною допущені при отриманні незадовільної оцінки?».

З точки зору учня, це відповіді на питання: «чому я навчився у ПТНЗ»; «що в мене виходить, а що – ні?»; «які помилки я допустив у навчанні, як їх усунути?».

Таким чином, головна мета контрольної-оціночної діяльності у ПТНЗ – надати учням усвідомити важливість правильності вибору майбутнього шляху і позитивного ставлення до навчання. Такий підхід забезпечить учням адекватну оцінку своєї роботи. У цьому зв'язку можна виділити основні етапи контролюючої-оціночної діяльності ПТО:

- розкриття перед учнем його досягнень у навчанні;
- спільний аналіз причин появи помилок або недоліків у роботі;
- спільне обговорення шляхів виправлення помилок та їх ефективне попередження.

Оцінка і контроль діяльності учнів ПТНЗ має додаткові особливості:

- на першому курсі доцільно проводити вхідну та підсумкову діагностику, швидше для інформаційної, ніж оцінної функції;
- оцінка перевірочних робіт проводиться ґрунтовно, з позначками та поясненнями помилок;
- педагог обов'язково позитивно оцінює будь-яку вдачу учня, навіть якщо вона дуже незначна;
- для розвитку самооцінки і самоконтролю педагогом використовуються різноманітні навчальні ситуації.

Основним об'єктом, змістовною і критеріальною базою підсумкової оцінки підготовки учнів ПТНЗ є оцінка особистісних результатів

Оцінка особистісних результатів являє собою оцінку досягнення тих, хто навчається, їх особистісного розвитку. Їх досягнення забезпечується у ході реалізації всіх компонентів освітнього процесу, включаючи позаурочну діяльність, реалізовану ПТНЗ.

Основним об'єктом оцінки особистісних результатів слугує сформованість універсальних навчальних дій, що включаються у три основні блоки:

- *самовизначення* – сформованість внутрішньої позиції учня, тобто прийняття й освоєння ним нової соціальної ролі «Я – учень ПТНЗ»; становлення основ української громадянської ідентичності особистості як почуття гордості за Батьківщину, народ, історію та усвідомлення своєї етнічної приналежності; розвиток самоповаги і здатності адекватно оцінювати себе і власні досягнення, бачити сильніші або слабкіші сторони особистості, постійно удосконалюватися;

- *усвідомлення себе як майбутнього професіонала* – пошук і встановлення особистісного сенсу (тобто, «значення себе у соціумі»), уміння навчатися на засадах стійкої системи навчально-пізнавальних і соціальних мотивів; розуміння кордонів того, «що я знаю», і того, «що я не знаю», «незнання» і прагнення до подолання цього розриву;

- *морально-етична орієнтація* – знання основних моральних норм і орієнтація на їх виконання на засадах розуміння їх соціальної необхідності; здатність до моральної децентрації – обліку позицій, мотивів та інтересів; розвиток етичних почуттів – сорому, провини, совісті як регуляторів моральної поведінки (Додаток 4).

Основний зміст оцінки особистісних результатів учнів ПТНЗ будується навколо оцінки:

- сформованості внутрішньої позиції учня ПТНЗ, яка знаходить відображення в емоційно-позитивному його ставленні до освітньої установи;

- орієнтації на змістовні моменти освітнього процесу – уроки, пізнання нового, оволодіння вміннями і новими компетентностями, характер навчального співробітництва з педагогом та одногрупниками – і орієнтації на зразок поведінки «успішного учня» як приклад для наслідування;

- сформованості основ громадянської ідентичності – почуття гордості за свою Батьківщину, знання історичних подій; любові до свого краю, усвідомлення власної національності, поваги культури і традицій народів України та світу; розвитку довіри і здатності до розуміння, співпереживання (емпаїя) до інших людей;

- сформованості самооцінки, включаючи усвідомлення власних можливостей у навчанні, здатності адекватно судити про причини успіху / неуспіху в навчанні; вміння бачити свої переваги і недоліки, поважати себе та впевнено вірити в успіх;

- сформованості мотивації навчальної діяльності, включаючи соціальні, навчально-пізнавальні та зовнішні мотиви, допитливість та інтерес до нового змісту і способам вирішення проблем, придбання нових знань і вмінь, мотивації досягнення результату, прагнення до вдосконалення власних здібностей;

- знання моральних норм і сформованості морально-етичних суджень, здатності до вирішення моральних проблем на основі децентрації (координації різних точок зору на вирішення моральної дилеми); здатності до оцінки своїх вчинків і дій інших людей з точки зору дотримання (порушення) моральної норми.

Особистісні результати учнів ПТНЗ у повній відповідності з вимогами Стандарту ПТО не підлягають підсумковій оцінці, тому оцінка особистісних результатів відображає ефективність виховної та освітньої діяльності ПТНЗ.

Відмітимо також оцінку метапредметних результатів. Вона передбачає оцінку універсальних навчальних дій учнів (регулятивних, комунікативних, пізнавальних), тобто таких розумових дій учнів, які спрямовані на аналіз своєї пізнавальної діяльності, управління нею. До них відносяться:

- здатність учня ПТНЗ приймати і зберігати навчальну мету і завдання; самостійно перетворювати практичну задачу у пізнавальну; уміння планувати власну діяльність відповідно з поставленим завданням і умовами її реалізації та шукати шляхи здійснення; вміння контролювати і оцінювати свої дії, вносити корективи в їх виконання на основі оцінки та обліку характеру помилок, проявляти ініціативу і самостійність у навчанні;

- вміння здійснювати інформаційний пошук, збір і виділення суттєвої інформації з різноманітних інформаційних джерел;

- вміння використовувати знаково-символічні засоби для створення моделей досліджуваних об'єктів і процесів, схем вирішення навчально-пізнавальних і практичних завдань;
- здатність до здійснення логічних операцій порівняння, аналізу, узагальнення, класифікації за ознаками, встановлення аналогій, віднесенню до відомим поняттям;
- вміння співпрацювати з педагогом і однолітками при вирішенні навчальних проблем, приймати відповідальність за результати своїх дій.

Досягнення метапредметних результатів забезпечується за рахунок основних компонентів навчально-виробничого процесу – навчальних предметів, представлених в обов'язковій частині навчального плану.

Основний зміст оцінки метапредметних результатів у закладах ПТО будується навколо вміння вчитися. Оцінка метапредметних результатів проводиться у ході різноманітних процедур таких, як вирішення задач творчого та пошукового характеру, навчальне проектування, підсумкові перевірочні роботи, контрольні роботи, кваліфікаційні роботи на міжпредметній основі, моніторинг сформованості основних навчальних умінь.

Досягнення предметних результатів у ПТНЗ забезпечується за рахунок основних навчальних предметів. Тому об'єктом їх оцінки є здатність учнів вирішувати навчально-пізнавальні та навчально-практичні завдання.

Оцінка досягнення предметних результатів проводиться як в ході поточного і проміжного оцінювання, так і виконання підсумкових перевірочних робіт. Результати накопиченої оцінки, отриманої у процесі поточного і проміжного оцінювання, фіксуються у формі «Портфелю досягнень» та враховуються при визначенні підсумкової оцінки педагогом ПТНЗ.

Предметом підсумкової оцінки освоєння учнями навчальної програми у ПТНЗ є досягнення предметних і метапредметних результатів ПТО, необхідних для продовження освіти у ВНЗ.

Підсумкова оцінка – це характеристика–оцінка досягнень учня, яка створюється на підставі трьох показників. Її предметом є здатність учня вирішувати навчально-пізнавальні та навчально-практичні завдання, побудовані на матеріалі опорної системи знань з використанням коштів, релевантних змісту навчальних предметів, у тому числі на основі метапредметних дій.

Підсумкова оцінка випускника ПТНЗ формується на основі накопиченої оцінки, зафіксованої до «Портфелю досягнень», з усіх навчальних предметів і оцінок за виконання, як мінімум, трьох (чотирьох) підсумкових робіт (наприклад, загальноосвітній цикл, з української мови та математики), а також комплексної роботи на міжпредметній основі. При цьому накопичувана оцінка характеризує виконання усієї сукупності планованих результатів, а також динаміку освітніх досягнень учнів за період навчання. А оцінки за підсумкові роботи характеризують, як мінімум, рівень засвоєння учнями опорної системи знань з української мови та математики, а також рівень оволодіння метапредметними діями. Якщо показники підсумкової оцінки не однозначні, то рішення приймається педагогами-експертами на підставі динаміки.

На підставі підсумкової оцінки приймається також рішення педагогічної ради освітньої установи про переведення учня на наступний ступінь освіти.

На підставі підсумкової оцінки складається характеристика учня:

1. «Основні освітні досягнення:»;
2. «До проблемних питань особистісного розвитку можна віднести: ...»;
3. «Для вирішення проблем і нових завдань на наступному ступені освіти можна дати наступні психолого-педагогічні рекомендації: ...».

Основними критеріями оцінки освітніх результатів у ПТНЗ є:

- відповідність досягнутих предметних, метапредметних і особистісних результатів навчання вимогам до результатів освоєння освітньої програми ПТНЗ;
- динаміка результатів предметної навченості, формування ключових компетентностей.

Основними процедурами підсумкової оцінки є різнорівневі комплексні підсумкові роботи – система завдань різного рівня складності по галузевим предметам курсу.

Підсумкова робота відображає всі рівні формування знань за програмою поточного навчального року, способи дій у межах цих знань, рівень сформованості навчальної діяльності, рівень розвитку мислення учнів. Іншими словами, робота фіксує не тільки рівень предметних знань, а й розвиваючий ефект навчання. У підсумковій роботі обов'язково повинні бути присутніми завдання, подібні завданням з другої частини роботи з метою зіставлення їх результатів. Цим забезпечується контроль переходу відповідних знань і способів дій із зони найближчого розвитку до зони актуального розвитку. Учням надається можливість вибору завдань, що відповідають різним рівням засвоєння знань, завдань творчого характеру.

Оцінка предметних результатів у ПТНЗ проводиться за допомогою діагностичних, перевірочних та підсумкових робіт, спрямованих на визначення рівня засвоєння теми учнями, а також комплексних контрольних робіт на міжпредметній основі.

Системна оцінка особистісних, метапредметних і предметних результатів ефективно реалізується у межах накопичувальної системи – «Портфолію учня ПТНЗ». Вони:

- є сучасним педагогічним інструментом супроводу розвитку та оцінки досягнень учнів, орієнтованим на оновлення і вдосконалення якості ПТО;
- реалізують одне з основних положень «Закону про професійно-технічну освіту» – формування універсальної особистості майбутнього кваліфікованого робітника ;
- дозволяють враховувати особливості розвитку універсальних навчальних дій учнів ПТНЗ; кращі досягнення української школи ПТО на етапі навчання; а також педагогічні ресурси навчальних предметів ПТНЗ і якості їх викладання;

- передбачають активне залучення учнів та їх батьків в оцінну діяльність на основі проблемного аналізу, рефлексії й оптимістичного прогнозування.

«Портфоліо учня ПТНЗ» – спеціальний освітній простір, де відбувається спільна робота учня і педагога з накопичення, систематизації, аналізу та поданням кожним учнем своїх результатів і досягнень за певний відрізок часу.

Портфоліо іступає однією з технологій формування в учнів ПТНЗ здатності до об'єктивної самооцінки. Вона дозволяє йому осмислити свої знання, вчинки, можливості. Крім того, переглядаючи послідовність своїх робіт протягом навчального року, учень отримує більш повне і чітке уявлення про ході спільної діяльності, яка призвела до успішного результату. Така форма рефлексивної роботи допомагає їм навчитися аналізувати власну роботу, об'єктивно оцінювати свої можливості, бачити способи подолання труднощів і шляхи досягнення більш високих результатів. У такій роботі підвищується відповідальність за свою працю. Подібна технологія, в цілому, дозволяє представити цілісну картину об'єктивного просування учня в тій чи іншій предметній галузі.

Ця форма оцінювання досягнень учнів освоюється у багатьох ПТНЗ, більшість учнів з першого курсу накопичують свої результати і представляють їх в індивідуальному портфоліо.

Система оцінювання навчальних досягнень будується на основі таких загальних для всіх програм ПТО положеннях:

1. Оцінювання є постійним процесом, природним чином інтегрованим в освітню практику. Залежно від етапу навчання використовується діагностичне (стартове, проміжне, підсумкове), тематичне оцінювання.

2. Оцінювання може бути тільки критеріальним. Основними критеріями оцінювання виступають очікувані результати, відповідні навчальним цілям.

3. Оцінюватися можуть лише результати діяльності учня, але не його особисті якості.

4. Оцінювати можна тільки те, чому навчають у закладі.

5. Критерії оцінювання і алгоритм виставлення відмітки заздалегідь відомі і педагогам, і учням.

6. Система оцінювання вибудовується таким чином, щоб учні включалися у контрольну-оцінну діяльність, набуваючи навички і звички до самооцінки та самоконтролю.

Головні з вимог системи оцінювання навчальних досягнень:

1. Індивідуальний характер перевірки – необхідно перевіряти навчальні досягнення кожного учня, при цьому треба враховувати індивідуальні особливості кожного учня: темперамент, характер, здібності, особливості психологічних функцій.

2. Системність перевірки успішності.

3. Тематична спрямованість перевірки полягає в тому, що, визначаючи знання учнів, педагог повинен визначити, який розділ програми, яку тему, вид навчальних досягнень він оцінює.

4. Диференційований контроль успішності – учні ПТНЗ працюють неоднаково, по-різному ставляться до виконання навчальних завдань, виявляють більше або менше наполегливості в роботі, мають неоднакові здібності.

5. Об'єктивність і обґрунтованість оцінювання – ефективним стимулом до навчання оцінка стає тоді, коли вона справедлива, об'єктивна, коли до всіх учнів педагоги ставляться однаково.

6. Вимогливість педагога – обов'язкова умова якості знань. Лібералізм досить часто завдає великої шкоди у навчанні.

7. Єдність вимог – у всіх навчальних закладах ПТО успішність учнів оцінюють на засадах єдиних вимог, встановлених Міністерством освіти і науки України.

Важливим етапом у контролі знань учнів ПТНЗ є проведення заліків. У кінці семестру або навчального року педагог перевіряє відповідність рівня засвоєння учнями теоретичних і практичних знань вимогам державних

стандартів. Разом з тим, він перевіряє персональні досягнення кожного учня і його інтелектуальний розвиток.

Для здійснення заліку необхідно скласти відповідну програму. Ця програма може відповідати наступним вимогам:

– учень повинен виявляти знання теоретичної навчальної інформації, яка стосується конкретного навчального предмета (поняття, закони, правила, принципи, конкретні факти) у межах систематизованого рівня оволодіння теоретичними знаннями;

– програма повинна бути присвячена перевірці навчальних досягнень, необхідних для вирішення практичного компонента базової навчальної програми, відповідно до рівня засвоєння учнями навчальної інформації;

– програма може надавати можливість перевірити, як учень навчився передавати отримані знання, вміння та навички у схожі ситуації (тобто, рішення навчальних проблем за аналогією);

– надавати можливість перевіряти, як учень навчився послідовно, логічно і доказово користуватися отриманими теоретичними та практичними знаннями для вирішення творчих завдань;

– передбачати перевірку вміння користуватися учнями різними видами інформаційних джерел, мережею Інтернет, а також рівень їх комунікативних здібностей;

– програма може охоплювати зону оціночного мислення учнів ПТНЗ;

– перевіряти і встановлювати показники розвитку учня.

Отримані дані надають досить повну і глибоку характеристику стану інтелектуального розвитку кожного учня ПТНЗ. Результати такої перевірки надають можливості для планування, організації та управління навчанням на наступний семестр або навчальний рік.

Під час творчого заліку, захисту своєї проектної роботи, в якій беруть участь тільки учні, які претендують на високий бал за дванадцятибальною шкалою оцінювання, перевіряються вміння та навички, які виходять за рівень

вимог державних стандартів. Цій перевірці піддають учнів ПТНЗ, які планують здобути вищу освіту в межах конкретного профілю.

Залік можна проводити в будь-якій формі, яка максимально реалізує ідею глибокої перевірки результатів навчальної діяльності протягом семестру або навчального року. Це може бути звичайна контрольна робота, усне опитування, тестування, різні види лабораторних робіт, виконання конкретних завдань, які визначають рівень навчальних досягнень у межах державних стандартів. Обов'язковою умовою будь-якої форми заліку є участь у ньому всіх без винятку учнів і отримання ними позитивної оцінки. Якщо учня неможливо атестувати позитивною оцінкою, йому надають додатковий час для переатестації.

Творчий залік можна проводити у формі рольової гри, захисту творчої роботи, звіту про виконання тривалого творчого проекту, конференції, семінару, фестивалю, персональної творчої виставки, наукової доповіді. Обов'язковою для змісту і форми цього виду заліку є практична актуальність проблеми. Результативним творчим заліком вважають такий, який можна запропонувати для практичного впровадження.

Отже, проведення заліків надає можливість контролювати навчальні досягнення учнів, сприяє вихованню їх відповідальності за результати навчальної діяльності, крім того, педагог здійснює корекцію своєї діяльності на наступний семестр і навчальний рік.

Згідно з цим змінюються і підходи до оцінювання навчальних досягнень учнів ПТНЗ, оцінка має базуватися на позитивному принципі, передбачає врахування рівня досягнень учня, а не є ступенем його невдач. Визначення рівня знань учнів особливо важливо з огляду на те, що навчальна діяльність у кінцевому підсумку повинна не просто надати людині суму знань, умінь і навичок, а сформувати її компетентності.

У свою чергу, компетентність – загальна здатність, заснована на знаннях, досвіді, цінностях, здібностях, набуті завдяки навчанню. Отже, поняття

компетентності не зводиться тільки до знань і навичок, а належить до сфери складних за структурою умінь і якостей особистості.

Основними видами компетентностей є:

– *соціальна*, пов'язана з готовністю брати на себе відповідальність, бути активним у прийнятті рішень, у суспільному житті, у врегулюванні конфліктів тощо;

– *полікультурна*, що відображає взаємоповагу особистості до мови, релігії, культури інших людей;

– *комунікативна*, передбачає засвоєння усного і письмового спілкуванням, оволодіння кількома мовами;

– *інформаційна*, обумовлена зростанням ролі інформації в сучасному суспільстві, оволодіння інформаційними технологіями, вміннями здобувати, критично осмислювати і використовувати різноманітну інформацію;

– *самоосвітня*, пов'язана з необхідністю і готовністю особистості постійно навчатися як у професійному аспекті, так і в особистому та суспільному житті.

Компетентності виступють інтегрованим результатом навчальної діяльності учнів ПТНЗ, формуються, передусім, на основі опанування загальної освіти. Виявити рівень такого оволодіння покликані знання, вміння та навички, досвід творчої діяльності учнів, досвід емоційно-ціннісного ставлення до навколишньої дійсності.

При визначенні знань учнів ПТНЗ покладено чотири рівні їх знань: початковий, середній, достатній, високий.

У загально-дидактичному аспекті рівні визначаються за наступними характеристиками:

– *перший рівень* – початковий (відповідь учня при відтворенні навчального матеріалу елементарна, фрагментарна, обумовлена початковими уявленнями про предмет вивчення);

– *другий рівень* – середній (учень відтворює основний навчальний матеріал, вирішує завдання за зразком, оволодіваючи елементарними вміннями навчальної діяльності);

– *третій рівень* – достатній (учень знає істотні ознаки понять, явищ, закономірностей, зв'язків між ними, а також самостійно застосовує знання в стандартних ситуаціях, володіє розумовими операціями (аналізом, абстрагуванням, узагальненням та ін.), вміє робити висновки, виправляти допущені помилки; відповідь повна, правильна, логічна, обґрунтована, хоча їй не вистачає власних суджень, учень здатний самостійно засвоювати основні види навчальної діяльності);

– *четвертий рівень* – високий (знання учня є глибокими, міцними, узагальненими, системними, він вміє застосовувати знання творчо, його навчальна діяльність має певний характер, позначена вмінням самостійно оцінювати різноманітні життєві ситуації, явища, факти, виявляти, відстоювати особисту позицію).

Певним рівням відповідають розроблені критерії оцінювання навчальних досягнень учнів за 12-бальною шкалою (**Додаток 3**).

Тематичне і підсумкове оцінювання є обов'язковими видами оцінювання навчальних досягнень учнів. Основною одиницею такого є навчальна тема. Тематичне оцінювання навчальних досягнень учнів – обов'язкове і основне, його результати відображаються у журналі групи.

Доцільність тематичного оцінювання зумовлена психологічними закономірностями засвоєння навчального матеріалу, які передбачають реалізацію його послідовних етапів, не можна здійснити на одному уроці. Враховуючи це, поточне оцінювання на кожному уроці в традиційному розумінні (виставлення оцінок у журналі) є обов'язковим.

Крім того, таке оцінювання не узгоджується з індивідуальним для кожного учня темпом засвоєння навчального матеріалу, часто призводить до психологічного дискомфорту в навчанні значної частини учнів ПТНЗ. Передщоденною загрозою опитування і виставлення оцінки учень націлюється не

стільки на осмислення, скільки на просте запам'ятовування навчального матеріалу. Тому поточне оцінювання, в разі його застосування педагогом, має відігравати допоміжну роль, виконуючи, зокрема, заохочувальну, стимулюючу і коригувальну функції. Його результати не обов'язково відображаються в балах і фіксуються в журналі.

Наведена система показників навчання учнів ПТНЗ може бути безпосередньо використана в роботі педагогом з будь-якого предмета. Треба відзначити також, що з показниками навчання необхідно знайомити учнів у доступній для них формі.

Отже, оцінка знань – це процес визначення рівня засвоєння, одна з фундаментальних, важко вирішувальних аспектів дидактики – проблемою педагогічних вимірювань. Визначення та оцінка успіхів у навчанні вимагає аналізу питання про те, що підлягає оцінці (про це було сказано вище), а також питання про критерії, показники, шкали і одиниці виміру і, нарешті, питання про інструменти, прилади вимірювання. Всі ці поняття слабо розроблені в дидактиці, особливо у вітчизняній, оскільки традиційно ще з початку ХХ століття, і в більшості країн, оцінка шкільних досягнень здійснювалася і здійснюється педагогом. Кожен екзаменатор вирішує, наскільки рівень знань учня відповідає вимогам програми, користуючись при цьому критеріями, наявними рекомендаціями з методики предмету, але занадто скоригованими суб'єктивними уявленнями екзаменатора про необхідну якість знань.

Важливий недолік експертної оцінки – суб'єктивізм. Дослідження демонструють велику розбіжність в оцінках, виставлених різними педагогами за однаково відповідь. Таким чином, експертна оцінка є неточною та шкала вимірювань (умовно числовий бал) – також надає лише загальне уявлення про рівень знань. Бал (відмітка) приносить мало відомостей про якість навчального процесу і не надає інформації для його удосконалення. Але у зв'язку зі зручністю використання, така процедура оцінки і виставлення відмітки має досить широке розповсюдження.

Для усунення причин неуспішності учнів ПТНЗ існують наступні засоби:

1. *Педагогічна профілактика* – пошуки оптимальних педагогічних систем, у тому числі використання методів і форм навчання, нових педагогічних технологій, проблемного і програмованого навчання, комп'ютеризація. Ще вченим Ю. Бабанським для цього була запропонована власна концепція оптимізації навчально-виховного процесу, а, наприклад у США використовують досягнення автоматизації, індивідуалізації, психологізації процесу навчання.

2. *Педагогічна діагностика* – систематичний контроль і оцінка результатів навчання, своєчасне виявлення прогалин. Для цього використовують бесіди педагога з учнями, батьками, спостереження з важковиховуваним учнем з фіксацією даних у щоденнику педагога, проведення тестів, аналіз результатів, узагальнення їх у вигляді таблиць за видами допущених помилок. Також може бути запропонований певний педагогічний консилиум – нарада педагогів для аналізу стосовно вирішення дидактичних проблем невстигаючих учнів.

3. *Педагогічна терапія* – усунення відставань у навчанні У вітчизняній ПТО – це додаткові заняття. На Заході – «групи вирівнювання». Перевага останніх у тому, що заняття у них проводяться за результатами ґрунтовної діагностики, з підбором групових та індивідуальних засобів навчання, їх проводять спеціальні педагоги, присутність учнів на заняттях обов'язкова.

4. *Виховний вплив*. Оскільки невдачі у навчанні пов'язані, найчастіше, з поганим вихованням, то з невстигаючими учнями повинна проводитися індивідуально спланована виховна робота, яка включає роботу з родиною учня. Системна оцінка особистісних, метапредметних і предметних результатів реалізується у межах накопичувальної системи – «Портфелю досягнень» (або іншою, прийнятою конкретною освітньою установою). «Портфель досягнень» учня дозволяє здійснити оцінку динаміки його індивідуальних освітніх здобутків. Він передбачає активне залучення учнів та їх батьків до оцінної діяльності. Формування навичок рефлексії, самоаналізу, самоконтролю, само- і взаємо оцінки надають можливість учням не тільки освоїти ефективні засоби

управління навчальною діяльністю, але і сприяють розвитку самосвідомості, готовності відкрито висловлювати і відстоювати свою позицію, розвитку готовності до самостійних вчинків і дій, прийняття відповідальності за їх результати.

Орієнтовна структура «Портфеля досягнень» наступна:

1. Розділ «Знайомтеся: це – я» (фотографія, відомості про себе, про сім'ю, родовідне дерево, чим я люблю займатися, ...)

2. Розділ «Я – учень» (перші діагностичні роботи, невеликі тексти – «моя навчальна група» тощо, заповнення таблиці – «чому навчуся я у цьому закладі?», «чому я навчився (у кінці року або кожної чверті семестру).

«Предмети, які мені подобаються і з яких я маю гарні оцінки...»

3. Розділ «Колектор» (правила поведінки у ПТНЗ, закони життя в групі, перелік літератури для самостійного читання, пам'ятка, як чинити в стресових ситуаціях (пожежа, небезпека та ін.).

4. Розділ «Робочі матеріали» (вкладаються власні найкращі конспекти з предметів).

5. Розділ «Мої досягнення» (кращі роботи, на думку самого учня, грамоти за участь у святах, заходах, у змаганнях, конкурсах, невеликі тексти про особисті досягнення, матеріали, продукти проектної роботи або фотографії тощо).

Педагог на кожному етапі навчання разом з учнем обирає, що є для нього результатом на сьогоднішній день. Оціночна діяльність самого педагога спрямована на те, щоб стимулювати навчально-пізнавальну діяльність учня і коригувати її. Разом з тим, педагог передає йому норми і способи оцінювання (не виставлення відмітки, а фіксації якості, наприклад розбірливість письма, грамотність, способу дій тощо.), сприяє виробленню в учня самооцінки своєї праці. Відбираючи у свій «Портфель досягнень» творчі, проектні роботи, учень проводить рефлексію зробленого, а педагог може відстежити як змінюються, розвиваються його інтереси, мотивація, рівень самостійності та інші особистісні та метапредметні дії. Динаміка освітніх досягнень учнів за період

навчання стане очевиднішим, якщо накопичувальна система оцінювання стане діяти з першого курсу, тому так важливо зберегти перші зошити (або окремі сторінки), перші творчі роботи учня.

Матеріали для самоперевірки:

I. Опанування основних компонентів системи контролю навчальних досягнень учнів професійно-технічного навчального закладу.

Мета: проаналізувати основні напрями систематичного контролю навчальних досягнень учнів ПТНЗ.

Завдання:

1. Опрацювати законодавчу базу щодо контролю навчальних досягнень учнів у ПТНЗ України: Закони України «Про освіту», «Про професійно-технічну освіту»; Національна рамка кваліфікації, Державний стандарт ПТО щодо набуття професій майбутніми кваліфікованими робітниками тощо.

2. Підготувати відповідь на запитання та виконати завдання:

– які особливості 12-бального оцінювання результатів навчання у закладах ПТО?

– яку суть покладено у тлумачення понять «оцінка», «бал», «рівні знань учнів»? У чому їх відмінність?

– презентувати власне портфоліо як педагога ПТНЗ.

II. Розглянути основні терміни та поняття питання комплексної системи контролю навчальних досягнень

Мета: сформувати відповідну термінологічну базу щодо системи контролю навчальних досягнень учнів у ПТНЗ.

Завдання:

1. Визначитись з основними напрямками контролю згідно нормативно-законодавчих документів та основними вимогами до 12-бального оцінювання учнів ПТНЗ.

Список рекомендованої літератури:

1. *Батышев С.Я.* Профессиональная педагогика : Учебник для студентов, обучающихся по педагогическим специальностям и направлениям / Под ред. Батышева С.Я., Новикова А.М. – Издание 3-е, переработанное. – М.: Из-во ЭГВЕС, 2009. – 456 с.

2. *Бербец В.В.* Поєднання форм і методів контролю навчальних досягнень учнів в процесі проектно-технологічної діяльності // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи. Науковий збірник. Вип. 7. / В. В. Бербец. – К. : Міленіум, 2004. – С. 27-34.

3. *Біохімія.* Тестовий контроль знань: Навч. посібник / Кучеренко М.Є., Пащенко О.Ю., Туряниця І.М. та ін. – К.: Либідь, 1995. – 344 с.

4. *Голубева Н.В.* Комп'ютерне тестування як одна з форм сучасного контролю знань // Інформаційно-телекомунікаційні технології в сучасній освіті: досвід, проблеми, перспективи : зб. наук.пр. / Н. В. Голубева, В. О. Дурєєв, С. М. Бондаренко, М. М. Мурін. – Львів : ЛДУБЖД, 2006. – Вип. 1. – С. 309-313.

5. *Кашкарьова Л.Р.* Психологічні засади моніторингу ефективності праці вчителя в умовах особистісно орієнтованого навчально-виховного процесу // Рідна школа / Л. Р. Кашкарьова. – 2003. – № 6 (917). – С. 59-61.

Концепції розвитку професійно-технічної освіти

6. *Маленко А.Т.* Задачи по профессиональной педагогике : учебное пособие для инж.-пед. работников профтехобразования / А. Т. Маленко. - 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Высш. шк., 1987. – 168 с.

7. *Маиталер Г.* Тематична атестація – новий підхід до контролю й оцінювання навчальних здобутків учнів // Українська література в загальноосвітній школі: Науково-методичний журнал. – К., 2004. – №9. – С. 42-45.

8. *Педагогічна книга* майстра виробничого навчання: навч. метод. посібник. Ничкало Н.Г., Зайчук В.О., Розенберг Н.М., та ін.: За ред. Н.Г.Ничкало. – К: Вища школа, 1994. – 334 с.

9. *Полякова А.А.* Рейтинговая система контроля и оценки знаний по педагогика: Практикум для педагогов, студентов и учащихся. – М.: Моск. гор. пед. об-во, 2000. – 96 с.
10. *Поташник М.И.* Освоение методики оптимизации учебно-воспитательного процесса в среднем ПТУ / М. И. Поташник. – М.: Высш.шк., 1984. – 102 с.
11. *Психолого-педагогические основы формирования личности учащихся профтехучилища / Гейжан Н.Ф., Андреева М.К., Мороз О.М. и др.* – М.: Высшая школа, 1991. –136 с.
12. *Сікорський П.І.* Моделювання дидактичних систем оцінювання // Шлях освіти / П.І. Сікорський . – 2006. – № 2. – С. 2-6.
13. *Скакун В.А.* Методика производственного обучения / В.А. Скакун. – М.: А.П.О.,1992. – 204 с.
14. *Скакун В.А.* Введение в профессию мастера производственного обучения: Метод, пособие: 2-е изд. перераб. доп. / В. А. Скакун. – М.: Высш.шк., 1988. – 239 с.
15. *Теслюк В.М., Лузан П.Г.* Основы педагогічної майстерності : навчальний посібник / В. М. Теслюк П. Г. Лузан. – К. : НАКККіМ, 2011. – 304 с.
16. *Фіцула М.М.* Педагогіка: Навчальний посібник для учнів вищих педагогічних закладів освіти / М. М. Фіцула . – К: Академія, 2002. – 528 с.
17. *Шматков Є.В., Коваленко О.Е.* Методика професійного навчання / Є.В. Шматков, О.Е. Коваленко. – Харків, 2002. – 214 с.
18. *Яценко В.* Система контролю та оцінки економіки в школі / В. Яценко. – 2002. – №6. – С. 31–33.

Додаток 1

Законодавча база контролю знань, умінь і навичок учнів ПТНЗ

Ст. 32 «Державні стандарти професійно-технічної освіти» визначає державний стандарт ПТО як сукупність державних вимог до змісту професійно-технічної освіти, рівня кваліфікації випускника професійно-технічного навчального закладу, основних обов'язкових засобів навчання й освітнього рівня випускника.

Державні стандарти професійно-технічної освіти включають:

- кваліфікаційні характеристики;
- типові навчальні плани підготовки кваліфікованих робітників;
- типові навчальні програми навчальних предметів, передбачених навчальними планами, і виробничого навчання;
- перелік основних обов'язкових засобів навчання;
- систему контролю знань, умінь і навичок учнів, слухачів і критерії їхньої кваліфікаційної атестації.

Ст. 26 «Контроль знань, умінь і навичок учнів, слухачів, їхня кваліфікаційна атестація» говорить, що професійно-технічні навчальні заклади, органи управління освітою, засновники здійснюють поточний, проміжний і вихідний контроль знань, умінь і навичок учнів, слухачів, їхню кваліфікаційну атестацію.

Поточний контроль передбачає:

- поурочне опитування учнів, слухачів;
- контрольні і перевірочні роботи;
- тематичне тестування;
- інші форми контролю, що не суперечать етичним і методико-педагогічним нормам.

Проміжний контроль передбачає:

- семестрові заліки;
- семестрові іспити;
- річні підсумкові заліки;

- річні підсумкові іспити;
- кваліфікаційний іспит;
- індивідуальні завдання учнем, слухачам,

Вихідний контроль передбачає:

- кваліфікаційну спробну роботу;
- державний кваліфікаційний іспит чи захист дипломної роботи, проекту.

Більш детально процедуру організації контролю в ПТНЗ визначає «Положення про організацію учбово-виробничого процесу в професійно-технічних навчальних закладах», затверджене наказом міністра освіти України №181 від 18 травня 1998 року.

Державний стандарт освіти – це сукупність норм, що визначають вимоги до освітнього (кваліфікаційного) рівня випускника вищого навчального закладу.

Складові державного стандарту освіти:

- освітня (кваліфікаційна) характеристика;
- нормативна частина змісту освіти;
- тести.

Освітня характеристика – це основні вимоги до якостей і знань особистості, що досягла певного освітнього рівня.

Кваліфікаційна характеристика – це основні вимоги до професійних якостей, знань і умінь фахівця, що необхідні для успішного виконання професійних обов'язків.

Тест – це система формалізованих завдань, призначених для встановлення відповідності освітнього (кваліфікаційного) рівня людини вимогам освітніх (кваліфікаційних) характеристик».

Педагогічний контроль є невід'ємною частиною процесу освіти і професійної підготовки фахівців і повинен знаходитися в органічному зв'язку з іншими елементами педагогічної системи. Він не заміняє собою дидактичних засобів навчання, а повинен допомогти виявити переваги і недоліки цього

процесу, а також є взаємозалежною і взаємообумовленою діяльністю навчаючого і суб'єкта навчання.

Це можливо тільки за умови створення науково обґрунтованої системи перевірки результатів якості освіти і професійної підготовки, а також означає виявлення, вимірювання і оцінювання знань, умінь і навичок.

Стосовно професійної підготовки варто помітити, що крім загальної підготовки ефективність професійної діяльності буде залежати і від професійної освіченості, тобто професійної вихованості і професійної навченості.

Педагогічний контроль виконує чотири основних функції:

- діагностичну;
- навчальну;
- організаційну;
- виховну.

Діагностична функція педагогічного контролю націлена на визначення рівня знань, умінь і навичок з метою одержання науково обґрунтованої інформації для удосконалення процесу підготовки фахівців.

Навчальна функція педагогічного контролю реалізується як при традиційних формах і методах контролю, так і при широкому використанні програмованого навчання і контролю.

Організаційна функція педагогічного контролю виявляється в залежності від прийняття рішень про проведення тих чи інших педагогічних і адміністративних заходів. Тут найважливішим організуючим моментом стає така діяльність викладача, що буде спрямована на розробку і використання засобів і форм навчання, здатних підвищити інтерес і творчу самостійність суб'єктів навчання в освоєнні знань, умінь і навичок.

Виховна функція педагогічного контролю реалізується тільки за умови належної організації. Тільки в цьому випадку в суб'єктів навчання формується уявлення про знання як про самоцінність, а не тільки як про один зі способів досягнення тих чи інших прагматичних цілей.

Переваги і недоліки традиційних методів контролю знань

Оцінка якості засвоєних знань, умінь і навичок у професійній освіті виробляється відповідно до визначених критеріїв, основними з яких є:

- **об'єктивність**, тобто незалежність результатів оцінювання від суб'єктивних впливів особистості того, хто проводить виміри;
- **надійність**, що розуміється як стійкість до впливу випадкових факторів і відтворюваність результатів з часом;
- **валідність**, що трактується як відповідність змісту методу виміру застосовуваному інструментарію, процедурі, цілям і задачам виміру;
- **точність**, тобто діапазон, у межах якого знаходиться помилка виміру;
- **репрезентативність** – можливість забезпечити всебічну перевірку засвоєння навчального матеріалу;
- **однозначність розуміння і зрозумілість** запропонованих контрольних завдань.

Недоліками традиційних емпіричних методів контролю, до яких відносяться усне опитування і письмова контрольна робота, є:

- 1) **суб'єктивність** оцінок;
- 2) **невідтворюваність** результатів;
- 3) **невеликий об'єм** змісту навчального матеріалу, що перевіряється, у порівнянні з загальним обсягом усієї навчальної дисципліни;
- 4) **різна складність** завдань (зокрема в екзаменаційних білетах), що покликані однозначно оцінити підготовленість випробуваних, які мають рівний статус;
- 5) **різна кількість і обсяг** пропонованих випробуванним у виді додаткових питань завдань;
- 6) **високий ступінь психічної напруги** випробуваного при особистому спілкуванні з екзаменатором;
- 7) **низька можливість**, що диференціює, традиційної чотирьохбальної шкали оцінок.

Педагогічне тестування як метод об'єктивної діагностики якості професійної освіти

Діагностика якості професійного навчання виконує дві основні функції:

- забезпечити поточний педагогічний контроль у ході навчально-виробничого процесу;
- проконтролювати результат професійного навчання.

Іншими словами діагностика: якості професійного навчання покликана вирішити подвійне завдання:

- 1) здійснювати контроль **процесу** професійного навчання;
- 2) здійснити контроль **результату** професійного навчання.

У діагностиці якості професійного навчання (особливо в умовах ПТНЗ) можна виділити:

- діагностику якості теоретичного навчання;
- діагностику якості виробничого навчання.

Діагностика якості теоретичного навчання здійснюється за допомогою таких *показників*:

1. Повнота знань.
2. Системність знань.
3. Міцність знань.
4. Узагальненість знань.:
5. Дієвість знань.

Діагностика якості виробничого навчання виробляється на основі наступних показників:

1. Володіння прийомами і способами навчально-виробничих робіт, включаючи як процес, так і результат праці.
2. Якість виконання навчально-виробничих робіт (дотримання технічних і технологічних вимог до якості навчально-виробничих робіт).
3. Продуктивність праці (виконання встановлених норм часу і вироблення).

4. Дотримання правил і норм безпеки праці, виробничої санітарії і гігієни, екологічних вимог.

5. Організація праці і робочого місця.

Інтегральним показником, для оцінювання якості професійного навчання є такий показник як уміння застосовувати професійні знання в учбово-виробничій діяльності.

Однак, у практиці діагностики якості професійного навчання його використання викликає труднощі, пов'язані з тим, що викладач ПТНЗ не може використовувати даний показник у навчальному процесі в силу відсутності у своєму розпорядженні необхідної навчально-матеріальної бази, а майстер в/н, як правило, не ставить мети перевіряти дане уміння, і, якщо і перевіряє його, то тільки побічно, спеціально не фіксуючи на цьому увагу.

Практика провідних ПТНЗ свідчить, що діагностика якості професійного навчання являє собою органічне поєднання різноманітних **традиційних** форм і методів контролю з одного боку, і застосування тестових завдань, тобто **тестування** – з іншого.

Вище були розглянуті недоліки традиційних методів контролю.

Вільним від перерахованих недоліків є контроль засвоєння змісту навчального матеріалу за допомогою педагогічного тестування.

Педагогічне тестування – це метод виміру результатів навчання учнів, інструментом у який є дидактичний тест, а методом оцінювання – шкалювання.

Під тестуванням також розуміють процедуру виміру, тобто власне застосування тесту до конкретних учнів.

Структуру об'єктивного методу педагогічних вимірів, тобто тестування можна представити в такий спосіб:

Дидактичний тест – це система пов'язаних предметним змістом завдань специфічної форми, що дозволяє здійснювати кваліметричні процедури виміру й оцінки результатів навчання - знань, умінь і навичок випробуваних.

Дидактичні тести виконують наступні **функції**:

1) **діагностичну** – визначення знань, умінь і навичок учнів у межах усього навчального предмета чи його якогось розділу;

2) **диференціюючу** – поділ учнів на групи на підставі знання ними навчального предмета;

3) **прогностичну** – дозволяє з'ясувати наявність тих знань, умінь і навичок, що необхідні для засвоєння наступного навчального матеріалу;

4) **порівняльну** – вираження результатів тестів у цифрах подає точну інформацію про результати навчальної роботи в різних учнівських колективах;

5) **зворотного зв'язку** – подає інформацію про засвоєння навчального матеріалу як самим учнем, так і викладачам;

6) **аналітичну** – після проведення тестування аналізуються завдання і відповіді на них;

7) **зрівнююча** – дозволяє зрівнювати вимоги, що висуваються до учнів і організації навчального процесу, і з'ясувати посильність досліджуваного матеріалу.

В залежності від застосовуваних у тесті завдань (питань) розрізняють наступні види дидактичних тестів, складання яких здійснюється відповідно до певних правил:

1. Тест нагадування, при якому учні повинні як відповідь на питання привести який-небудь факт.

Наприклад: «Яка питома вага міді?», «У якому році була прийнята Конституція України?».

Правила складання:

1) завдання формулюється у виді прямого запитання;

2) воно повинне бути простим;

3) передбачена відповідь повинна бути короткою (число, кілька слів, формула і т.д.);

4) відповідь повинна бути однозначною (тобто на питання може бути дана тільки одна правильна відповідь).

2. Тест доповнення (тест із пробілами). У пропозиції залишають місце, відзначене крапками, куди учень повинен вибрати з запропонованих варіантів (вписати) слово чи число.

Наприклад: «На ділянці електричного ланцюга при незмінному опорі R зі зростанням напруги U сила струму».

Правила складання:

- 1) питання повинні бути чіткими і ясними;
- 2) пробіл (пробіли) не повинні спотворювати зміст пропозиції;
- 3) пропущене слово повинне бути істотним, ключовим;
- 4) можлива тільки однозначна відповідь.

3. Альтернативний тест, у якому учень повинен вирішити, є вірним чи невірним яке-небудь твердження.

Наприклад: «Волга впадає в Каспійське море». (Відповіді: «так» і «ні»).

Правила складання:

- 1) не можна користуватися словами, що підказують правильну відповідь (наприклад: усі, деякі і т.д.);
- 2) правильні і неправильні пропозиції треба давати врозкид, щоб у їхньому порядку не було закономірності;
- 3) пропозиція повинна бути явно правильною чи неправильною;
- 4) думка, втілена в пропозиції, повинна бути точно сформульована.

4. Вибірковий тест. Випробуваний повинен з декількох відповідей вибрати правильну, відзначивши її яким-небудь способом.

Правила складання:

- 1) число варіантів відповіді повинне бути не менше чотирьох;
- 2) правильні відповіді повинні знаходитися на будь-якій місці, а не тільки на першому чи останньому;
- 3) правильна відповідь не повинна бути набагато достовірніше інших, а неправильні варіанти занадто абсурдні;
- 4) усі варіанти повинні бути в одній і тій же граматичній формі.

5. Тест звірення (тест відповідності). Випробуваний повинен знайти пов'язані між собою дані, що знаходяться в двох, зв'язані між собою по змісту, стовпцях.

Правила складання:

- 1) в другому стовпчику повинно бути даних на два чи три більше, ніж у першому;
- 2) один стовпець повинен складатися з пропозицій, а інший зі слів;
- 3) у тесті повинно бути від 5 до 15 завдань;
- 4) дані, що зіставляються і знаходяться в різних стовпцях, повинні бути розташовані в межах однієї сторінки.

6. Тест ранжирування. Випробуваним пропонується яка-небудь кількість явищ, величин чи інших найменувань, яку необхідно розташувати в порядку їхнього зростання чи убуття, зменшення чи збільшення, тобто розташувати за рангом.

Наприклад: «Розташуєте в порядку зростання дробу: $\frac{3}{4}$ $\frac{2}{3}$ $\frac{5}{6}$ $\frac{1}{2}$ ».

Правило складання: у тесті не рекомендується використовувати більш 7 членів.

У педагогічній практиці і дослідженнях доцільно користуватися **комбінованим тестом**, що містить завдання (питання) різних типів.

Поряд з перерахованими вище перевагами тестування має ряд недоліків:

- складання тестових завдань вимагає визначеної кваліфікації і під силу далеко не кожному педагогу;
- окремі відповіді можуть містити елементи підказки;
- тестування дозволяє досить надійно перевірити знання, а рівень сформованості умінь, професійного мислення майбутнього фахівця за допомогою педагогічних тестів можна перевірити тільки опосередковано.

Органічним доповненням до тестів, що копіюють їхні недоліки, є письмові контрольні роботи й інші традиційні форми і методи контролю.

Отже, організація навчального процесу у ПТНЗ базується на Законі України «Про професійну освіту», державних стандартах освіти, інших актах законодавства України з питань освіти. Державні стандарти ПТО включають в себе систему контролю знань, умінь і навичок учнів, слухачів і критерії їхньої кваліфікаційної атестації.

Контроль у професійній освіті забезпечує можливість і дієвість управління професійним розвитком особистості.

В системі ПТО здійснюється поточний, проміжний і вихідний контроль знань, умінь і навичок учнів, слухачів, їхня кваліфікаційна атестація.

Педагогічний контроль у вузі виконує діагностичну, навчальну, організаційну і виховну функції.

Оцінка якості засвоєних знань, умінь і навичок у професійній освіті виробляється відповідно до певних критеріїв: об'єктивність, надійність, валідність, точність, репрезентивність та зрозумілість.

Перспективним методом діагностики якості професійної освіти є педагогічне тестування, яке здійснює діагностичну, диференціюючу, прогностичну, порівняльну, аналітичну, зрівнюючу функції та функцію зворотного зв'язку.

В залежності від застосовуваних у тесті завдань розрізняють наступні види дидактичних тестів: тест нагадування, тест доповнення, альтернативний тест, вибіркового тест, тест відповідності, тест ранжирування та комбінований тест.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Які державні документи регламентують контроль якості знань, умінь і навичок учнів професійно-технічних навчальних закладів?
2. Що таке державний стандарт освіти?
3. Розкрийте суть педагогічного контролю.
4. Які функції виконує педагогічний контроль?

5. Назвіть переваги і недоліки традиційних методів контролю знань учнів ПТНЗ.

6. Які функції та завдання діагностики професійного навчання?

7. Дайте визначення поняттям педагогічне тестування та дидактичний тест.

8. Які функції виконує дидактичний тест?

9. Назвіть види дидактичних тестів.

Додаток 2

ОСНОВНІ ВИДИ КОНТРОЛЮ ПРОФЕСІЙНИХ ЗНАНЬ, УМІНЬ І НАВИЧОК УЧНІВ, СЛУХАЧІВ. ЗАВДАННЯ КОЖНОГО ВИДУ КОНТРОЛЮ. ФОРМИ КОНТРОЛЮ

Навчальні заклади, органи управління освітою, засновники ПТНЗ організовують та здійснюють поточний, тематичний, проміжний і вихідний контроль навчальних досягнень учнів, слухачів, рівень їхньої кваліфікаційної атестації.

Систематичний контроль за навчально-виробничим процесом передбачає вивчення та аналіз:

- стану організації та проведення занять;
- виконання навчальних планів і програм;
- оформлення обліково-звітної документації (журналів теоретичного і виробничого навчання, щоденників виробничого навчання, екзаменаційних матеріалів, протоколів кваліфікаційних комісій);
- фактичного рівня знань і умінь учнів, слухачів за результатами кваліфікаційної атестації, причин незадовільної успішності.

Якість результатів засвоєння учнями, слухачами знань, умінь і навичок може бути подана у вигляді критеріїв їх оцінки і визначена через такі **види контролю**:

- **попередній** – виявлення життєвих, донаукових знань, умінь учнів, слухачів перед вивченням предмета чи теми з метою їх актуалізації, коригування чи реконструкції в ході навчання;

- **поточний (систематичний)** – здійснюється на кожному навчальному занятті для виявлення стану засвоєння учнями, слухачами навчального матеріалу за підсумками виконання кожного навчально-виробничого завдання, а також шляхом спостереження за правильністю виконання прийомів, організацією і культурою праці, за використанням обладнання, інструментів, пристосувань та виконанням вимог охорони праці та безпеки життєдіяльності.

Поточний контроль передбачає також проведення перевірних робіт, тематичне тестування та інші форми контролю, що не суперечать етичним та медико-педагогічним нормам;

- **періодичний (тематичний)** – здійснюється після вивчення розділів чи тем робочої навчальної програми;

- **підсумковий (проміжний)** – проводиться наприкінці певного періоду навчання і передбачає проміжну кваліфікаційну атестацію (кваліфікаційний іспит);

- **заключний (вихідний)** – контроль якості знань, умінь і навичок учнів, слухачів за повний період навчання. Вихідний контроль передбачає державну кваліфікаційну атестацію, яка включає: кваліфікаційну пробну роботу, яка відповідає вимогам освітньо-кваліфікаційної характеристики випускника ПТНЗ відповідного кваліфікаційного рівня; державний кваліфікаційний іспит або захист дипломної роботи, проекту чи творчої роботи, що їх замінює.

Форми і періодичність проміжного та вихідного контролю визначаються робочими навчальними планами.

Додержання зазначених у робочому навчальному плані конкретних форм проміжного і вихідного контролю та їх періодичність є обов'язковими.

Педагогічні працівники, органи управління освітою, засновники ПТНЗ самостійно обирають форму поточного, тематичного контролю рівня навчальних досягнень учнів, слухачів.

Результати контролю фіксуються в журналі контролю. За результатами контролю вживаються заходи щодо усунення недоліків в організації та проведенні занять, оформленні обліково-звітної документації, виявляється і впроваджується у роботу кращий досвід роботи.

Додаток 3

ОЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ УЧНІВ, СЛУХАЧІВ З ПРОФЕСІЙНО-ПРАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ.

ТИПОВІ КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ

Типові критерії оцінювання рівня навчальних досягнень учнів (слухачів) з професійної підготовки у системі професійно-технічної освіти затверджені наказом Міністерства освіти і науки України (наказ № 459 від 14.06.2001 р.), ґрунтуються на вимогах Закону України «Про освіту», Закону України «Про професійно-технічну освіту», других нормативно-правових актів у галузі професійно-технічної освіти та кваліфікаційних характеристик професій.

Основними функціями оцінювання навчальних досягнень учнів є: контролююча, навчальна, діагностико-корегуюча, стимулюючо-позитивна, виховна.

Професійно-практична підготовка полягає в оволодінні учнями уміннями і навичками застосувати здобуті професійні теоретичні знання (загальнотехнічні, технічні, спеціальні) у продуктивній діяльності за обраною професією.

Професійно-практична підготовка **включає**:

- виробниче навчання у навчально-виробничих майстернях, лабораторіях, дільницях та полігонах;
- виробниче навчання безпосередньо на підприємстві;
- виробничу практику з метою вдосконалення набутих умінь і навичок та досягнення встановленого рівня кваліфікації.

При визначенні навчальних досягнень учнів з професійно – практичної підготовки аналізу **підлягають**:

- рівень професійних знань, що необхідні для виконання даної роботи;
- рівень володіння прийомами і технологічними операціями, що необхідний для виконання даної роботи;
- рівень самостійності учня у процесі організації роботи та виконання навчально-виробничого або контрольного завдання з допомогою, з консультативною допомогою майстра виробничого навчання, самостійно;
- характер виконання навчально-виробничого або контрольного завдання (за типовим або самостійно складеним алгоритмом, в типовій, в ускладненій або нестандартній ситуації);
- обсяг і тривалість виконання навчально-виробничого або контрольного завдання;
- уміння користуватися різними видами технічної та конструкторсько-технологічної документації та розробляти її види;
- уміння застосовувати прийоми самоконтролю виробничих дій та методи контролю за якістю роботи;

- відповідність результату роботи вимогам кваліфікаційної характеристики з обраної професії відповідного ступеню професійно-технічної освіти на даний період навчання;

- рівень виконання діючих якісних і кількісних показників (норм виробітки, норм часу тощо);

- уміння дотримуватись нормативних витрат матеріалів та інших ресурсів в процесі виконання робіт;

- характер помилок та здатність їх виправити;

- рівень опанування основами професійної культури та здатності до продуктивної і творчої співпраці у колективі;

- уміння організувати робоче місце;

- рівень дотримання правил безпеки праці.

Ці орієнтири покладені в основу виокремлення чотирьох рівнів навчальних досягнень учнів з професійно-практичної підготовки: початкового, середнього, достатнього, високого.

Типові критерії оцінювання навчальних досягнень учнів за 12-бальною системою можуть бути використані:

- при поточному, проміжному та вихідному контролі знань, умінь і навичок учнів;

- при кваліфікаційній атестації.

Професійно практична підготовка
I рівень – початковий

Характеристика рівня: учень (слухач) з допомогою майстра виробничого навчання (наставника виробничої практики, інструктора) відтворює на рівні розпізнання окремі компоненти професійних знань та виконує окремі елементи (фрагменти) навчально-виробничого або контрольного завдання. При виконанні роботи припускається суттєвих помилок в організації робочого місця, плануванні виробничих дій, в прийомах праці та технологічних операціях. Результат виконаної роботи <i>не відповідає</i> вимогам кваліфікаційної характеристики з відповідної професії певного ступеню професійно-технічної освіти та діючим якісним та кількісним показникам (норми виробітку, часу, витрат матеріалу тощо) на даний період навчання.	
Бали	Критерії оцінювання навчальних досягнень
1	Учень (слухач) з допомогою майстра виробничого навчання відтворює на рівні розпізнання окремі елементи професійних знань, що необхідні для виконання даної роботи. З постійною допомогою майстра виробничого навчання виконує лише елементи навчально-виробничого або контрольного завдання. При виконанні роботи припускається суттєвих помилок в організації робочого місця, плануванні виробничих дій, в прийомах праці та технологічних операціях. Результат виконаної роботи повністю не відповідає діючим якісним і кількісним показникам. Потребує
2	Учень (слухач) з допомогою майстра виробничого навчання відтворює на рівні розпізнання окремі елементи професійних знань, що необхідні для виконання даної роботи. З постійною допомогою майстра виробничого навчання виконує фрагменти навчально-виробничого або контрольного завдання. При виконанні роботи припускається суттєвих помилок в організації робочого місця, плануванні виробничих дій, в прийомах праці та технологічних операціях. Результат роботи істотно не відповідає діючим якісним і кількісним показникам. Потребує допомоги
3	Учень (слухач) безсистемно на рівні розпізнання виконує окремі компоненти професійних знань, що необхідні для виконання даної роботи. З допомогою майстра виробничого навчання планує виробничі дії та виконує частину навчально-виробничого або контрольного завдання. При виконанні роботи припускається значної кількості помилок в організації робочого місця, плануванні виробничих дій, в прийомах праці та технологічних операціях, які самостійно виправити не може. Результат роботи не відповідає діючим якісним і кількісним показникам нижчого кваліфікаційного рівня. Потребує допомоги і контролю в дотриманні

II рівень – середній

<p>Характеристика рівня: учень (слухач) без достатнього розуміння відтворює компоненти професійних знань та недостатньо усвідомлює виконує основні прийоми і технологічні операції. З частковою допомогою майстра виробничого навчання (наставника виробничої практики, інструктора) організовує робоче місце, планує виробничі дії та виконує навчально-виробниче або контрольне завдання з використанням технічної і конструкторсько-технологічної документації. При виконанні роботи припускається помилок, які самостійно виправити не може. Результат виконаної роботи відповідає рівню кваліфікації <i>на ступінь нижче</i> обумовленого кваліфікаційною характеристикою відповідної професії певного ступеню професійно-технічної освіти та діючим якісним та кількісним показникам (норми виробітку, часу, витрат матеріалу тощо) на даний період навчання.</p>	
Бали	Критерії оцінювання навчальних досягнень
4	<p>Учень (слухач) без достатнього розуміння відтворює окремі компоненти професійних знань та недостатньо усвідомлено виконує основні прийоми і технологічні операції, що необхідні для виконання даної роботи. Не може пояснити зміст технологічного процесу та прийомів самоконтролю і методів контролю за якістю. З частковою допомогою майстра виробничого навчання організовує робоче місце, планує виробничі дії та виконує навчально-виробниче або контрольне завдання з використанням технічної і конструкторсько-технологічної документації. При виконанні роботи припускається значної кількості помилок, які самостійно виправити не може. Результат виконаної роботи відповідає мінімальним діючим якісним та кількісним показникам. В окремих випадках потребує допомоги і контролю в дотриманні правил безпеки праці.</p>
5	<p>Учень (слухач) без достатнього розуміння відтворює основні компоненти професійних знань та недостатньо усвідомлено виконує основні прийоми і технологічні операції, що необхідні для даної роботи. З частковою допомогою майстра виробничого навчання організовує робоче місце, планує виробничі дії та виконує навчально-виробниче або контрольне завдання з використанням технічної і конструкторсько-технологічної документації. Неусвідомлено застосовує прийоми контролю за якістю та самоконтролю за виконанням технологічного процесу. При виконанні роботи припускається помилок, які самостійно виправити не може. Результат роботи відповідає низькому рівню діючим якісним та кількісним показникам. В окремих випадках потребує допомоги і контролю в дотриманні правил безпеки праці.</p>
6	<p>Учень (слухач) без достатнього розуміння відтворює значну кількість компонентів професійних знань, що необхідні для даної роботи. З консультативною допомогою майстра виробничого навчання організовує робоче місце, планує виробничі дії та виконує навчально-виробниче або контрольне завдання з застосуванням технічної та конструкторсько-технологічної документації. Неусвідомлено застосовує прийоми контролю за якістю та самоконтролю за виконанням технологічного процесу. При виконанні роботи припускається помилок, які частково може виправити за допомогою майстра виробничого навчання. Результат виконаної роботи відповідає низькому рівню діючим якісним та кількісним показникам. В окремих випадках потребує консультативної допомоги та</p>

III рівень – достатній

<p>Характеристика рівня: учень (слухач) з розумінням відтворює основні професійні знання та правильно виконує основні прийоми і технологічні операції, що необхідні для даної роботи. Самостійно організовує робоче місце, планує виробничі дії та в цілому правильно виконує навчально-виробниче або контрольне завдання за типовим алгоритмом в межах встановлених норм часу. Достатньо усвідомлено користується технічною та конструкторсько-технологічною документацією. Може розробляти окремі її види з консультацією майстра виробничого навчання (наставника виробничої практики, інструктора). Застосовує основні прийоми самоконтролю виробничих дій та методи контролю за якістю. При виконанні роботи припускається несуттєвих помилок, які може виправити. Результат виконаної роботи <i>відповідає вимогам кваліфікаційної характеристики</i> відповідної професії певного ступеню професійно-технічної освіти або діючим якісним та кількісним показникам (норми виробітку, часу, витрат матеріалу тощо) на даний період навчання. Дотримується правил безпеки праці.</p>	
Бали	Критерії оцінювання навчальних досягнень
7	<p>Учень (слухач) з розумінням відтворює основні професійні знання та правильно виконує основні прийоми і технологічні операції, що необхідні для даної роботи. Організовує робоче місце, планує виробничі дії та виконує навчально-виробниче або контрольне завдання за типовим алгоритмом (послідовність дій) незначним відхиленням від встановлених норм часу. Достатньо усвідомлено користується технічною та конструкторсько-технологічною документацією. Застосовує основні прийоми самоконтролю виробничих дій та методи контролю за якістю роботи. Потребує консультації майстра виробничого навчання. При виконанні роботи припускається несуттєвих помилок, неточностей, які частково може виправити. Результат роботи в цілому відповідає якісним і кількісним показникам запланованого рівня кваліфікації. Дотримується правил безпеки праці.</p>
8	<p>Учень (слухач) з розумінням відтворює основні професійні знання та правильно виконує основні прийоми і технологічні операції, що необхідні для даної роботи. Самостійно організовує робоче місце, планує та виконує навчально-виробниче або контрольне завдання за типовим алгоритмом (послідовність дій) в межах встановлених норм часу. Достатньо усвідомлено користується технічною та конструкторсько-технологічною документацією, що надається. Застосовує основні прийоми самоконтролю виробничих дій та методи контролю за якістю роботи. При виконанні роботи припускається несуттєвих помилок, які може виправити. Результат роботи відповідає якісним і кількісним показникам, що передбачені запланованим рівнем кваліфікації. Дотримується норм витрат матеріалів (ресурсів) та правил безпеки праці.</p>
9	<p>Учень (слухач) володіє основними професійними знаннями та правильно виконує переважну більшість прийомів і технологічних операцій, що необхідні для даної роботи. Самостійно в цілому правильно організовує робоче місце, планує та виконує навчально-виробниче або контрольне завдання за типовим алгоритмом (послідовність дій) в межах встановлених норм часу. Усвідомлено користується технічною та конструкторсько-технологічною документацією. Може розробляти окремі її види. Правильно застосовує основні прийоми самоконтролю виробничих дій та методи контролю за якістю роботи. При виконанні роботи припускається несуттєвих помилок, які виправляє. Результат роботи відповідає якісним і кількісним показникам, що передбачені запланованим кваліфікаційним рівнем. Дотримується</p>

норм витрат матеріалів енергоресурсів та безпеки праці.

IV рівень – високий

Характеристика рівня: учень (слухач) володіє професійними в повному обсязі та самостійно, правильно, впевнено виконує всі прийоми і технологічні операції, що необхідні для даної роботи в межах навчальної програми та встановлених норм часу. Самостійно в повному обсязі виконує навчально-виробниче або контрольне завдання у відповідності до вимог технічної та конструкторсько-технологічної документації, яка передбачена навчальною програмою. Вміє самостійно розробляти окремі її види та обирати оптимальний варіант виконання навчально-виробничого (контрольного) завдання. Зразково дотримується нормативів витрат матеріалів та інших ресурсів. Правильно і усвідомлено застосовує всі прийоми самоконтролю виробничих дій та методи контролю за якістю роботи. Опанував основи професійної культури та проявляє прагнення і здатність до продуктивної і творчої співпраці в колективі. В процесі роботи може припускати неточностей, які самостійно виявляє та виправляє. Результат виконаної роботи *повністю відповідає* рівню кваліфікації, який обумовлений кваліфікаційною характеристикою з відповідної професії певного ступеню професійно-технічної освіти або діючим якісним та кількісним показникам (норми виробітку, часу, витрат матеріалу тощо) або *може відповідати вищому кваліфікаційному рівню ніж запланований*. Забезпечує високий рівень організації праці та дотримання правил безпеки праці.

Бали	Критерії оцінювання навчальних досягнень
10	Учень (слухач) володіє професійними знаннями обсязі що, передбачений навчальною програмою та самостійно, правильно, впевнено виконує прийоми і технологічні операції, що необхідні для виконання даної роботи в межах навчальної програми та встановлених норм часу. Самостійно в повному обсязі виконує навчально-виробниче або контрольне завдання у відповідності до вимог технічної та конструкторсько-технологічної документації, яка передбачена навчальною програмою. Вміє розробляти окремі її види. Дотримується нормативів витрат матеріалів і інших ресурсів. Виявляє елементи професійної культури та прагнення і здатність до продуктивної творчої співпраці в колективі. В процесі роботи може припускатись окремих неточностей, які самостійно виправляє. Результат виконаної роботи в цілому відповідає діючим заданим якісним та кількісним показникам. Раціонально організовує робоче місце та дотримується правил безпеки праці.
11	Учень (слухач) володіє професійними знаннями в повному обсязі та самостійно, правильно, впевнено виконує всі прийоми, технологічні операції, що необхідні для виконання даної роботи в межах навчальної програми та встановлених норм часу. Самостійно в повному обсязі виконує навчально-виробниче або контрольне завдання у відповідності до вимог технічної та конструкторсько-технологічної документації, яка передбачена навчальною програмою. Вміє самостійно розробляти окремі її види та обирати оптимальний варіант виконання навчально-виробничого або контрольного завдання. Зразково дотримується нормативів витрат матеріалів та інших ресурсів. Правильно і усвідомлено застосовує всі прийоми самоконтролю виробничих дій та методи контролю за якістю роботи. Опанував основи професійної культури та виявляє прагнення і здатність до продуктивної і творчої співпраці в колективі. В процесі роботи припускається незначних неточностей, які самостійно виявляє та виправляє. Результат виконаної роботи повністю відповідає діючим якісним та кількісним показникам. Забезпечує високий рівень організації праці та дотримання правил безпеки праці.

12	<p>Учень (слухач) володіє системними професійними знаннями в повному обсязі та бездоганно виконує всі прийоми і технологічні операції, що необхідні для виконання конкретної роботи в межах навчальної програми. Повністю виконує або перевиконує норми часу. Самостійно в повному обсязі виконує навчально-виробниче або контрольне завдання у повній відповідності до вимог технічної та конструкторсько-технологічної документації. Вміє самостійно розробляти окремі її види та обирати оптимальний варіант виконання навчально-виробничого (контрольного) завдання. Знаходить шляхи зменшення витрат матеріалів та інших ресурсів, що не впливають на якість. Впевнено і усвідомлено застосовує всі прийоми самоконтролю виробничих дій та методи контролю за якістю роботи. Опанував основи професійної культури та виявляє прагнення і здатність до продуктивної і творчої співпраці в колективі. Результат виконаної роботи повністю відповідає діючим якісним та кількісним показникам або може бути краще їх. Забезпечує високий рівень організації праці і робочого місця, зразкового дотримання правил безпеки праці.</p>
----	---

Додаток 4

Орієнтовний перелік питань до плану внутрішнього контролю

1. Виконання навчальних планів і програм
2. Виконання практичної частини програми
3. Оцінювання навчальних досягнень учнів
4. Якість знань учнів за курс базової школи
5. Контрольні зрізи знань учнів
6. Стан учнівських зошитів
7. Результативність поетапної атестації (ККЗ)
8. Організація та проведення кваліфікаційних пробних робіт
9. Стан організації перед випускної виробничої практики
10. Підготовка дипломних робіт
11. Ведення щоденників виробничої практики
12. Підготовка та проведення ДПА, ДКА
13. Працевлаштування випускників
14. Викладання навчальних предметів (цикли)
15. Якість підготовки майбутніх робітників (професії) у світлі вимог ДСПТО
16. Стан робочих місць в майстернях, лабораторіях. Відповідно до вимог охорони праці
17. Навчально-матеріальна база, її оновлення (конкретні предмети, професії)
18. Стан паспортів комплексно-методичного забезпечення
19. Стан відвідування занять учнями
20. Готовність до навчального року кабінетів, майстерень, лабораторій, гуртожитку
21. Якісний склад учнів нового контингенту
22. Стан навчально-плануючої документації
23. Ведення журналів
24. Забезпечення учнів підручниками (кабінети)
25. Індивідуальна робота з учнями. Консультації
26. Робота з обдарованою молоддю
27. Система роботи з учнями з низьким рівнем успішності
28. Організація та проведення предметних тижнів, тижнів професій
29. Предметні олімпіади
30. Конкурси фахової майстерності
31. Робота предметних гуртків, гуртків технічної творчості
32. Профорієнтаційна робота
33. Робота методичних комісій
34. Результативність курсової підготовки та стажування
35. Вивчення роботи молодих педагогів
36. Вивчення системи роботи медпрацівників, які атестуються
37. Самоосвіта педагогічних працівників
38. Робота над індивідуальною методичною проблемою
39. Використання на уроках наочності, ТЗН, комп'ютерних програм
40. Організація повторення навчального матеріалу і підготовка до ДПА

41. Впровадження інноваційних виробничих технологій
42. Інтерактивні методи навчання, їх вплив на результати навчальних досягнень учнів
43. Організація самостійної роботи учнів
44. Використання міжпредметних зв'язків
45. Професійна спрямованість на уроках загальноосвітніх предметів
46. Оздоровлення учнів
47. Робота з профілактики підліткової злочинності та правопорушень
48. Робота з батьками

Додаток 5

Класифікація методів комплексного контролю у навчальному процесі ПТНЗ

